

NORGES BANK

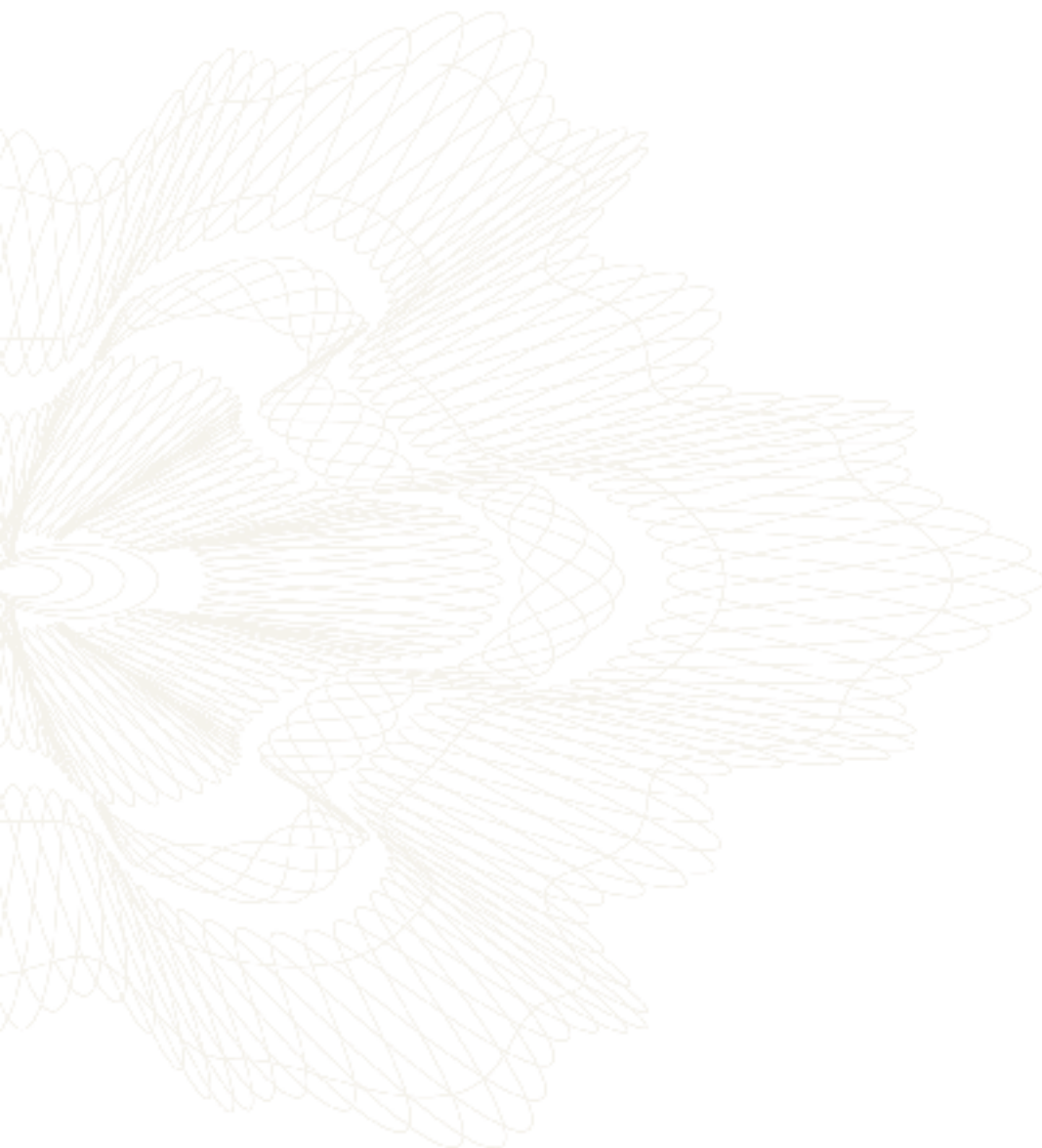
Finansiell stabilitet

1 | 12
mai

Norges Banks rapportserie nr. 2-2012

Finansiell stabilitet

1/12

Norges Bank

Oslo 2012

Adresse: Bankplassen 2

Post: Postboks 1179 Sentrum, 0107 Oslo

Telefon: 22 31 60 00

Telefaks: 22 41 31 05

Reg nr: 0629/7

e-post: central.bank@norges-bank.no

Internett: <http://www.norges-bank.no>

Sentralbanksjef: Øystein Olsen

Visesentralbanksjef: Jan F. Qvigstad

Ansvarlig redaktør: Øystein Olsen

Omslag og grafisk utforming: Burson-Marsteller

Sats og trykk: 07 Gruppen AS

Teksten er satt med 10,5 pt Times New Roman / 9,5 pt Univers

ISSN 1502 - 2765 (trykt)

ISSN 1503 - 884X (online)

Innhold

Hovedstyrets vurdering	7
1. Utsiktene for finansiell stabilitet	9
Kilder til sårbarhet i den norske banksektoren	10
Kilder til risiko utenfor den norske banksektoren	17
2. Stresstester av bankene	27
Rammer	
Ramme 1: Fremskrivninger av bankenes resultater – vurdering av tidligere anslag	32
Ramme 2: Mye gjeldsnedbygging gjenstår i Europa?	33
Ramme 3: Sammenligning av nordiske banker basert på ulike soliditetsmål	35
Ramme 4: Finansiering med obligasjoner med fortrinnsrett (OMF) – hvordan vil et boligprisfall påvirke norske banker og kredittforetak?	38
Ramme 5: Samspillet mellom boligpriser og kreditt	40
Vedlegg	
Vedlegg 1: Ordforklaringer	43
Vedlegg 2: Oversikt over rammer 2007 – 2012	45
Vedlegg 3: Tabeller	46

Rapporten er basert på informasjon fram til og med 4. mai 2012

Norges Banks rapporter om finansiell stabilitet

Finansiell stabilitet innebærer at det finansielle systemet er robust overfor forstyrrelser, slik at det er i stand til å formidle finansiering, utføre betalinger og omfordele risiko på en effektiv måte.

Finansiell stabilitet er et av Norges Banks hovedmål i arbeidet med å fremme økonomisk stabilitet. Norges Banks oppgaver og ansvar på dette området hviler på sentralbanklovens § 1 som sier at banken skal *“fremme et effektivt betalingssystem innenlands og overfor utlandet”*, men banken kan også *“sette i verk tiltak som er vanlige eller naturlige for en sentralbank”*. I § 3 sies det at: *“Banken skal underrette [Finans]departementet når det etter bankens oppfatning er behov for tiltak av penge-, kreditt- og valutapolitisk karakter av andre enn banken.”*

Norges Bank har en rolle som långiver i siste instans: Sentralbanken kan tilføre ekstraordinær likviditet til enkeltinstitusjoner i finansiell sektor eller til banksystemet når etterspørselen etter likviditet ikke kan møtes fra alternative kilder. Rollen gir en selvstendig begrunnelse for at Norges Bank overvåker det finansielle systemet som helhet og er særlig opptatt av risikoen for systemsvikt.

Erfaringsmessig bygger grunnlaget for finansiell ustabilitet seg opp i perioder med sterk vekst i gjeld og formuespriser. Bankene har en sentral rolle i kredittytting og betalingsformidling – og de skiller seg fra andre finansinstitusjoner ved at de finansierer virksomheten med innskudd fra publikum. Bankene er således viktige for finansiell stabilitet.

I rapporten *Finansiell stabilitet* legges det vekt på utsiktene for bankenes inntjening og soliditet og hvilke risikofaktorer de står overfor. Analysen legger til grunn den samme vurderingen av utviklingen i norsk og internasjonal økonomi som i den foregående pengepolitiske rapporten. Det er av spesiell interesse å analysere hvor robuste bankene er overfor svært store forstyrrelser i økonomien. Stresstestene av bankenes soliditet i rapporten *Finansiell stabilitet* er derfor vanligvis basert på alternative baner for økonomien fremover som har en lavere sannsynlighet for å bli realisert, enn de alternative banene som analyseres i *Pengepolitisk rapport*.

Rapporten *Finansiell stabilitet* utgis to ganger i året. Hovedstyret blir forelagt rapporten og drøfter hovedkonklusjonene. På bakgrunn av analysene og diskusjonen vedtar de anbefalinger om myndighetstiltak. Hovedstyrets vurderinger offentliggjøres i rapporten og formidles i et eget brev til Finansdepartementet.

Norges Banks *“Årsrapport om betalingssystem”* gir en bred oversikt over risiko og utviklingstrekk i det norske betalingssystemet.

Hovedstyrets vurdering

I møtet 10. mai drøftet Norges Banks hovedstyre utsiktene for finansiell stabilitet og behovet for tiltak. På et tidligere møte, 14. mars, diskuterte hovedstyret aktuelle temaer til denne rapporten.

Utsiktene for finansiell stabilitet

Hovedstyret mener utsiktene for finansiell stabilitet er noe bedret siden forrige rapport ble publisert i november i fjor. Hovedstyret legger særlig vekt på at penge- og kredittmarkedene fungerer bedre, samtidig som økt kapitaldekning i de største norske bankene har gjort banksektoren mer robust. Hovedstyret mener samtidig at den høye gjeldbelastningen i husholdningssektoren fortsatt er en kilde til risiko på lengre sikt.

Norske banker har levert gode resultater i 2011 og er blitt mer solide. Hovedstyret merker seg at de største norske bankene har styrket den rene kjernekapitaldekningen. Tilbakehold av overskudd og innhenting av ny egenkapital har bedret de største norske bankenes evne til å bære tap. Alle bankene vil oppfylle målsettingen fra Finanstilsynet om 9 prosent ren kjernekapitaldekning ved utgangen av andre kvartal i år.

Hovedstyret merker seg at usikkerheten og de økonomiske utfordringene fortsatt er store i mange europeiske land. Økte tap kan gi nye utfordringer for deler av banksektoren i disse landene. Arbeidsledigheten er høy mange steder. Flere land må bygge ned statsgjelden og gjennomføre omfattende reformer i årene som kommer. Tiltakene kan på kort sikt dempe den realøkonomiske veksten. På den andre siden er tiltakene nødvendige for å gjenopprette tilliten til statenes gjeldsbetjeningsevne på lengre sikt.

Den europeiske sentralbanken (ESB) har gitt treårige lån (LTRO) til europeiske banker for til sammen mer enn 1000 milliarder euro. Tiltaket har ført til at de europeiske penge- og kredittmarkedene fungerer bedre enn sist høst. De norske bankene har benyttet mulighetene i penge- og kredittmarkedene til å hente langsiktig finansiering, men hovedstyret vil samtidig peke på at en betydelig andel av markedsfinansieringen til bankene i Norge fortsatt er kort-siktig. Dette gjelder særlig de største bankene. Vi har den siste tiden sett tegn til ny uro i finansmarkedene.

Veksten i norsk økonomi har holdt seg oppe, og arbeidsledigheten er på et lavt nivå. Fremover bidrar den vedvarende lavkonjunkturen ute og den sterke kronekursen til å dempe inntjeningen blant norske bedrifter som møter internasjonal konkurranse. Samlet sett har norske foretak god gjeldsbetjeningsevne og står godt rustet til å møte perioder med lavere inntjening. Men lav aktivitet ute har gjort situasjonen mer krevende for skipsfartsnæringen og deler av eksportnæringen. I deler av skipsfartsnæringen er overkapasitet fortsatt et problem. Bankene må være forberedt på at tap på utlån til disse næringene kan øke de nærmeste årene. Hvis lavkonjunkturen ute skulle bli dypere eller vedvare lenger enn vi nå ser for oss, kan gjeldsbetjeningsevnen til foretak innen næringseiendom og andre mer skjærmede næringer svekkes, og føre til tap på utlån til disse næringene.

Hovedstyret mener at den høye gjeldsbelastningen i husholdningene på lengre sikt kan være en kilde til finansiell ustabilitet og tap i bankene. En stadig økende andel av husholdningene har en gjeldsbelastning som gjør dem utsatte når renten igjen øker mot et normalt nivå eller hvis realøkonomien i Norge svekkes. I en slik situasjon vil det kunne bli utfordrende for mange å betjene lånene sine, og de vil kunne redusere konsumet. Et markert fall i etter-spørselen fra husholdningene vil virke negativt inn på foretakenes inntjening og deres evne til å betjene lån i norske banker.

Norges Bank har gjennomført stresstester av bankenes kapitaldekning og likviditet. Stresstestene viser at økningen i ren kjernekapitaldekning siden 2009 har gjort den norske banksektoren bedre rustet til å tåle tap som følge av en ny runde med markert nedgang i internasjonal økonomi. Hovedstyret vil samtidig peke på at det fortsatt er usikkerhet knyttet til hvor mye kjernekapital bankene vil trenge når det nye bankregelverket er på plass. Særlig de største bankene kan ha behov for mer kapital for å kunne møte strengere krav til kapitaldekning. Stresstester av bankenes likviditetsrisiko viser samtidig at norske banker fortsatt har mindre likvide eiendeler og stabil finansiering enn hva de nye kvantitative likviditetsreglene som er foreslått innført i Basel III, vil kreve.

Tiltak

Hovedstyret mener at et robust og langsiktig rammeverk for reguleringen av finansiell sektor er et viktig bidrag for å gjøre det finansielle systemet mer robust. I løpet av de nærmeste årene vil dette rammeverket bli forbedret på flere områder.

Først og fremst skal det nye bankregelverket i EU og EØS-området (CRD IV/CRR), som bygger på de nye standardene i Basel III-regelverket, innføres fra 2013. De nye standardene skal ifølge utkastet til CRD IV/CRR være fullt ut implementert først mot slutten av 2018. Hovedstyret mener regelverksendringene er viktige skritt i riktig retning, og at det vil være en fordel om de nye kravene til kapitaldekning innføres i norsk lov så raskt som praktisk mulig.

Det foregår nå arbeid blant annet i regi av Baselkomiteen og nordiske myndigheter med å kartlegge hvorfor de risikovektene de største bankene bruker til å beregne nødvendig kapitalbeholdning, til dels er svært ulike. De største bankene bruker egne risikomodeller (IRB-modeller) til å beregne disse vektene. I flere banker fører bruk av egne risikomodeller til at kapitalkravet på boliglån blir vesentlig lavere enn under standardmetoden i Basel II. Hovedstyret mener gjennomgangen av bankenes beregning av risikovekter må følges opp av konkrete tiltak. Blant annet bør kapitalkravene på bankenes boliglån gjenspeile den risikoen en høy gjeldsbelastning i husholdningene innebærer for det finansielle systemet som helhet og ikke kun for den enkelte bank.

Videre er det, i regi av Baselkomiteen og Financial Stability Board, i ferd med å bli etablert kriterier og egne regler for banker som er systemviktige nasjonalt. Svenske myndigheter har allerede lagt fram forslag om høyere kapitalkrav for de fire største svenske bankene. Hovedstyret mener at arbeidet med å vurdere ekstra kapitalkrav for systemviktige banker i Norge bør ha høy prioritet.

Når det nye regelverket for kapitaldekning er innført, vil bankene bli pålagt å øke den rene kjernekapitaldekningen i perioder med sterk vekst i gjeld og formuespriser. Hovedstyret merker seg at selv om kredittvolumet nå

vokser om lag i takt med bruttonasjonalproduktet, har kredittvolumet som andel av bruttonasjonalproduktet kommet på et historisk høyt nivå. Husholdningenes gjeldsbelastning er høy og på vei opp. Utviklingen i boligmarkedet og husholdningenes gjeld kan være en kime til ustabilitet i norsk økonomi på lengre sikt. Hovedstyret mener derfor at behovet for en motsyklisk kapitalbuffer nå ville vært til stede.

Det vil ta tid før et nytt og forbedret rammeverk for banksektoren er fullt på plass. Finanssektoren både internasjonalt og i Norge står nå overfor utfordringer. For å hindre en midlertidig reduksjon av kapitaldekningen mener hovedstyret at det bør være et krav om minst 9 prosent ren kjernekapitaldekning med overgangsgulv inntil et helhetlig, nytt rammeverk er på plass.

Hovedstyret mener norske banker vil være tjent med en rask tilpasning til de nye kravene til kapital og likviditet. Bankene bør derfor bruke de gode resultatene til å styrke soliditeten ytterligere i årene som kommer. Hovedstyret merker seg at de største norske bankene trenger mer langsiktig finansiering og mer likvide eiendeler for å oppfylle de nye kvantitative likviditetskravene. Tilpasning til de nye kravene vil gjøre bankene bedre i stand til å takle perioder med uro i finansieringsmarkedene. I tillegg må bankene i 2014 erstatte store forfall av langsiktig finansiering som ble tatt opp i tilknytning til bytteordningen. Hovedstyret mener derfor at bankene bør benytte de mulighetene som byr seg til å hente mer langsiktig finansiering, og sikte seg inn mot en tidlig tilpasning til de nye kvantitative likviditetskravene.

Øystein Olsen
14. mai 2012

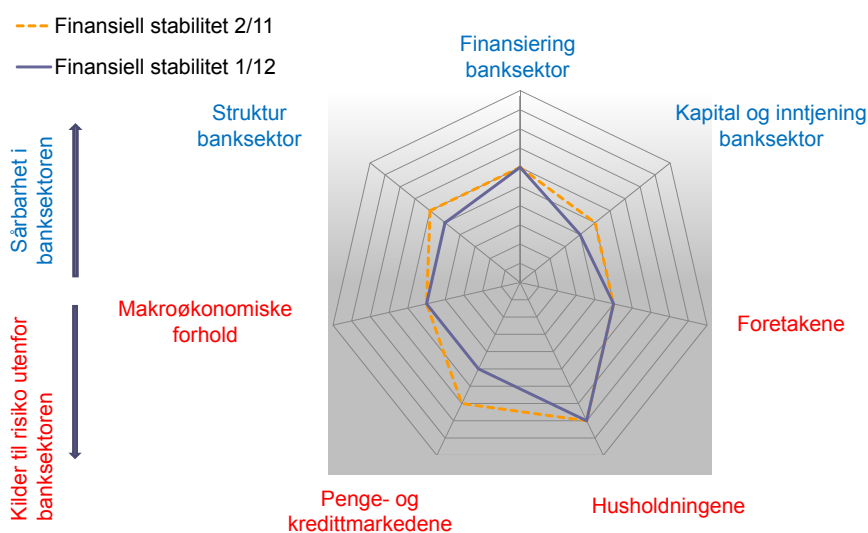
1. Utsiktene for finansiell stabilitet

Norges Bank vurderer om det finansielle systemet i Norge er sårbart overfor forstyrrelser som kan inntreffe. Utsiktene for finansiell stabilitet vil være gode dersom både sårbarheten i systemet er lav og faren for forstyrrelser er liten.

Utsiktene for finansiell stabilitet er noe bedre enn da *Finansiell stabilitet 2/11* ble publisert, se figur 1.1. Det skyldes dels at gode resultater og økt kjernekapitaldekning har gjort bankene mer robuste. De største bankene hadde i utgangspunktet den laveste kapitaldekningen. Det er derfor spesielt positivt at disse har fått mer kjernekapital.

De store langsiktige lånene fra ESB og tiltak fra myndighetene i flere EU-land har ført til at de europeiske penge- og kredittmarkedene fungerer bedre enn sist høst. Dette har redusert faren for forstyrrelser fra penge- og kredittmarkedene på kort sikt og bidratt til å bedre utsiktene for finansiell stabilitet, til tross for at vi i det siste har sett tegn til ny uro. De økonomiske utfordringene og usikkerheten er fortsatt stor i mange europeiske land. På lang sikt representerer den høye gjeldsbelastningen i husholdningene fortsatt en risikofaktor for den finansielle stabiliteten.

Figur 1.1 Sårbarheter i den norske banksektoren og kilder til risiko utenfor banksektoren¹⁾

1) En verdi på 0, dvs. origo, indikerer laveste grad av risiko eller sårbarhet. Tilsvarende indikerer en verdi på 10 høyeste grad av risiko eller sårbarhet
Kilde: Norges Bank

Kilder til sårbarhet i den norske banksektoren

Kapital og inntjening

Gode resultater og økt kjernekapitaldekning har gjort bankene mer robuste

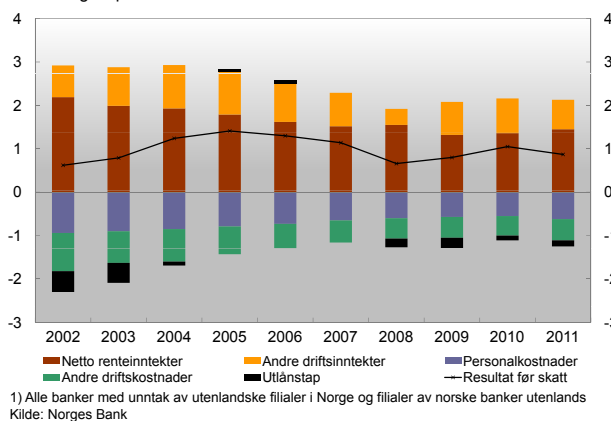
Bankenes resultater var gode i 2011, se figur 1.2. Engangseffekter trakk opp resultatene i 2010. Korrigert for slike effekter var bankenes resultater noe høyere i 2011 enn året før. Netto renteinntekter økte i prosent av gjennomsnittlig forvaltningskapital sammenlignet med 2010, mens de øvrige resultatpostene trakk ned resultat før skatt. Resultatene til de største bankene var gode i første kvartal 2012, men varierte noe.

Utlånstapene i bankene økte i fjerde kvartal 2011, men er fremdeles moderate. Historisk sett har norske banker hatt lave tap på utlån til personmarkedet, se vedleggstabell 5. Dette var også tilfellet i 2011, se figur 1.3. Innen næringsmarkedet har bankene mest utlån til nærings-eiendom og skipsfart. Tapsprosenten på utlån til næringsmarkedet økte i 2011, særlig på lån til skipsfart, nærings-eiendom og varehandel.

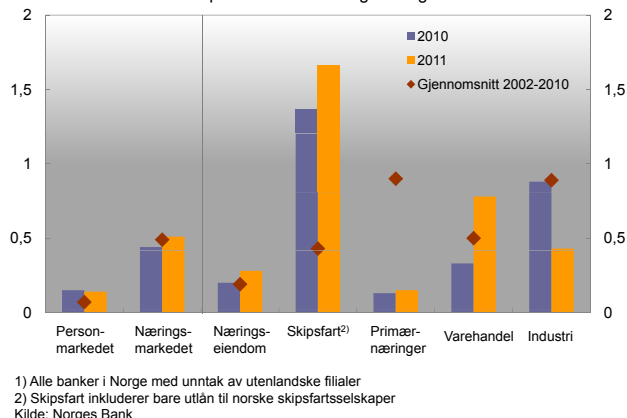
Etter å ha rapportert om stabil kredittpraksis siden midten av 2010 rapporterte bankene som deltar i Norges Banks utlånsundersøkelse, om innstramming i kredittpraksisen i fjerde kvartal 2011 og første kvartal 2012, se figur 1.4. Innstramningen skjedde på lån til husholdninger og nærings-eiendom. Et flertall av bankene pekte på at Finanstilsynets nye retningslinjer for forsvarlig utlånspraksis for lån til boligformål førte til strammere kredittpraksis overfor husholdninger. På lån til foretak var blant annet strengere krav til kapitaldekning en av årsakene til innstramningen i første kvartal 2012.

Norske banker er solide og oppfylder det nye minstekravet til kjernekapitaldekning som EU-kommisjonen har foreslått innført i EU/EØS-området (se boks side 11). De største bankene i EU ble pålagt et midlertidig krav om 9 prosent ren kjernekapitaldekning per 30. juni 2012, samt en tilleggsbuffer for å kunne møte potensielle tap på statspapirer. Finanstilsynet har lagt til grunn at alle

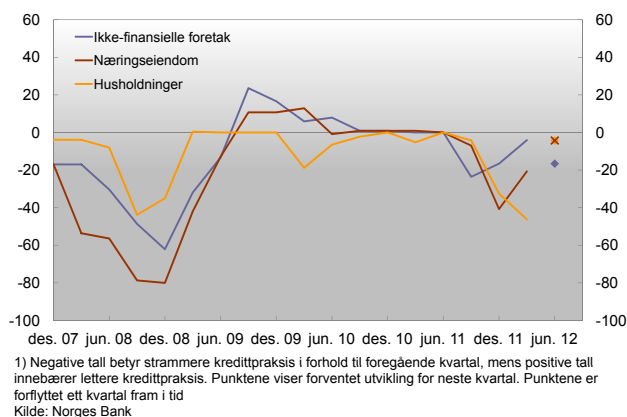
Figur 1.2 Bankenes¹⁾ resultat før skatt i prosent av gjennomsnittlig forvaltningskapital. Prosent. Årstall. 2002 – 2011

Figur 1.3 Bankenes¹⁾ tap på utlån til ulike sektorer og næringer i 2011. Prosent av utlån til de respektive sektorene og næringene

Figur 1.4 Endring i bankenes kredittpraksis overfor husholdninger og ikke-finansielle foretak. Nettotall¹⁾. Prosent. Kvartalstall. 4. kv. 2007 – 1. kv. 2012

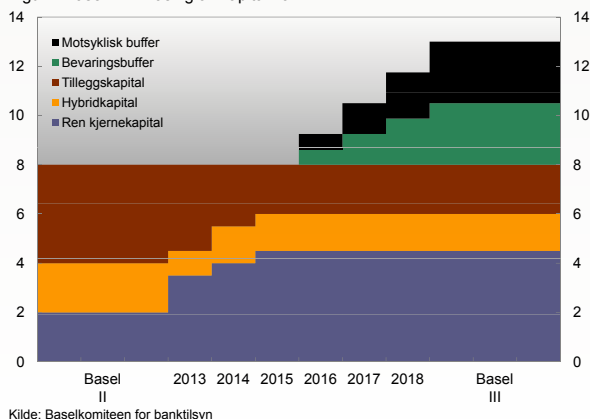

Økte kapitalkrav under Basel III

Basel III krever mer ren kjernekapital i bankene. Minstekravet til ren kjernekapitaldekning øker fra 2 prosent under Basel II til 4,5 prosent under Basel III, se figur 1.¹ Figuren viser at minstekravet i Basel II på 8 prosent total kapitaldekning beholdes i Basel III, men økt andel ren kjernekapital motsvares av reduserte andeler med hybridkapital (fondsobligasjoner i norske banker) og tilleggskapital (ansvarlige lån). I tillegg innfører Basel III krav om en kapitalbuffer som også skal bestå av ren kjernekapital. Bufferen består av to elementer, bevaringsbuffer og motsyklisk buffer. Banker som ikke oppfyller kravet til kapitalbuffer, får blant annet restriksjoner på utdeling av overskudd. Restriksjonene er strengere dess lavere bufferkapital en bank har. Ifølge innfasingsplanen i Basel III skal de nye minstekravene fases inn fra 2013, mens innføring av bufferkravene begynner i 2016, se figur 1.

¹ Se rammen "Sammenligning av nordiske banker basert på ulike soliditetsmål" for en nærmere beskrivelse av kapitalkravene

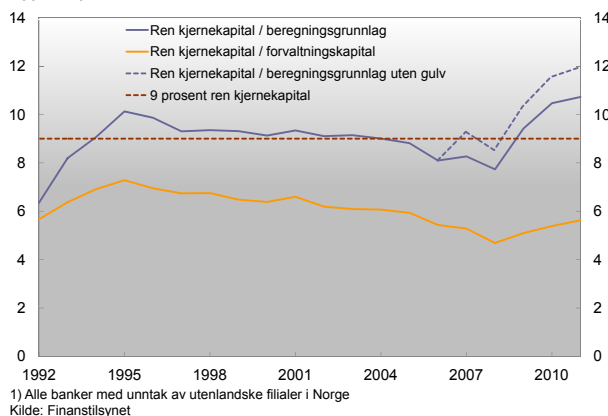
Figur 1 Basel III innføring av kapitalkrav

norske banker skal overholde kravet om 9 prosent ren kjernekapitaldekning. De norske bankene har økt sin rene kjernekapitaldekning de siste årene, se figur 1.5. Økt bruk av interne beregningsmodeller forklarer deler av økningen i kjernekapitaldekningen i 2009 og 2010. I 2011 bidro økt ren kjernekapital til høyere kapitaldekning. Det er ventet at alle de norske bankene vil oppfylle kravet om 9 prosent ren kjernekapitaldekning ved utgangen av andre kvartal i år. DNB holdt tilbake større deler av overskuddet i 2011 for å øke den rene kjernekapitalen, og fikk i tillegg overført 8 milliarder kroner i ren kjernekapital i fjerde kvartal 2011 fra DNB-konsernet. I mars 2012 hentet Sparebank 1 SMN inn over 700 millioner kroner for å oppfylle kravet om ren kjernekapitaldekning. Sparebank 1 SR-bank har varslet at de vil hente inn kapital i mai 2012.

Sett i forhold til forvaltningskapitalen har bankene mindre ren kjernekapital i dag enn etter bankkrisen i 1988–1993 (se figur 1.5). Bankene har økt egenkapitalandelen siden utgangen av 2008. Mer egenkapital og lavere resultat etter skatt førte til at bankenes egenkapitalavkastning falt i

Figur 1.5 Ren kjernekapital i banker¹⁾ og OMF-kredittforetak. Prosent. Årstall. 1992 – 2011

2011, se figur 1.6. En høyere egenkapitalandel gjør bankene mer robuste. Det vil kunne redusere investorenes krav til egenkapitalavkastning i bankene fremover.

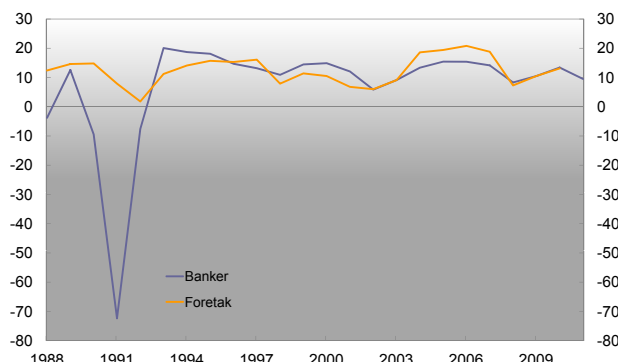
Mislighold av lån kan være en indikasjon på utviklingen i tap fremover. Beholdningen av misligholdte lån økte i Norge under finanskrisen i 2008–2009, se figur 1.7. Beholdningen av misligholdte lån til foretak har siden stabilisert seg på dette nivået, mens beholdningen av misligholdte lån til husholdninger har avtatt noe siden toppen i første kvartal 2010.¹ Etter hvert som bankene overfører boliglån med belåningsgrad inntil 75 prosent til kredittforetakene, vil de gjenstående boliglånene på bankenes balanser ha høyere belåningsgrad og høyere kredittrisiko. Det kan føre til høyere mislighold av boliglån på bankenes balanser sammenlignet med perioden før finanskrisen i 2008–2009, se figur 1.8.

Bankene opprettholdt den samlede rentemarginen i 2011, se figur 1.9. Tilpasninger til de nye likviditetskravene i Basel III og høy pris på markedsfinansieringen bidrar til stor konkurranse om innskudd. Det økte innskuddsrentene i 2011 (se figur 1.9). Bankene økte samtidig sin gjennomsnittlige utlånsrente (se figur 1.9). Økningen i utlånsrentene kom hovedsakelig på lån til foretak. Bankene var tilbakeholdne med å øke boliglånsrentene i fjor høst. Sterk konkurranse kan ha bidratt til det.

Fremover vil utviklingen i bankenes resultater avhenge av utviklingen i netto renteinntekter og tap på utlån. Husholdningenes lave rentebelastning samt god soliditet og relativt stabil gjeldsbetjeningsevne i foretakene tilsier at utlånstapene vil holde seg moderate fram mot 2015. Vi legger til grunn at høyere kredittrisiko på bankenes balanser vil føre til høyere utlånsrenter fremover og at netto renteinntekter derfor øker noe. Samtidig venter vi en svak oppgang i utlånstapene, se figur 1.10. I fremskrivingene følger personal- og andre driftskostnader henholdsvis lønnsvekst og prisvekst. Det innebærer at kostnadene holder seg stabile. Samlet venter vi at dette gir en bedring

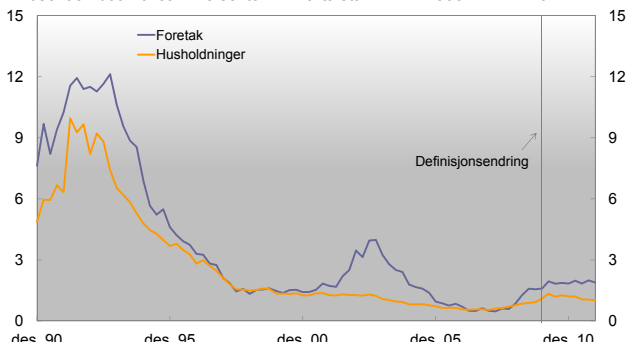
1 Økt mislighold i fjerde kvartal 2009 skyldes til en viss grad en endring i definisjonen på mislighold fra og med 31.12.2009. Etter endringen skal et engasjement klassifiseres som misligholdt senest 30 dager etter forfall/overtrekk, mens det tidligere var mulig å avvende misligholdsklassifisering helt til 90 dager etter forfall

Figur 1.6 Egenkapitalavkastning etter skatt for norske banker¹⁾ og foretak. Prosent. Årstall. 1988 – 2011

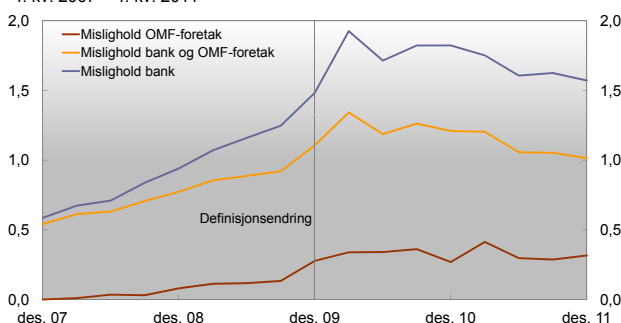
1) Alle banker med unntak av utenlandske filialer i Norge. F.o.m. 2008 alle banker (juridisk enhet) med unntak av utenlandske filialer i Norge
Kilde: Norges Bank

Figur 1.7 Bankene og OMF-kredittforetakenes beholdning av misligholdte lån. Prosent av utlån til samme sektor.¹⁾ Kvartalstall. 4. kv. 1990 – 4. kv. 2011

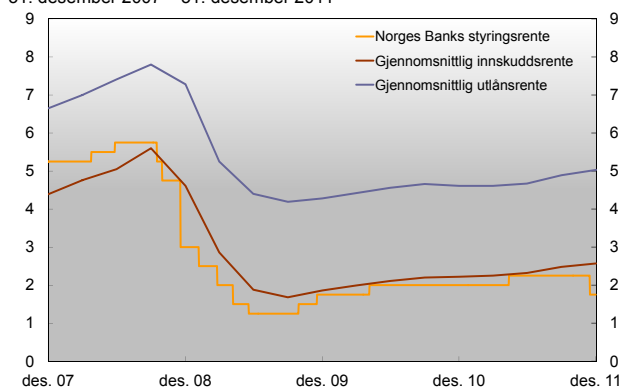
1) Alle banker inklusive utenlandske filialer i Norge og OMF-kredittforetak. F.o.m. 4. kvartal 2007: alle banker inklusive utenlandske filialer i Norge og norske bankers filialer utenlands og OMF-kredittforetak
Kilde: Norges Bank

Figur 1.8 Bankene og OMF-kredittforetakenes beholdning av misligholdte lån til husholdninger.¹⁾ Prosent av utlån til husholdninger. Kvartalstall. 4. kv. 2007 – 4. kv. 2011

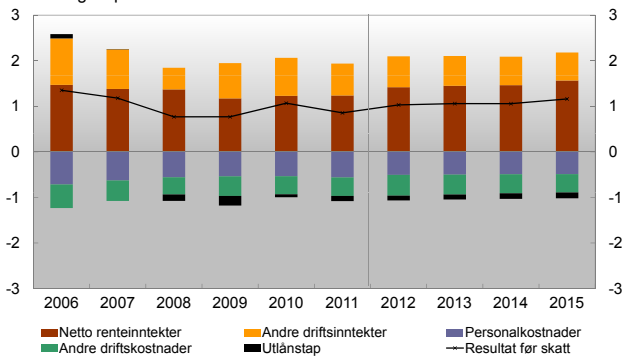
1) Alle banker inklusive utenlandske filialer i Norge og OMF-kredittforetak. F.o.m. 4. kvartal 2007: alle banker inklusive utenlandske filialer i Norge og norske bankers filialer utenlands og OMF-kredittforetak
Kilde: Norges Bank

Figur 1.9 Norges Banks styringsrente og bankenes gjennomsnittlige utlånsrente og innskuddsrente. Prosent. Dagstall og kvartalstall. 31. desember 2007 – 31. desember 2011

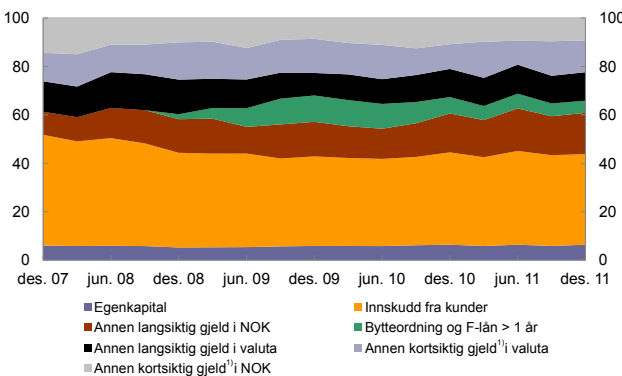
Kilder: Statistisk sentralbyrå og Norges Bank

Figur 1.10 Bankenes¹⁾ resultat før skatt i prosent av gjennomsnittlig forvaltningskapital. Referansebane. Prosent. Årstall. 2006 – 2015²⁾

1) DNB Bank, Nordea Bank Norge, Sparebank 1 SR Bank, Sparebank 1 SMN, Sparebank 1 Nord-Norge og Sparebanken Vest
2) Fremskrivninger for 2012 – 2015
Kilder: Statistisk sentralbyrå og Norges Bank

Figur 1.11 Finansiering i prosent av forvaltningskapital. Norskeide banker og OMF-kredittforetak. Kvartalstall. 4. kv. 2007 – 4. kv. 2011

1) Kortsiktig gjeld har opp til ett års gjenværende løpetid
Kilde: Norges Bank

i bankenes resultater fram mot 2015, og opp mot et nivå som er om lag på linje med 2010.

Finansiering

Tidlig tilpasning til nye krav om mer langsiktig finansiering og mer likvide eiendeler vil gjøre bankene mindre sårbare mot uro i finansieringsmarkedene og utfasing av myndighetenes ekstraordinære likviditetstiltak

Banker med stabil finansiering er bedre rustet til å takle perioder med uro. Stabile finansieringskilder utgjør til sammen om lag $\frac{3}{4}$ av forvaltningskapitalen for norske banker og kredittforetak som utsteder obligasjoner med fortrinnsrett (OMF-kredittforetak), se figur 1.11.

Finansinstitusjonene er mindre sårbare overfor uro i finansieringsmarkedene hvis løpetiden på markedsfinansieringen er lang, og forfallene spredt ut i tid. Gjennomsnittlig løpetid på nye bankobligasjoner falt i andre halvår 2011, men har tatt seg opp igjen hittil i år, se figur 1.12. Markedsuro i Europa gjorde at norske banker i fjor høst fikk redusert tilgang på ny markedsfinansiering. Omfattende likviditetstiltak fra ESB bedret tilgangen på finansiering i markedet også for norske banker, se ”Penge- og kredittmarkedene” side 18.

Bedre likviditet i markedet har bidratt til at norske banker og kredittforetak allerede har fått dekket refinansieringsbehovet i 2012, se figur 1.13. Samtidig er behovet for å hente mer langsiktig finansiering stort. I tillegg til det løpende refinansieringsbehovet må institusjonene finansiere den delen av utlånsveksten som ikke dekkes av økte innskudd, i markedet. Figur 1.13 illustrerer at dette gapet kan utgjøre betydelige beløp.

De neste årene er behovet for mer langsiktig finansiering i tillegg påvirket av to særskilte forhold. For det første har norske banker store forfall i 2014 i tilknytning til bytteordningen, se figur 1.14. Dette innebærer et betydelig refinansieringsbehov. De langsiktige lånene fra ESB forfaller rundt årsskiftet 2014–2015. En rekke europeiske banker kan derfor bli tvunget til å fornye sin finansiering samtidig. Det er ikke gitt at tilgangen på ny finansiering i penge- og kredittmarkedene vil være tilstrekkelig til å

dekke dette store og samtidige refinansieringsbehovet til de europeiske bankene. De norske bankene bør derfor vurdere den muligheten førtidig innfrielse i bytteordningen gir til å spre forfallene over en lengre periode. Det vil redusere refinansieringsrisikoen.

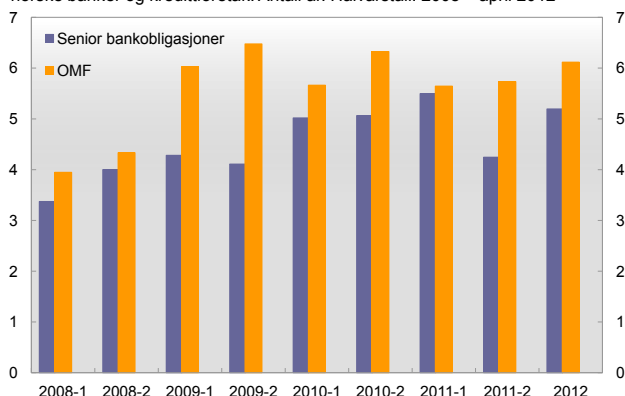
For det andre trenger de største norske bankene fremdeles en betydelig andel langsiktig markedsfinansiering for å oppfylle det foreslåtte kravet til stabil finansiering, se figur 1.15. Dette er et internasjonalt krav som ventes å bli innført i 2018. Etter hvert som bankene oppfyller kravet, vil de være mer robuste overfor uro i markedene.

Norske banker har en betydelig andel kortsiktig finansiering i utenlandsk valuta, se figur 1.16. I urolige tider kan utenlandsfinansieringen gjøre bankene mer sårbare hvis investorer i andre land i større grad prioriterer sitt hjemmemarked. Bankene reduserer likviditetsrisikoen ved å holde likvide eiendeler. Det gjør konsekvensene mindre hvis kortsiktig finansiering skulle falle bort.

En viktig del av bankenes likvide eiendeler i norske kroner er statspapirer. Bankenes beholdning av statspapirer økte midlertidig i forbindelse med at bankene byttet til seg statspapirer mot OMF i 2008 og 2009. Avtalene i denne bytteordningen har begynt å forfalle og andelen statspapirer avtar. Etter hvert som de resterende avtalene forfaller, vil utestående volum og bankenes beholdning av statspapirer reduseres ytterligere.

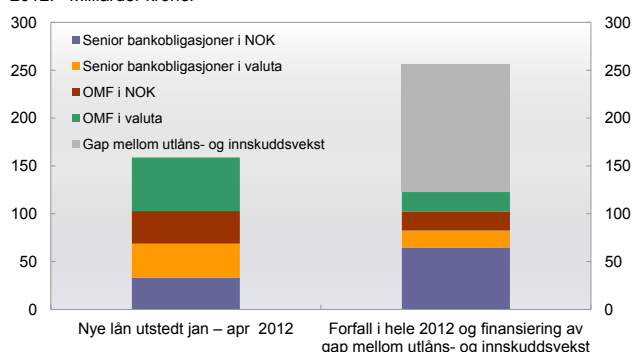
Mange banker oppfyller ikke det nye kravet til likvide eiendeler som ventes innført i 2015, se ”Stresstester av bankene” side 27. Bankene kan tilpasse seg kravet ved å øke sine beholdninger av sikre og lett omsettelige eiendeler, eller ved å skaffe seg mer stabil finansiering. Bankene blir da bedre i stand til å takle perioder med uro i markedene de finansierer seg i. De nye likviditetskravene vil bidra til å styrke det finansielle systemet. I Sverige har myndighetene derfor varslet at de vil innføre kravet om likvide eiendeler to år tidligere enn hva den internasjonale tidsplanen tilsier. Kravet i Sverige skal gjelde for banker som i stor grad er avhengige av markedsfinansiering. Kravet skal gjelde både samlet for alle valutaer og separat for euro og amerikanske dollar.

Figur 1.12 Gjennomsnittlig volumvektet løpetid på nye obligasjonslån utstedt av norske banker og kredittforetak. Antall år. Halvårstall. 2008 – april 2012

Kilder: Bloomberg og Stamdata

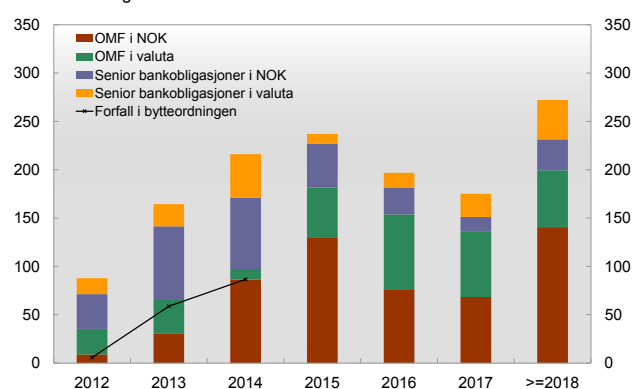
Figur 1.13 Bankene og OMF-kredittforetakenes obligasjonsgjeld. Nye lån, lån som forfaller, og finansiering av antatt gap mellom utlåns- og innskuddsvekst i 2012.¹⁾ Milliarder kroner

1) Det er lagt til grunn at utlånsvekst og innskuddsvekst i 2012 er i tråd med referansebanen (se kapittel 2)

Kilder: Bloomberg og Stamdata

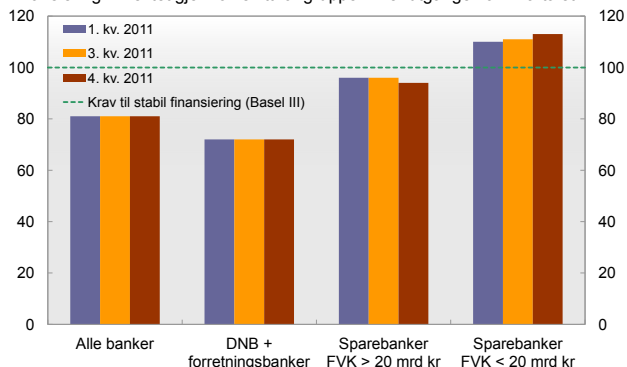
Figur 1.14 Bankenes og OMF-kredittforetakenes obligasjonsgjeld fordelt etter forfall i NOK og valuta.¹⁾ Per 7. mai 2012. Milliarder kroner

1) OMF benyttet i bytteordningen kan forfalle i et senere år enn bytteavtalens forfall

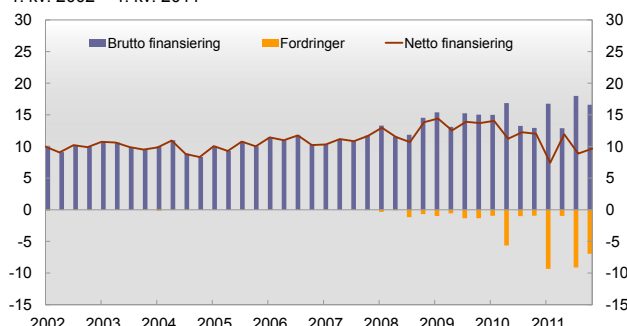
Kilder: Bloomberg og Stamdata

Figur 1.15 Bankenes¹⁾ stabile finansiering i prosent av krav til stabil finansiering.²⁾ Vektet gjennomsnitt for gruppen. Per utgangen av kvartalet

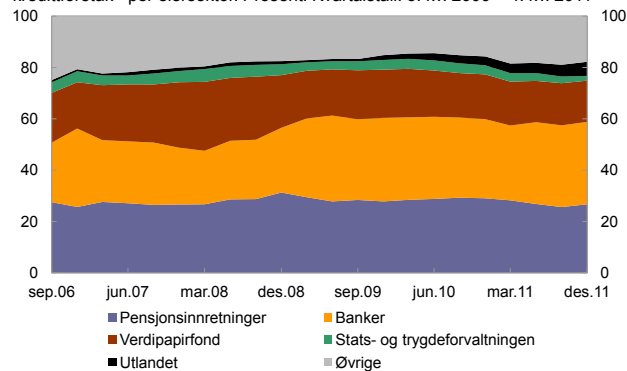
1) Utvalget består av alle banker med unntak av utenlandske filialer i Norge
2) Norges Banks estimer
Kilde: Norges Bank

Figur 1.16 Bankenes¹⁾ netto²⁾ kortsiktige markedsfinansiering i utenlandsk valuta i prosent av forvaltningskapitalen. Prosent. Kvartalstall. 1. kv. 2002 – 4. kv. 2011

1) Utvalget består av alle banker med unntak av utenlandske datterbanker og filialer i Norge
2) I netto er kortsiktige fordringer trukket fra. Dette omfatter innskudd i sentralbanker og statspapirer som forfaller innen ett år
Kilde: Norges Bank

Figur 1.17 VPS-registrerte sertifikater og obligasjoner utstedt av banker og kredittforetak¹⁾ per eiersektor. Prosent. Kvartalstall. 3. kv. 2006 – 4. kv. 2011

1) Pålydende verdi. Eksklusiv Stats- og trygdeforvaltningens beholdning av papirer utstedt av kredittforetakene
Kilde: Statistisk sentralbyrå

Struktur

Strukturen i banksektoren har blitt mindre sårbar fordi bankene med den laveste kapitaldekningen har økt deknningen. Fremover kan endringer i regelverket for livselskap og pensjonskasser føre til endringer i bankenes finansieringsstruktur

Høy markedskonsentrasjon, store banker med relativt lav kapitaldekning og relativt lik finansieringsstruktur er forhold som øker banksektorens sårbarhet. Bankene med lavest kapitaldekning har styrket deknningen, og dermed har strukturen blitt mindre sårbar siden forrige rapport.

I de nærmeste årene kan bankenes finansieringsstruktur bli endret på grunn av endret etterspørsel etter langsiktige obligasjoner fra pensjonsinnretningene (livselskap og pensjonskasser). Det nye solvensregelverket² for pensjonsinnretningene vil øke etterspørselen etter obligasjoner med lang durasjon³ og lav kredittrisiko.

Pensjonsinnretningene er i dag en betydelig eier av bankobligasjoner og OMF. Pensjonsinnretningenes eierandel av sertifikatene og obligasjonene utstedt av banker og kredittforetak i kroner (eksklusiv OMF i bytteordningen), utgjorde om lag 27 prosent ved utgangen av 2011, se figur 1.17. Pensjonsinnretningenes samlede investeringer i verdipapir (inklusive aksjer) tilsvarer mer enn 80 prosent av den samlede sertifikat- og obligasjonsgjelden til norske banker og OMF-kredittforetak, se figur 1.18. Pensjonsinnretningene er langsiktige investorer som tar moderat risiko. En høy obligasjonsandel i selskapenes porteføljer bidrar til en langsiktig og moderat risikoprofil.

Etterspørselen etter obligasjoner med lang durasjon vil øke fordi både eiendeler og forsikringsforpliktelser skal måles til markedsverdi under det nye regelverket. Forskjeller i rentefølsomhet mellom eiendeler og forsikringsforpliktelser medfører et kapitalkrav. Pensjonsinnretningene kan redusere forskjellen i rentefølsomhet ved å øke

2 Solvens II vil gjelde for forsikringsselskap og planlegges innført i 2014, men det er en viss usikkerhet både om detaljer i forslaget og gjennomføringstidspunkt. Pensjonskassedirektivet vil gjelde for pensjonskassene og forventes å bygge på de samme prinsippene som Solvens II

3 Durasjon uttrykker vektet gjennværende løpetid der vektene er bestemt av nåverdien av de fremtidige kontantstrømmene fra obligasjonen. Durasjon uttrykker også tilnærmet hvor mye obligasjonen faller i verdi om renten øker med en prosentenh

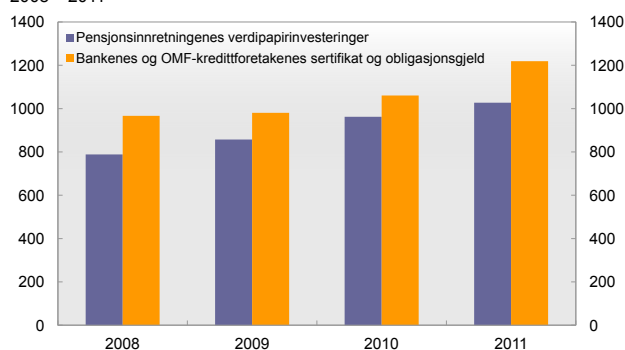
beholdningen av obligasjoner med lang durasjon. Ved å holde en fastrenteobligasjon til forfall kan pensjonsinnretningene låse inn en fast avkastning. Pensjonsinnretningene vil imidlertid være lite villige til å låse inn en avkastning som ligger lavere enn avkastningen de har garantert overfor kundene. Rentenivået må derfor trolig normaliseres før innretningene fullt ut utnytter muligheten til å investere i langsiktige obligasjoner for å redusere rentefølsomheten under Solvens II.

Under det nye regelverket vil investeringer i obligasjoner med høy kredittrisiko (lav kredittvurdering) isolert sett medføre et høyere kapitalkrav enn investeringer i obligasjoner med lavere risiko. Figur 1.19 viser beregnet kapitalkrav avhengig av durasjon og kredittvurdering.⁴ En økning i risikopåslaget vil føre til et større verdifall i obligasjonenes markedsverdi når durasjonen er lang, og kapitalkravet øker derfor med durasjonen. I regelverket vil det være et betydelig skille mellom obligasjoner med god og dårlig kredittvurdering. OMF med god kredittvurdering har et spesielt lavt kapitalkrav. En bankobligasjon med durasjon på 10 år og med kredittvurdering AA vil ha et kapitalkrav på 11 prosent. Dersom kredittvurderingen er BBB, vil kravet være 25 prosent.

Økt etterspørsel etter lavrisikoobligasjoner med lang durasjon kan føre til både økt løpetid ved nytutstedelser og økt utstedelse av OMF. Det kan også bidra til at de mindre bankene i økende grad velger å innhente en kredittvurdering, forutsatt at de oppnår en god nok vurdering. Det er også viktig at banker som har en kredittvurdering, opprettholder denne på et høyt nivå. Det er om lag 120 banker uten kredittvurdering, og om lag 40 prosent av utestående obligasjonsgjeld i kroner er utstedt av banker uten en slik vurdering. Det økte kapitalkravet til obligasjoner uten kredittvurdering kan føre til at rentepåslaget på disse obligasjonene øker. Dette kan føre til dyrere finansiering for de mindre bankene. De mindre bankene har imidlertid et mindre behov enn de store bankene for å skaffe mer langsiktig finansiering for å oppfylle det foreslåtte kravet om stabil finansiering.

4 Forutsetningene i EUs undersøkelse av virkninger av de nye kravene (QIS5) er benyttet. Beregningene viser bare kapitalkravet knyttet til eiendelene og er derfor ikke fullstendige. Dersom deler av tapet knyttet til en økning i risikopåslaget kan veltes over på forsikringstakerne, blir kapitalkravet for selskapet lavere

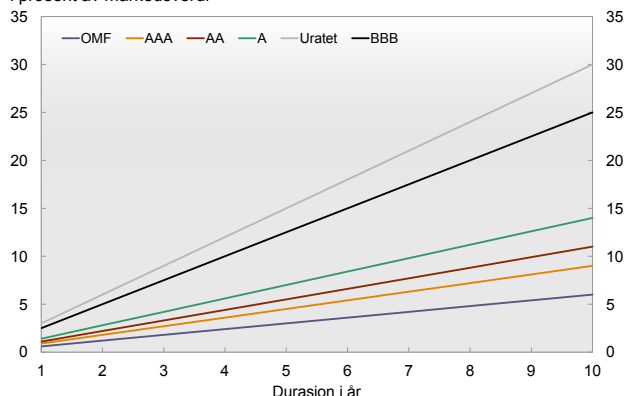
Figur 1.18 Bankene og OMF-kredittforetakenes¹⁾ obligasjonsgjeld samt pensjonsinnretningenes verdipapirinvesteringer²⁾. Milliarder kroner. Årstall. 2008 – 2011

1) Banker eksklusive utenlandske filialer i Norge og norske OMF-kredittforetak
2) Pensjonskassenes balansetall i 2011 er beregnet

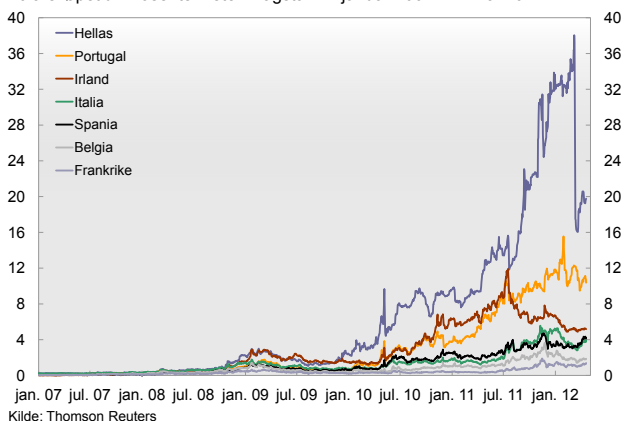
Kilder: Statistisk sentralbyrå og Norges Bank

Figur 1.19 Delkapitalkrav for økning i risikopåslag under Solvens II. Kapitalkrav i prosent av markedsverdi

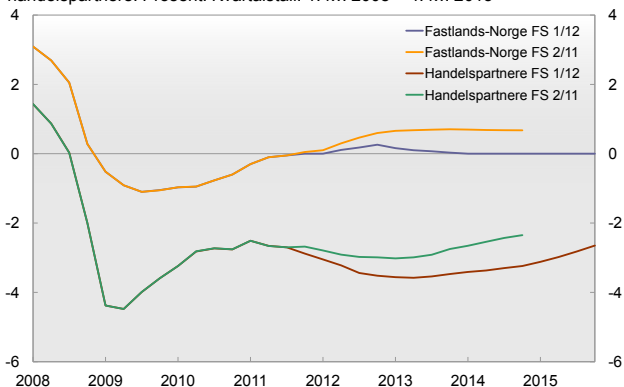
Kilde: EU Kommisjonen (QIS5)

Figur 1.20 Påslag på statsobligasjoner. Avvik mot tyske statsobligasjoner. 10 års løpetid. Prosentenheter. Dagstall. 1. januar 2007 – 4. mai 2012

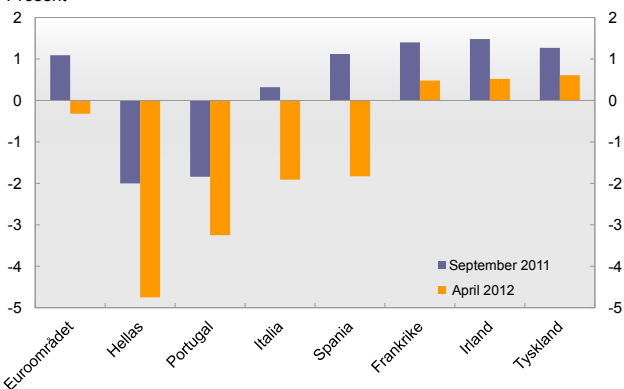
Kilde: Thomson Reuters

Figur 1.21 Anslag på produksjonsgapet¹⁾ for Fastlands-Norge og Norges handelspartnere. Prosent. Kvartalstall. 1. kv. 2008 – 4. kv. 2015

1) Produksjonsgapet måler den prosentvise forskjellen mellom BNP og anslått potensielt BNP
Kilder: Statistisk sentralbyrå, IMF og Norges Bank

Figur 1.22 IMF's anslag på BNP-vekst for utvalgte land i euroområdet for 2012. Prosent

Kilder: IMF og World Economic Outlook database

Kilder til risiko utenfor den norske banksektoren

Makroøkonomiske forhold

De økonomiske utsiktene er noe svekket siden forrige rapport. ESBs tilførsel av likviditet til europeiske banker har bidratt til å stabilisere finansmarkedene. Det gjør at nedsiderisikoen fremstår som noe mindre

Høsten 2011 var preget av svært stor usikkerhet i europeiske finansmarkeder. Renten på statsgjeld i flere europeiske land steg til høye nivåer, se figur 1.20. Muligheten for europeiske banker til å hente markedsfinansiering ble redusert.

ESB har gitt treårige lån til europeiske banker for til sammen mer enn 1000 milliarder euro (se nærmere omtale side 18). Sammen med tiltak fra myndighetene i flere EU-land, har dette ført til at de europeiske penge- og kredittmarkedene fungerer bedre enn sist høst. I det siste har vi sett tegn til ny uro.

De realøkonomiske utsiktene for våre handelspartnere er svakere enn vi la til grunn i høst, se figur 1.21.⁵ Nedjusteringen skyldes i hovedsak svakere vekstutsikter i Europa. Utviklingen i USA har vært noe bedre enn lagt til grunn i høst. I fremvoksende økonomier er veksten fremdeles forholdsvis god, selv om man også der har sett tegn til oppbremsing i noen land.

Til tross for noe svakere realøkonomiske utsikter globalt enn i høst, og særlig i euroområdet (se figur 1.22) bidrar redusert markeds- og likviditetsrisiko til at utsiktene for finansiell stabilitet globalt ifølge IMF er om lag som sist høst, og bedre enn forventet i januar 2012.⁶

De økonomiske utfordringene er fortsatt store i mange europeiske land. Økte tap kan gi nye utfordringer for deler av banksektoren i disse landene. Arbeidsledigheten er høy mange steder. Flere land må bygge ned gjeldsnivåene og gjennomføre omfattende reformer i årene som kommer

5 Anslag på produksjonsgapet for Fastlands-Norge og Norges Handelspartnere i denne rapporten bygger på fremskrivingene i *Pengepolitisk rapport 1/12*. Anslag i *Finansiell Stabilitet 2/11* bygde på fremskrivingene i *Pengepolitisk rapport 3/11*

6 Global Financial Stability Report (GFSR), IMF, april 2012

(se ramme 2 side 33). Tiltakene vil på kort sikt dempe den realøkonomiske veksten og kan gjøre nedbyggingen av statsgjelden utfordrende. På den andre siden er tiltakene nødvendige for å gjenopprette tilliten til statenes gjeldsbetjeningssevne på lengre sikt. Så lenge denne tilliten ikke er tilstrekkelig fundamentert, må vi være forberedt på at uroen i finansmarkedene igjen kan tilta.

Ifølge anslagene i *Pengepolitisk rapport 1/12* blir veksten i norsk økonomi noe lavere enn vi la til grunn i forrige rapport for finansiell stabilitet. Etterspørselen etter norske eksportprodukter vil utvikle seg svakt fremover. I tillegg til svak vekst hos handelspartnerne vil trolig norske eksportører tape markedsandeler som følge av høy kostnadsvekst og en sterk kronekurs, se figur 1.23. Oljeprisen er høy, se figur 1.24, og veksten i oljeinvesteringene og i oljerelaterte næringer holder aktiviteten i Norge oppe. Styringsrenten ble satt ned i mars til 1,5 prosent, og det er utsikter til at styringsrenten blir liggende på dagens nivå det nærmeste året. Deretter anslås renten å øke gradvis opp til rundt 3,5 prosent mot slutten av 2015.

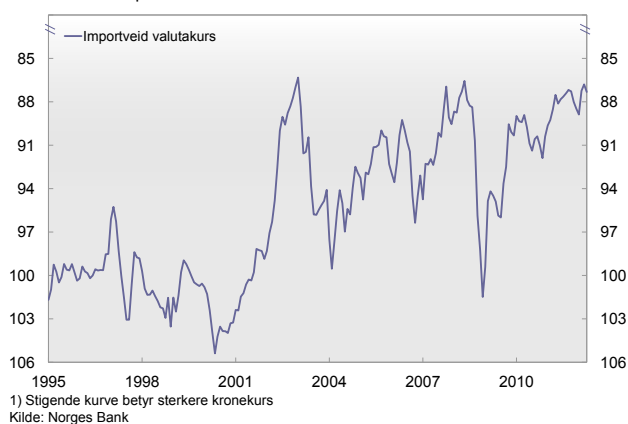
Arbeidsledigheten vil ifølge anslagene holde seg stabil om lag på dagens nivå, mens det ventes fortsatt høy befolkningsvekst. Kapasitetsutnyttningen i norsk økonomi vil trolig holde seg nær et normalt nivå de nærmeste årene (se figur 1.21).

Penge- og kredittmarkedene

Norske banker har hittil i år hatt god tilgang på finansiering i penge- og kredittmarkedene og oppnår gunstige betingelser sammenliknet med banker ellers i Europa

Forholdene i penge- og kredittmarkedene har bedret seg noe siden inngangen til 2012. Rentene på obligasjoner utstedt av europeiske stater med høy gjeld er fremdeles på et høyt nivå, men har kommet noe ned siden forrige rapport (se figur 1.20). ESB har tilført mer enn 1000 milliarder euro brutto i to treårige lån til europeiske banker. Renten, som er satt til ESBs styringsrente, er betydelig lavere enn markedsrenten. Bankene har benyttet deler av lånene til å kjøpe statsobligasjoner, noe som igjen har bidratt til å redusere statsrentene. I tillegg har myndighetene i flere EU-land gjennomført tiltak som har redusert

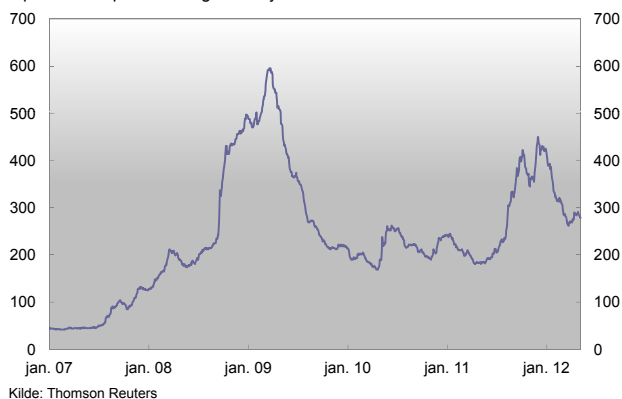
Figur 1.23 Importveid valutakurs (I-44)¹⁾. Månedstall. Januar 1995 – april 2012

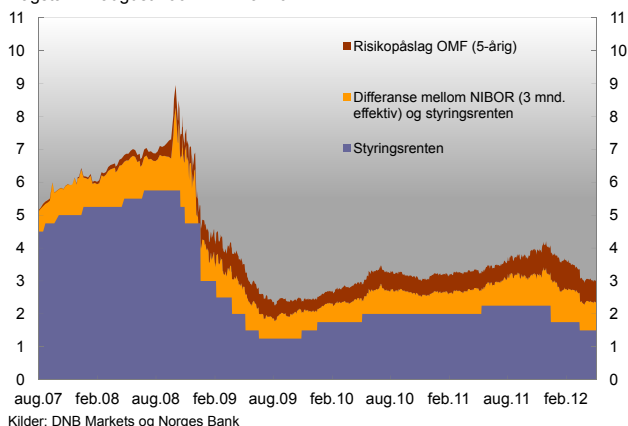
Figur 1.24 Oljepris i NOK (Brent Blend). Kvartalstall. 1. kv. 1965 – 1. kv. 2012

Figur 1.25 Risikopåslag på europeiske obligasjonsindekser. Differanse mot statsrenter. Finansiell sektor, kredittvurdering AAA til BBB. 5 års gjennomsnittlig løpetid. Basispunkter. Dagstall. 1. januar 2007 – 4. mai 2012

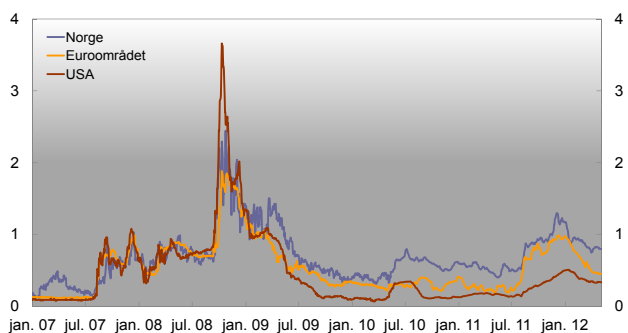

Figur 1.26 Markedsfinansieringskostnad for norske banker. Prosentenheter. Dagstall. 1. august 2007 – 4. mai 2012

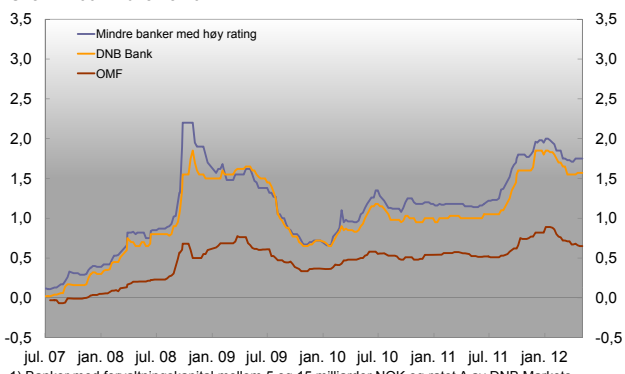
Kilder: DNB Markets og Norges Bank

Figur 1.27 Differanse mellom tremåneders pengemarkedsrente og forventninger om styringsrenten i markedet.¹⁾ Prosentenheter. 5-dagers glidende gjennomsnitt. Dagstall. 1. januar 2007 – 2. mai 2012

1) Forventet styringsrente er avledet fra Overnight Indexed Swap (OIS)-renter. For Norge er forventet styringsrente skjønsmessig beregnet av Norges Bank
Kilder: Bloomberg, Thomson Reuters og Norges Bank

Figur 1.28 Indikative risikopåslag for 5-årige norske bankobligasjoner og OMF. Differanse mot swaprenter. Prosentenheter. Ukestall. Uke 27 2007 – uke 18 2012

1) Banker med forvaltningskapital mellom 5 og 15 milliarder NOK og ratet A av DNB Markets
Kilde: DNB Markets

frykten for at land med svake statsfinanser skal mislikholde sin gjeld. De fleste EU-landene er i ferd med å inngå et mer forpliktende samarbeid for å begrense budsjettunderskuddene. Hellas har restrukturert statsgjelden, og det er tilført mer midler til EUs finansielle stabilitetsfond. Usikkerheten er imidlertid stor, og vi har den siste tiden sett tegn til ny uro i finansmarkedene.

ESB-lånene har bedret likviditeten og redusert usikkerheten i de europeiske penge- og kredittmarkedene. Risikopåslagene på europeiske bankers obligasjonslån har falt, se figur 1.25. Reduserte påslag gjenspeiler både økt markedslikviditet og redusert kredittrisiko. I første kvartal i år hadde europeiske banker betydelig bedre tilgang på markedsfinansiering enn i siste halvår i fjor. Siden starten av april har de derimot utstedt lite obligasjonsgjeld. Dette kan indikere at tilgangen har forverret seg igjen.

De store samtidige låneforfallene som følger av ESB-lånene, kan gjøre bankene sårbare for markedsutviklingen på forfallstidspunktet. For å motvirke dette er bankene gitt en opsjon om å tilbakebetale treårslånet etter ett år. Dette kan jevne ut refinansieringsbehovet til bankene noe.

Norske bankers marginale markedsfinansieringskostnader har falt fra årsskiftet 2012, se figur 1.26. Dette skyldes flere forhold. Redusert styringsrente og lavere risikopåslag har ført til fall i pengemarkedsrentene, se figur 1.27. Siden bankene hovedsakelig finansierer seg til flytende rente, og pengemarkedsrenten brukes som referanserente, slår dette direkte inn på bankenes finansieringskostnader.⁷

Nedgangen i risikopåslag på obligasjoner utstedt hittil i år har også bidratt til å redusere finansieringskostnadene, se figur 1.28. Risikopåslagene på norske bankers obligasjonsfinansiering økte kraftig høsten 2011 som følge av uroen i Europa. Påslagene ligger fortsatt på et høyt nivå sammenliknet med de siste årene, men lavere enn for fler-

7 Norske banker har i hovedsak eiendeler med flytende rente. For å avgrense renterisikoen knyttet til finansiering av eiendelene ønsker bankene derfor flytende rente også på sine innlån. Dette oppnår de ved å finansiere seg til flytende rente i obligasjonsmarkedet, eller ved å ta opp obligasjonslån med fast rente og bytte til flytende rente i rentebyttemarkedet

tallet av europeiske banker. De sterke statsfinansene og den makroøkonomiske situasjonen i Norge gjør at investorer oppfatter store norske banker blant de minst risikofylte i Europa, se figur 1.29. De store norske bankene har gjennom hele kriseperioden tilhørt den gruppen av europeiske banker som har hatt bedre tilgang på markedsfinansiering til gunstigere priser enn gjennomsnittet.

Gjennomsnittlige risikopåslag som norske banker må betale på utestående markedsfinansiering, øker selv om marginale risikopåslag reduseres, se figur 1.30. De gjennomsnittlige risikopåslagene ventes også å øke fremover.⁸

Norske bankers tilgang på markedsfinansiering har bedret seg de siste månedene. Ifølge Norges Banks likviditetsundersøkelse er tilgangen på markedsfinansiering blitt bedre og påslagene lavere siden årsskiftet, se figur 1.31. Etter noe lavere utstedelsesaktivitet i andre halvdel av 2011 har bankene hittil i år utstedt et høyere volum av senior bankobligasjoner og OMF enn i samme periode i fjor, se figur 1.32.

OMF gir investor fortrinnsrett til en sikkerhetsmasse og har normalt lavere påslag enn usikrede senior bankobligasjoner, se ramme 4 side 38. Det siste året har risikopåslagene for seniorobligasjoner økt mer enn for OMF (se figur 1.28). Økt utstedelse av OMF reduserer mengden av tilgjengelige eiendeler som kan dekke senior obligasjonseieres tap dersom banken misligholder sine forpliktelser. Det kan ha bidratt til å øke påslagene knyttet til senior obligasjonsgjeld. Forslag til ny regulering av banker og forsikringsselskap kan samtidig ha bidratt til at etterspørselen etter OMF har økt mer enn for senior obligasjonsgjeld.

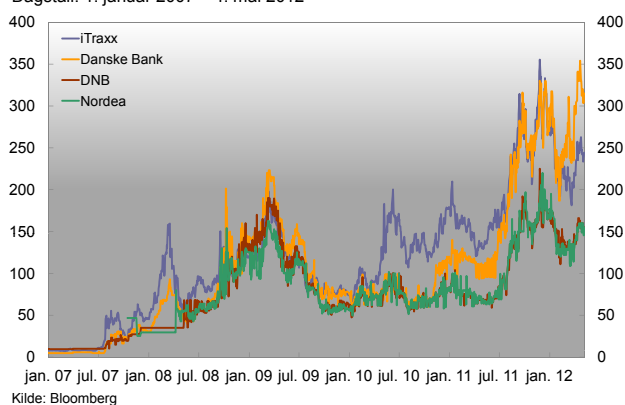
Husholdningene

Husholdningenes høye gjeldsbelastning representerer en risiko for finansiell stabilitet på lang sikt

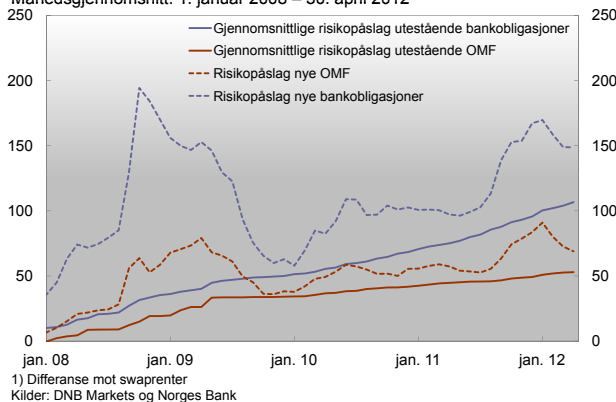
Husholdningene kan påføre bankene tap både direkte og indirekte. Bankene er eksponert mot husholdningenes

⁸ Dette blir omtalt nærmere i Molland og Erard (2012): "Hvordan påvirker markedsuroen finansieringskostnadene for norske bankkonsern?" *Aktuell kommentar*, 7/2012. Norges Bank

Figur 1.29 CDS-priser. 5 års senior obligasjonsgjeld. iTraxx Senior Financials (25 store europeiske finansinstitusjoner) og nordiske banker. Basispunkter. Dagstall. 1. januar 2007 – 4. mai 2012

Figur 1.30 Anslag gjennomsnittlige risikopåslag¹⁾ på ny og utestående obligasjonsgjeld for norske banker og kreditforetak. Basispunkter. Månedsgjennomsnitt. 1. januar 2008 – 30. april 2012

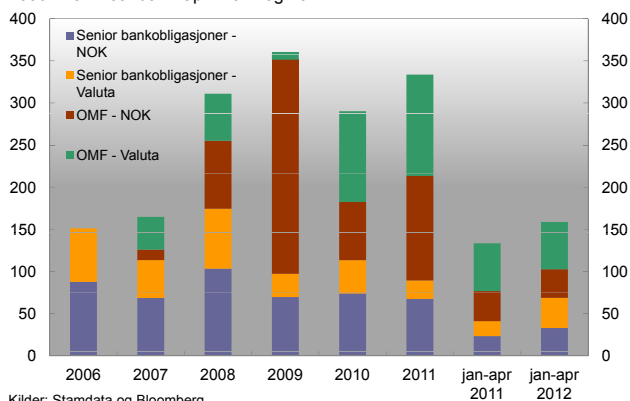
¹⁾ Differanse mot swaprenter
Kilder: DNB Markets og Norges Bank

Figur 1.31 Bankenes og kreditforetakenes kvalitative vurderinger av tilgang og påslag på markedsfinansiering¹⁾. Månedssdata. Mars 2008 – april 2012

Tilgang finansiering	2008	2009	2010	2011	2012
Kort løpetid NOK	Red	Red	Red	Red	Red
Kort løpetid valuta	Red	Red	Red	Red	Red
Lang løpetid NOK	Red	Red	Red	Red	Red
Lang løpetid valuta	Red	Red	Red	Red	Red
Påslag finansiering	2008	2009	2010	2011	2012
Kort løpetid NOK	Red	Red	Red	Red	Red
Kort løpetid valuta	Red	Red	Red	Red	Red
Lang løpetid NOK	Red	Red	Red	Red	Red
Lang løpetid valuta	Red	Red	Red	Red	Red

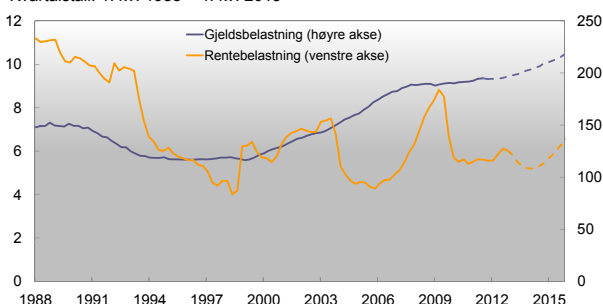
¹⁾ Gjennomsnitt av bankene som rapporterer til Norges Banks likviditetsundersøkelse
Rød betyr hhv. dårligere tilgang og høyere påslag, grå betyr uendret, mens grønn står for hhv. bedret tilgang og lavere påslag
Kilde: Norges Bank

Figur 1.32 Utstedt volum av senior bankobligasjoner og OMF fra norske banker og kredittforetak. Milliarder NOK. Årstall og månedstall. 2006 – 2011. Januar – april 2011 og 2012

Kilder: Stamdata og Bloomberg

Figur 1.33 Husholdningenes gjeldsbelastning¹⁾ og rentebelastning²⁾. Prosent. Kvartalstall. 1. kv. 1988 – 4. kv. 2015³⁾

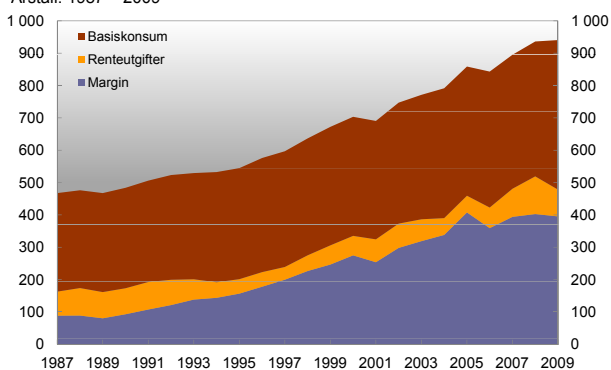
1) Lånegjeld i prosent av disponibel inntekt korrigert for anslått reinvestert aksjeutbytte 2000 – 2005 og innløsning/nedsettelse av egenkapital 2006 – 2015

2) Renteutgifter etter skatt i prosent av disponibel inntekt korrigert for anslått reinvestert aksjeutbytte 2000 – 2005 og innløsning/nedsettelse av egenkapital 2006 – 2015, pluss renteutgifter

3) Fremskrivninger fra 1. kv. 2012 – 4. kv. 2015 fra *Pengepolitisk rapport 1/12*

Kilder: Statistisk sentralbyrå og Norges Bank

Figur 1.34 Inntekt etter skatt fordelt på utgiftsposter og margin. Husholdninger utenom selvstendig næringsdrivende. Milliarder 2009-kroner. Årstall. 1987 – 2009

Kilder: Statistisk sentralbyrå, Statens institutt for forbruksforskning og Norges Bank

evne til å betale renter og avdrag på lån, og mot verdien på eiendelene som er stilt som pant bak lånet, primært boliger. Bankene er også eksponert mot økonomiske ringvirkninger som kan oppstå ved fall i husholdningenes konsum.

På kort sikt er faren for forstyrrelser fra husholdningssektoren lav. Dagens lave rentenivå gir lav rentebelastning og god gjeldsbetjeningsevne for husholdningene, se figur 1.33.⁹ Mot slutten av prognoseperioden vil, ifølge våre anslag, økt gjeldsbelastning og høyere rentenivå føre til at rentebelastningen tiltar noe.

Husholdningenes høye gjeldsbelastning representerer en risiko for finansiell stabilitet. Siden slutten av 1990-tallet har husholdningenes gjeld økt betydelig raskere enn deres disponible nominelle inntekt. Det siste året har gjeldsbelastningen vært om lag uendret, men vi venter at belastningen vil øke fremover (se figur 1.33). Dagens høye gjeldsbelastning gjør husholdningene sårbare. En fremtidig økning i renter eller bortfall av inntekt, eventuelt sammen med et fall i boligprisene, vil svekke husholdningenes økonomi. Husholdningene kan tvinges til å redusere konsum eller sparing. Siden gjelden stadig øker, vil en gitt renteøkning gi en større økning i renteutgiftene nå enn tidligere. Effekten av en renteøkning på privat konsum kan derfor ha økt.

Husholdningenes økonomiske situasjon er betydelig bedret de siste 20 årene som følge av god realinntektsvekst og lav prisvekst på konsumvarer, se figur 1.34. I 1990 satt husholdningene, samlet sett, igjen med knapt 20 prosent av inntekten etter at skatt, renteutgifter og basiskonsum¹⁰ var betalt. I 2009 hadde denne marginen mer enn doblet seg til vel 40 prosent. Marginen benyttes til forbruk utover det mest nødvendige og til sparing. De fleste husholdningene vil dermed tåle en betydelig økning i rentebelastningen før de får betalingsproblemer.

En del husholdninger er imidlertid mer sårbare. Gjennom det siste tiåret har andelen av husholdninger med svært

9 Anslagene for den økonomiske utviklingen bygger på analysene i *Pengepolitisk rapport 1/12*

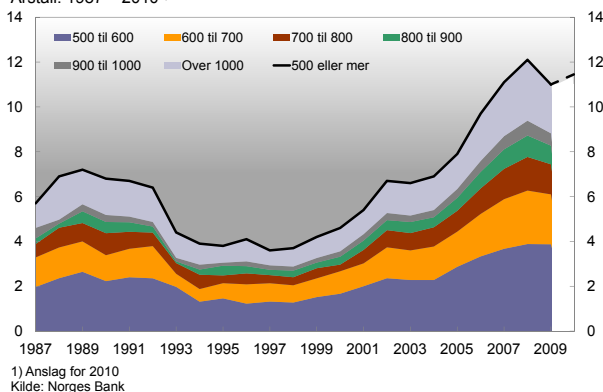
10 Basert på SIFOs referansebudsjett for forbruksutgifter

høy gjeldsbelastning økt kraftig. I 2009 hadde 11 prosent en gjeldsbelastning på over 500 prosent av disponibel inntekt, mot 4 prosent i 1999, se figur 1.35. Disse 11 prosentene hadde 33 prosent av den totale gjelden, og er spesielt sårbare overfor økte renter eller bortfall av inntekt. Effekten på konsumet kan dempes hvis en del velger å spare mindre eller tære på formuen. Husholdningenes sparerate har vært relativt høy de siste årene, se figur 1.36, men husholdningene med høyest gjeldsbelastning står bare for en begrenset del av finansinvesteringene og har liten finansiell formue. En del har dessuten allerede avdragsfrie lån, og kan derfor heller ikke redusere sparingen ved å utsette nedbetaling av gjeld ytterligere. Beregninger¹¹ viser i tillegg at 22 prosent av husholdningene med høyest gjeldsbelastning vil få negativ margin ved en utlånsrente på 7 prosent.

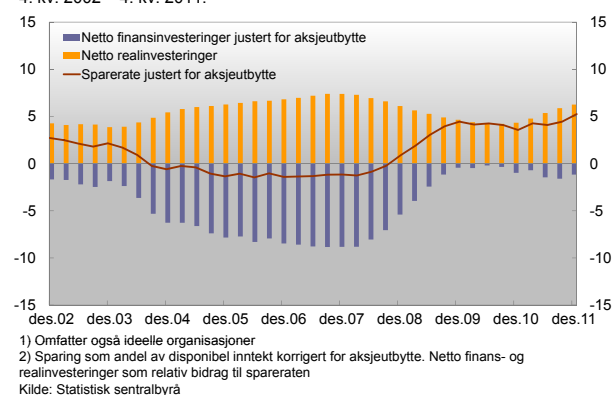
Historisk har bankenes tap på utlån til husholdninger vært begrenset. Men ettersom disse utlånene utgjør en stor andel av bankkonsernernes totale utlån, vil bankenes resultater bli betydelig svekket dersom tapene i personmarkedet skulle bli like høye som under bankkrisen tidlig på 1990-tallet. På det meste beløp tapene i personmarkedet seg til nesten to prosent av utlånsmassen årlig. Erfaringer fra blant annet Danmark viser at tapene kan øke mye også i dag, når ledigheten stiger og boligprisene faller.

Gjeldsveksten og boligprisveksten henger nært sammen (se ramme 5 side 40). Store endringer i boligprisene utgjør dermed en risiko for den finansielle stabiliteten. Høy og tiltakende vekst i boligpriser og utlån kan bidra til at husholdninger tar for stor risiko og bygger opp for høy gjeld. Om lag 80 prosent av husholdningenes gjeld er sikret med pant i bolig, og store deler av husholdningenes formue er bundet opp i boligformuen. Avløses en periode med høy boligprisvekst av et kraftig boligprisfall, vil kredittrisikoen på bankenes boliglån øke. I tillegg kan en rekke husholdninger ønske å redusere sitt konsum. Det kan sette i gang ringvirkninger lenger fram, med store konsekvenser for den økonomiske utviklingen.

Figur 1.35 Husholdninger utenom selvstendig næringsdrivende med gjeldsbelastning på mer enn 500 prosent av disponibel inntekt. Prosent. Årstall. 1987 – 2010¹⁾

Figur 1.36 Husholdningenes¹⁾ sparerate justert for aksjeutbytte, dekomponert i netto finans- og realinvesteringer. Prosent²⁾. Summert siste fire kvartaler. 4. kv. 2002 – 4. kv. 2011.

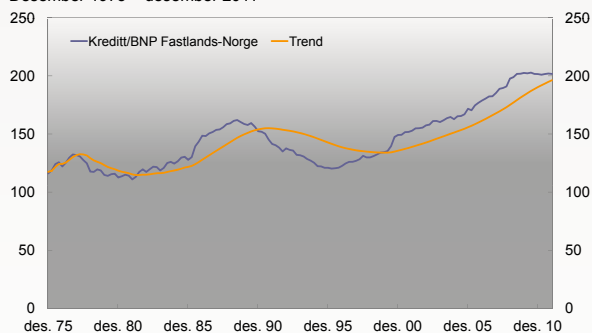
11 For hver husholdning er det beregnet hvilken rente som gir negativ margin. Antall husholdninger som får negativ margin ved rentenivåer opp til 7 prosent, er summert

Kredittgapet

Finansielle ubalanser bygges ofte opp i perioder med rask vekst i kreditt. Disse ubalansene kan skape grunnlag for finansiell ustabilitet. Kredittgapet er en av flere indikatorer som kan brukes for å vurdere oppbyggingen av systemrisiko. Gapet viser hvordan kreditt som andel av BNP utvikler seg i forhold til trenden¹ i den samme andelen. Forholdet mellom kreditt og BNP har vært nær uendret de to siste årene, mens trenden har fortsatt å øke, se figur 1. Det har ført til at kredittgapet har avtatt siden 2008, se figur 2.² Gapet er fortsatt positivt. Selv om kredittvolumet ser ut til å ha stabilisert seg i prosent av BNP de siste årene, er nivået det høyeste i Norge så lenge vi har hatt målinger.³ Kredittveksten har særlig vært høy i husholdningssektoren, og husholdningenes gjeldsbelastning er en kilde til risiko for finansiell stabilitet på lengre sikt.

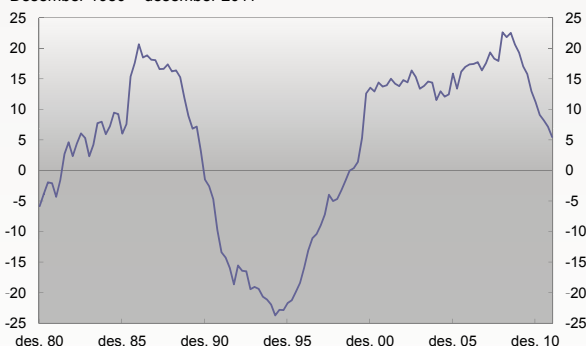
Kredittgapet er blant annet foreslått som et utgangspunkt for vurderinger av størrelsen på den motsykliske kapitalbufferen (se boks side 11). En grundig vurdering av motsyklisk buffer bør imidlertid basere seg på en bredere analyse av blant annet utviklingen i formuespriser, husholdningenes gjeldsbelastning og utsikter for videre kredittvekst.

Figur 1 Kreditt i prosent av BNP. Fastlands-Norge.¹⁾ Prosent. Kvartalstall. Desember 1975 – desember 2011

1) Samlet kreditt til publikum i Fastlands-Norge i prosent av bruttoprodukt Fastlands-Norge (sum siste fire kvartaler) f.o.m. 4. kvartal 1995. Før det forlengt med veksten i samlet kreditt til publikum i prosent av BNP
Kilder: Statistisk sentralbyrå, IMF og Norges Bank

Figur 2 Kredittgap¹⁾. Prosentenheter. Kvartalstall. Desember 1980 – desember 2011

1) Differanse fra trend for samlet kreditt til publikum målt i prosent av BNP (sum siste fire kvartaler). F.o.m. 1995: samlet kreditt til Fastlands-Norge i prosent av bruttoprodukt Fastlands-Norge
Kilder: Statistisk sentralbyrå, IMF og Norges Bank

- 1 Trenden er beregnet ved hjelp av et ensidig Hodrick-Prescott filter og $\Lambda = 400\,000$ i tråd med Baselkomitéens anbefalinger
- 2 For beregningen av kredittgapet se Riiser, Magdalena D. (2012): "Formuespriser, investeringer og kreditt. En analyse på kvartalstall", *Aktuell kommentar nr. 6*, Norges Bank
- 3 For beregningen av kredittgapet på årstall tilbake til 1899 se Riiser (2012) og Riiser, Magdalena D. (2005): "Boligpriser, aksjekurser, investeringer og kreditt – hva sier de om bankkriser? En historisk analyse på norske data", *Penger og kreditt 2/2005*, Norges Bank

Veksten i boligprisene har vært høy gjennom de siste par årene. Den høye inntektsveksten har lenge vært en viktig faktor bak veksten i boligprisene, se figur 1.37. Antall fullførte nye boliger er fortsatt lavt i forhold til veksten i antall husholdninger. Tilgangen på nye boliger er derfor for lav til å kunne motvirke effekten på boligprisene av den økte etterspørselen. Veksten i boligprisene anslås å avta fra 8 prosent i år til 3-4 prosent mot slutten av prognoseperioden. Dette vil være i tråd med inntektsveksten. Men en langvarig internasjonal nedgangskonjunktur og fall i prisen på viktige eksportvarer, eller en ny runde med finansiell uro, vil kunne utløse en nedgang i boligprisene.

Foretakene¹²

Foretakene er solide samlet sett, men situasjonen er krevende i deler av eksport- og skipsfartsnæringene

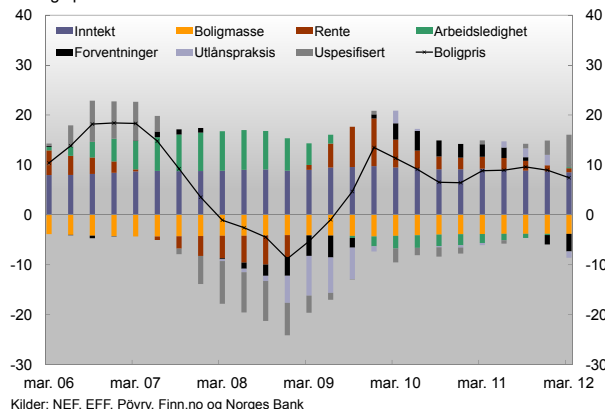
Lån til næringsmarkedet utgjør om lag 40 prosent av bankene og kredittforetakenes samlede utlån til publikum. I utlånsvolum er næringsseiendom den største enkeltnæringen, se figur 1.38. Bankene har også mye utlån til norske og utenlandske foretak innen skipsfart. De største bankene er ganske ulikt eksponert mot de ulike næringene.

Foretakenes bankgjeld vokser i et relativt moderat tempo, se figur 1.39. Det er betydelige forskjeller i utviklingen i de ulike næringenes gjeldsoptak. Veksten i utlån til bygg- og anleggsnæringen og tjenesteytende næringer er høy, mens det er nedgang i utlån til industrien.

Bankene som deltar i Norges Banks utlånsundersøkelse, rapporterte om en svak nedgang i etterspørselen etter lån fra foretak i første kvartal 2012. Bankene venter om lag uendret låneetterspørsel i andre kvartal 2012. Gjeldsutviklingen i foretakene er nært knyttet til investeringene, se figur 1.40. I januar meldte bedriftene i Norges Banks regionale nettverk at de planla en svak økning i investeringene det kommende året. Resultatene fra det regionale nettverket og utlånsundersøkelsen kan indikere at investerings- og gjeldsveksten vil bli moderat også fremover. Jo høyere gjeld foretakene har, dess større krav stilles til fremtidig inntjening for å kunne betjene gjelden.

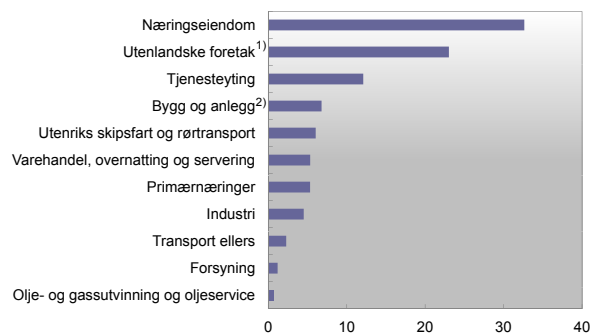
12 Ikke-finansielle foretak

Figur 1.37 Boligpriser og beregnede bidrag fra forklaringsfaktorer. Bidrag i prosentenheter til firekvartalsvekst. 1. kv. 2006 – 1. kv. 2012

Kilder: NEF, EFF, Pöyry, Finn.no og Norges Bank

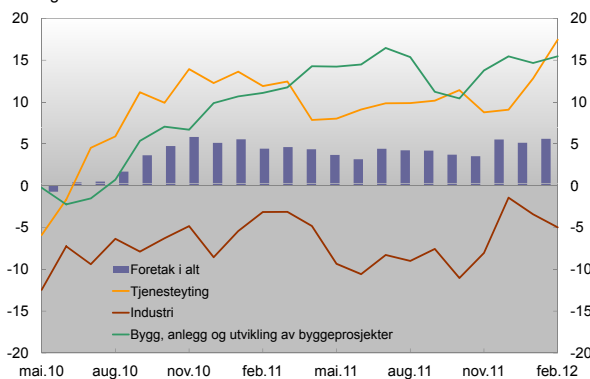
Figur 1.38 Bankene og OMF-kredittforetakenes utlån fordelt på næringer. Tall i prosent av totale utlån til foretak. Per utgangen av 2011

1) Utenlandske foretak omfatter mye utlån til skipsfart
2) Inkludert utvikling av byggeprosjekter

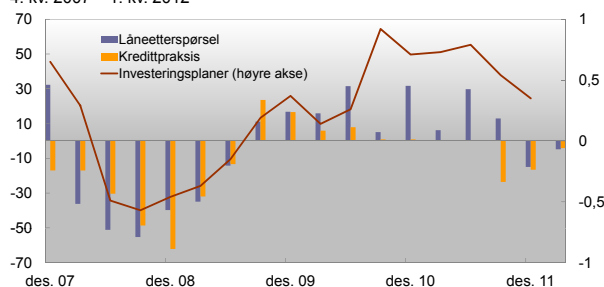
Kilde: Norges Bank

Figur 1.39 Bankene og kredittforetakenes utlån til foretak fordelt på utvalgte næringer. Tolv månedersvekst. Prosent. Månedstall. Mai 2010 – februar 2012

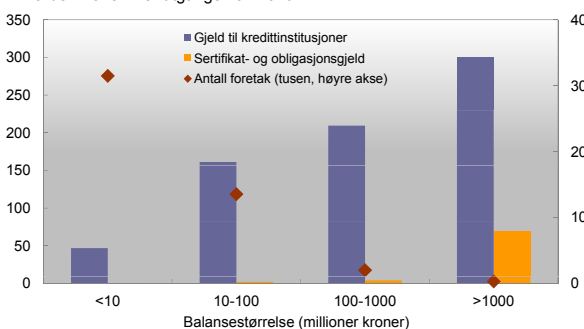
Kilde: Norges Bank

Figur 1.40 Investeringsplaner¹⁾, låneetterspørsel²⁾ fra ikke-finansielle foretak, samt bankenes kredittpraksis overfor ikke-finansielle foretak. Kvartalstall. 4. kv. 2007 – 1. kv. 2012

1) Bedrifter i Norges Banks regionale nettverk. Forventet endring i investeringer neste 12 måneder. Indeksen går fra -5 til +5, der -5 indikerer et stort fall mens +5 indikerer kraftig vekst
2) Skalaen går fra -100 prosent til 100 prosent, der -100 prosent indikerer en betydelig innstramning i kredittpraksis/reduksjon i låneetterspørsel, mens 100 prosent indikerer en betydelig lettelse i kredittpraksis/økning i låneetterspørsel
Kilde: Norges Bank

Figur 1.41 Foretakenes gjeld til kredittinstitusjoner, samt obligasjons- og sertifikatgjeld fordelt på foretakenes balansestørrelse (verdi av totale eiendeler). Milliarder kroner. Per utgangen av 2010

1) Kun foretak med gjeld til kredittinstitusjoner og/eller sertifikat- og obligasjonsgjeld. Tall basert på norske aksjeselskaps årsregnskap
Kilde: Norges Bank

Det er flest små foretak, men det er de store foretakene som står for den største delen av bankenes utlån, se figur 1.41. Det innebærer at enkeltengasjementer kan påføre bankene betydelige utlånstap. De aller største foretakene finansierer seg også ved å utstede sertifikater og obligasjoner. Internasjonal uro dempet foretakenes låneopptak i det norske obligasjonsmarkedet i andre halvdel av 2011. Aktiviteten så langt i 2012 har imidlertid vært høy, og utstedt obligasjonsvolum utgjør nå om lag 50 prosent av fjorårets totalvolum.

Finanstilsynet har de siste årene vurdert risikoen i bedriftsmarkedsporføljen til de 18 største bankene i Norge.¹³ Ved utgangen av 2011 ble hoveddelen av utlånene, 72 prosent, klassifisert som lite risikable, mens 4 prosent av porteføljen ble klassifisert som meget risikabel.¹⁴ De beregnede misligholdssannsynlighetene gikk noe ned i de fleste næringer fra 2010 til 2011.

Utviklingen i de børsnoterte foretakene kan gi en indikasjon på utviklingen for hele Foretaks-Norge fremover. Gjeldsbetjeningssevnen (målt som inntjening siste fire kvartaler i prosent av rentebærende gjeld) blant de mest omsatte børsnoterte foretakene var relativt stabil gjennom 2011 etter å ha økt i 2009 og 2010.¹⁵ For hele Foretaks-Norge viser årsregnskapene for norske aksjeselskap at gjeldsbetjeningssevnen bedret seg i en rekke næringer i 2009 og 2010. Perioder med økt gjeldsbetjeningssevne har tidligere ført til en reduksjon eller utflating i andelen misligholdte lån og utlånstap i bankene, se figur 1.42.

Lønnsomheten i de børsnoterte foretakene (ekskl. Statoil) falt noe i fjerde kvartal 2011. Foretakene står imidlertid godt rustet til å tåle perioder med nedgang i inntjeningen. Egenkapitalandelen i norske aksjeselskap økte i 2009 og 2010, og soliditeten var god for næringene samlet sett. I de børsnoterte foretakene har egenkapitalandelen holdt seg på et høyt nivå gjennom 2011.

13 Ved hjelp av foretaksmodellen SEBRA, se Bernhardsen og Larsen (2007): "Modellering av kredittrisiko i foretakssektoren – videreutvikling av SEBRA-modellen". *Penger og Kreditt 2/2007*, Norges Bank

14 Eksponering per 31.12. 2011 er risikovektet med misligholdssannsynlighet beregnet fra regnskapsåret 2010. Se *Finansielt utsyn 2012*, Finanstilsynet

15 Foretak som inngår i OBX-indeksen (ekskl. Statoil)

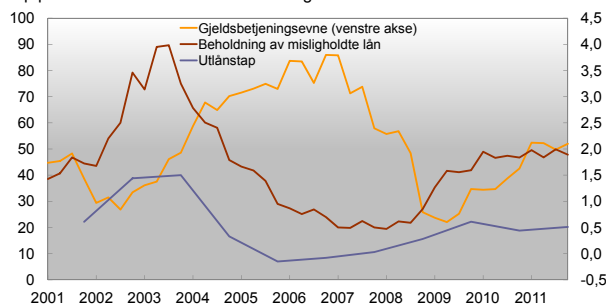
Det er store forskjeller i utsiktene for enkelte næringer. Oljenæringen vokser sterkt, og investeringene innen olje- og gassvirksomhet anslås å nå et rekordhøyt nivå i 2012. Bankenes direkte eksponering mot oljeselskapene er begrenset (se figur 1.38), men veksten gir økt inntjening og gjeldsbetjeningsevne også for bedrifter som leverer varer og tjenester til oljeselskapene. En betydelig andel av bankenes utlån er gitt til foretak som på ulike måter påvirkes av den internasjonale utviklingen. Situasjonen er spesielt krevende for tradisjonelle eksportbedrifter, som står overfor lav etterspørsel ute, høye lønnskostnader sett i forhold til våre handelspartnere, og en sterk krone.

Bankenes utlån til skipsfart er spredt på en rekke segmenter. Utviklingen innen oljerelatert skipsfart har vært moderat til god gjennom 2011 og i 2012. Oljerelatert skipsfart består blant annet av ankerhåndteringsfartøyer, riggfartøyer og forsyningsfartøyer til plattformer. Innen segmenter som tørrlast, tank og container er lønnsomheten fortsatt svak. Bygging av mange nye fartøyer har ført til overkapasitet og lave fraktrater, se figur 1.43. Det har svekket rederienes inntjening og gjeldsbetjeningsevne. Bankenes tap på utlån til skipsfart var noe høyere i fjerde kvartal 2011 og første kvartal 2012 i forhold til samme perioder for ett år siden. En fortsatt svak utvikling i deler av skipsfartsnæringen utgjør en risiko for økte utlånstap også fremover.

Innen næringseiendom er bankene særlig eksponert mot kontorsegmentet i Oslo. Markedsaktører venter at tilbudet av kontorareal i Oslo vil vokse sterkere enn etterspørselen de nærmeste årene, noe som kan dempe veksten i leie- og salgspriser og eiendomsforetakenes inntjening. Det er også noe usikkerhet knyttet til hvordan den internasjonale utviklingen vil påvirke norsk økonomi og arealetterspørselen fra bedriftene.

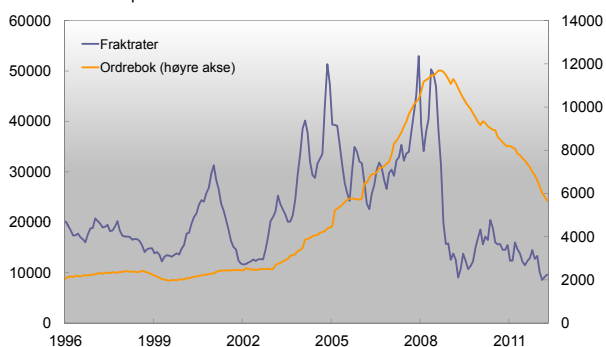
Store lånevolumer til næringseiendom som ble inngått i 2006–2008, er nå i ferd med å utløpe. Lånene må refinansieres til dårligere lånebetingelser enn tidligere som følge av at bankene har strammet inn kredittpraksisen. Det kan gi økte finansieringskostnader og svekket gjeldsbetjeningsevne for en del eiendomsforetak fremover. Bankenes tap på utlån til næringseiendom var svært lave i perioden

Figur 1.42 Gjeldsbetjeningsevne for de mest omsatte børselskapene¹⁾, bankene og OMF-kredittforetakenes beholdning av misligholdte foretakslån²⁾ og tap på utlån til foretak³⁾. Prosent. Års- og kvartalstall. 1. kv. 2001 – 4. kv. 2011

1) Driftsresultat før av- og nedskrivninger siste fire kvartaler i prosent av rentebærende gjeld. Utvalg bestående av selskaper i OBX-indeksen ekskl. Statoil og finans
2) Beholdning av misligholdte lån i prosent av totale utlån. Definisjonen ble noe endret f.o.m. 2010
3) Tap på utlån i prosent av totale utlån
Kilder: Bloomberg og Norges Bank

Figur 1.43 Fraktrater (Clarksea-indeksen)¹⁾ og ordrebok (beholdning av antall bestilte nybygg). Henholdsvis dollar per dag og antall skip. Månedstall. Januar 1996 – april 2012

1) Vektet snitt for inntjening i tank, tørrbulk, container og gass. Deflatert med amerikansk KPI
Kilde: Clarksons Ltd

2004–2007, men tapsprosenten har siden vært på et noe høyere nivå. I 2011 utgjorde tapsprosenten om lag halvparten av gjennomsnittet for næringsmarkedet samlet, se vedleggstabell 5.

2. Stresstester av bankene

Hensikten med stresstestene er å vurdere sårbarheten i banksystemet som helhet og illustrere hvordan viktige risikofaktorer vil kunne påvirke bankene. I en stresstest legger vi til grunn et sett av hendelser. Settet av hendelser skal ha lav sannsynlighet for å skje. Det kan for eksempel bety at man kombinerer negative sjokk som sjelden inntreffer samtidig. Hvordan slike økonomiske sjokk påvirker bankene, vil variere. Under bankkrisen på 1990-tallet var utlånstap den viktigste kilden til problemer i bankene, mens problemer knyttet til bankenes finansiering var den viktigste faktoren under finanskrisen i 2008.

I denne rapporten benytter vi to ulike tilnærminger for å analysere hvordan økonomisk uro kan påvirke norske banker. Den første tilnærmingen – stresstest av bankenes likviditet – er basert på et av de kvantitative likviditetskravene som er anbefalt av Baselkomiteen (Basel III), og som ventes å bli innført som en del av regelverket for banker i EU. Med utgangspunkt i dette kravet vurderer vi om bankene har nok likvide eiendeler til å klare seg i en situasjon med store uttrekk av kundeinnskudd og uten mulighet til å fornye innlån i markedet.

I den andre tilnærmingen benytter vi en makrostresstest av bankenes kapitaldekning. Her vektlegges kreditt- og markedsrisiko og sammenhengen med den makroøkonomiske utviklingen. Under denne tilnærmingen ser vi på to ulike alternativer. I det første alternativet antar vi at et sjokk i finansmarkedene gir høyere finansieringskostnader og fremtvinger en strammere utlånspraksis, og analyserer hvordan de realøkonomiske følgene etter hvert påfører bankene utlånstap og reduserer kapitaldekningen. I det andre alternativet analyserer vi konsekvensene for bankenes kapitaldekning av en langvarig internasjonal nedgangskonjunktur.

Stresstest av bankenes likviditet

I perioder med stor markedsuro kan bankene få problemer med å fornye lån som forfaller, samtidig som kundeuttrekkene kan være betydelige. Bankenes beholdning av likvide eiendeler er avgjørende for hvordan de kan håndtere en slik situasjon.

Med utgangspunkt i det nye kravet til likvide eiendeler (LCR) som ventes innført i 2015, tester vi om bankene har nok likvide eiendeler til å dekke betydelige kundeuttrekk og erstatte lån som forfaller i en periode på 30 dager. De internasjonale retningslinjene for beregning av LCR er ennå ikke klare. I våre beregninger har vi forutsatt at statspapirer og OMF regnes som likvide eiendeler. For å beregne hvor stor del av kundeinnskuddene som blir trukket ut i en urolig periode, skiller retningslinjene mellom stabile (lavt trekk) og flyktige (høyt trekk) kundeinnskudd. Klassifiseringen er avhengig av kundeforholdet. Bankenes vurderinger har derfor betydning for i hvilken grad de oppfyller likviditetskravene. Vi har lagt til grunn at alle innskudd som er dekket av innskytergarantien opp til 2 millioner norske kroner, er stabile.

Beregningene viser at mange banker må øke sine beholdninger av sikre og lett omsettelige eiendeler, eller skaffe seg mer stabil finansiering for å kunne takle en periode med stor markedsuro, se figur 2.1.

Bankens kapitaldekning: referansebane og stresstest

I makrostresstestene analyserer vi hvordan bankenes kapitaldekning vil kunne påvirkes av ulike økonomiske forløp. Hensikten er å teste hvor robust den norske banksektoren samlet sett er overfor et sett med negative hendelser.

Vi fokuserer derfor på aggregatet av de seks største norske bankene¹ og ikke på enkeltbanker.

Usikkerheten rundt den økonomiske utviklingen ute er fortsatt høy. Vi tar derfor utgangspunkt i følgende risikofaktorer:

- Lavere økonomisk aktivitet hos våre handelspartnere
- Fall i oljeprisen som følge av lav etterspørsel
- Økt uro i internasjonale penge- og kredittmarkeder

Analyseperioden strekker seg fra første kvartal 2012 til utgangen av 2015. Referansebanen i denne rapporten bygger på fremskrivingene i *Pengepolitisk rapport 1/12*.

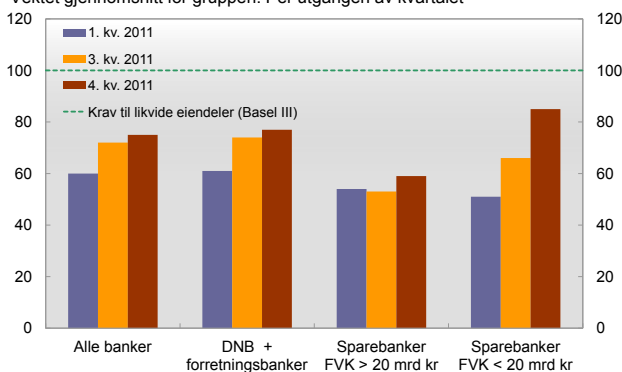
Stressalternativ 1: uro i finansmarkedene

Stressalternativ 1 tar utgangspunkt i et finansielt sjokk i starten av 2013 som er av samme størrelsesorden som høsten 2008, men sentrert om europeiske banker. Uroen i finansmarkedene varer i de to første kvartalene, men konsekvensene for realøkonomien er mer langvarige. I kapitalmarkedene øker volatiliteten, og risikovilligheten avtar. Usikkerhet rundt de ulike bankenes eksponeringer fører til at banker ikke er villige til å låne til hverandre. Vi antar at usikkerheten er så stor at de norske bankene får betydelige problemer med å refinansiere kortsiktige og langsiktige lån som forfaller i starten av 2013. Den finansieringen de greier å hente, blir betydelig dyrere. Mangelen på finansiering fører til at bankene i Europa og Norge blir tvunget til å redusere sine utlån.

Aktiviteten i eurolandene faller markert og påvirker resten av verden. Allerede svake statsfinanser og lave renter begrenser myndighetenes muligheter til å stimulere aktiviteten. BNP hos handelspartnerne forutsettes å falle med 6 prosent i 2013 (se figur 2.2), og den reduserte etterspørselen rammer produksjonen i mange fremvoksende økonomier. Etterspørselen etter olje avtar, og oljeprisen faller til 65 dollar per fat, se tabell 9 i vedlegg 3.

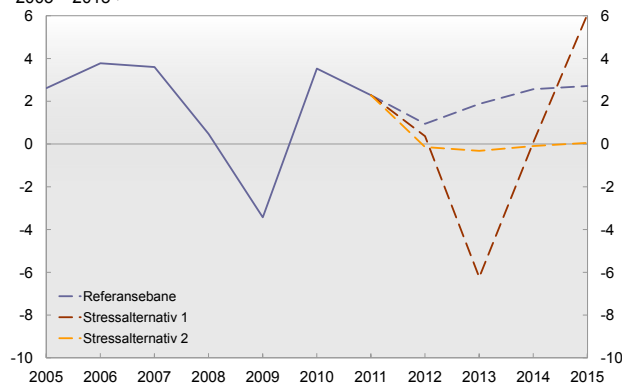
1 Bankene som inngår i stresstesten er: DNB Bank, Nordea Bank Norge, SpareBank 1 SR-Bank, Sparebanken Vest, SpareBank 1 SMN og SpareBank 1 Nord-Norge

Figur 2.1 Bankenes¹⁾ likvide eiendeler i prosent av krav til likvide eiendeler.²⁾ Vektet gjennomsnitt for gruppen. Per utgangen av kvartalet

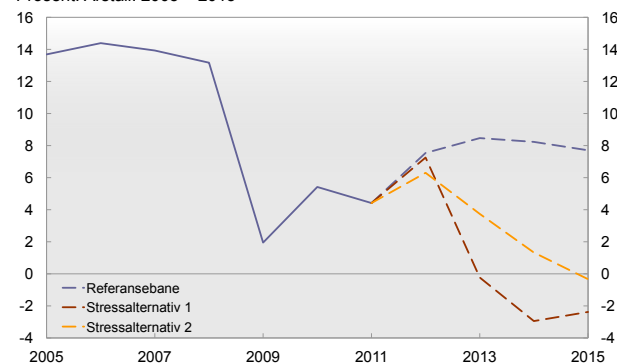
1) Utvalget består av alle banker med unntak av utenlandske filialer i Norge
2) Norges Banks estimater
Kilde: Norges Bank

Figur 2.2 BNP for handelspartnere. Årlig volumvekst. Prosent. Årstall. 2005 – 2015¹⁾

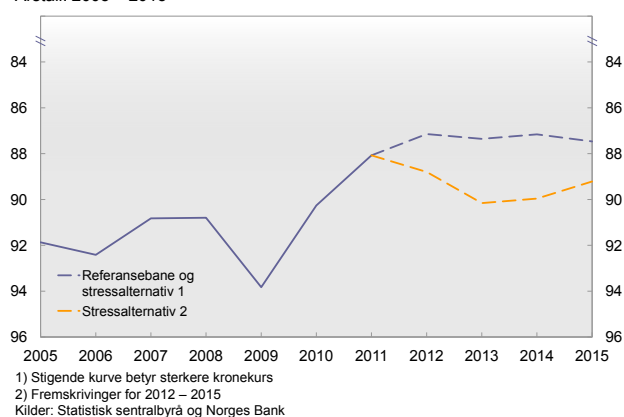
1) Fremskrivninger for 2012 – 2015
Kilder: Statistisk sentralbyrå, IMF, Thomson Reuters og Norges Bank

Figur 2.3 Kredittvekst til foretak (K3) og husholdninger (K2). Årlig vekst.¹⁾ Prosent. Årstall. 2005 – 2015²⁾

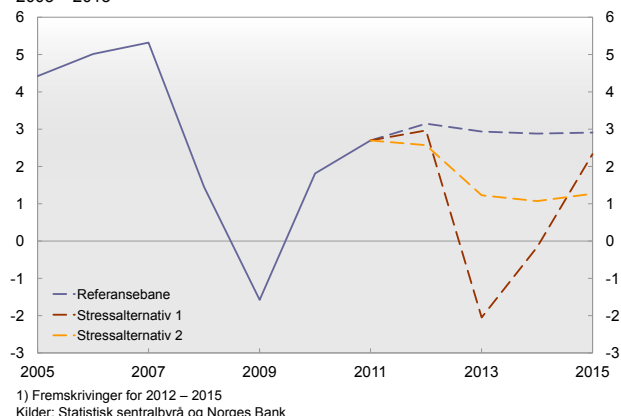

1) Endring i beholdning målt ved utgangen av året
2) Fremskrivninger for 2012 – 2015
Kilder: Statistisk sentralbyrå og Norges Bank

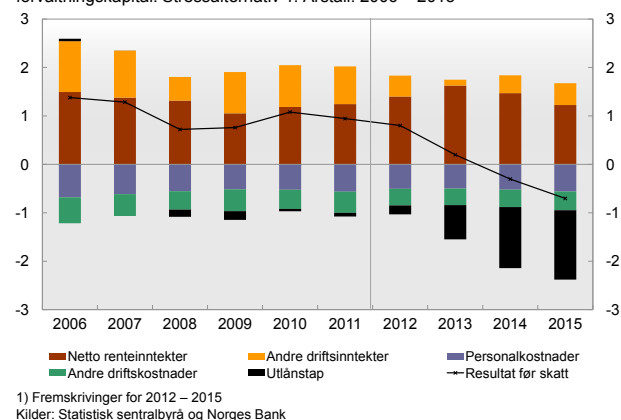
Figur 2.4 Nominell valutakurs. Den importveide valutakursindeksen (I-44)¹⁾. Årstall. 2005 – 2015²⁾

Figur 2.5 BNP for Fastlands-Norge. Årlig volumvekst. Prosent. Årstall. 2005 – 2015¹⁾

Figur 2.6 Bankenes resultat før skatt i prosent av gjennomsnittlig forvaltningskapital. Stressalternativ 1. Årstall. 2006 – 2015¹⁾

For å kompensere for manglende finansiering, må de norske bankene foreta tilpasninger som rammer realøkonomien. Kredittlinjer til bedrifter reduseres, og engasjementer som kommer til forfall, blir ikke refinansiert. I tillegg reduseres utlån til andre banker, slik at reduksjonen i utlån forsterkes. Dette, sammen med en generell innstramning i kredittpraksisen, gjør at kreditt til foretak reduseres med om lag 6½ prosent i 2013. Lån til husholdninger er i stor grad finansiert med OMF. Vi antar at tilgangen på OMF-finansiering holder seg oppe, slik at kredittveksten til husholdninger faller mindre. Samlet kredittvekst er om lag 0 i 2013, men kredittvolumet reduseres de påfølgende årene, se figur 2.3.

Fallende eksportetterspørsel etter norske varer og tjenester og reduserte investeringer på norsk sokkel, bidrar også til lavere aktivitet i norsk økonomi. Sterke norske statsfinanser, et bedre realøkonomisk bilde enn i resten av Europa og uro i europeiske finansmarkeder fører til at kronkursen forutsettes å holde seg på et sterkt nivå selv med svak oljepris, se figur 2.4.²⁾ Inntjeningen i norske eksportbedrifter faller markert, og mange får problemer med å betjene gjelden. Økt arbeidsledighet og usikkerhet blant husholdningene fører til at spareraten øker og konsumet faller. Dette svekker inntjeningen i norske bedrifter ytterligere, og andelen problemlån til næringsmarkedet øker.

I stressalternativet følger renten en fast styringsregel som tilsier at renten settes ned når de økonomiske utsiktene svekkes. Høyere risikopremier i pengemarkedene gjør at nedgangen i styringsrenten ikke får fullt gjennomslag i de rentene publikum betaler. Den lave styringsrenten får dermed mindre effekt på etterspørselen enn normalt, og det tar tid før økonomien vokser igjen.

Samlet faller BNP for Fastlands-Norge med om lag 2 prosent i 2013, se figur 2.5. I de påfølgende årene tar aktiviteten seg opp igjen, og mot slutten av perioden vokser BNP med 2 prosent.

2) Det sjokket som beskrives, ville mer sannsynlig føre til en kraftig, men midlertidig svekkelse av norske kroner. I analysen har vi valgt å se bort fra slike utslag

Stressalternativ 2: Langvarig lavkonjunktur

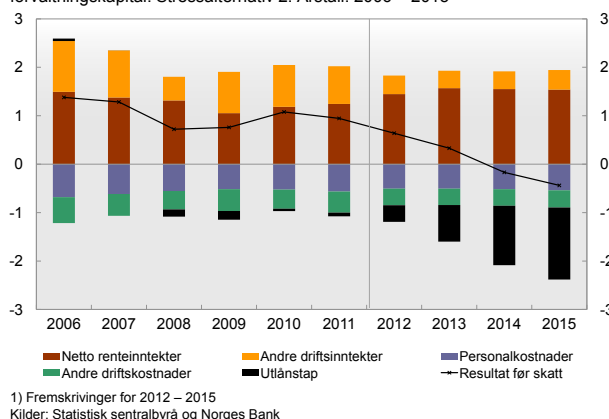
Hos flere av våre handelspartnere er gjelden som andel av BNP høy. Dette kan legge en demper på aktiviteten fremover. I stressalternativ 2 antar vi at aktiviteten hos våre handelspartnere holder seg lav lenge. Ved slutten av perioden er BNP hos handelspartnerne 9 prosent lavere enn i referansebanen, se figur 2.2. Lavere aktivitet ute påvirker norsk økonomi. Oljeprisen faller, og investeringene i Norge avtar. Lav oljepris fører til at kronkursen svekkes noe, men fra et sterkt nivå. Norske husholdningers forventninger til utsiktene fremover svekkes. Husholdningene sparer mer for å møte usikre tider. Boligprisene flater ut i 2012 og faller noe i de påfølgende årene.

BNP for Fastlands-Norge er 5 ½ prosent lavere enn i referansebanen ved utgangen av analyseperioden, se figur 2.5.

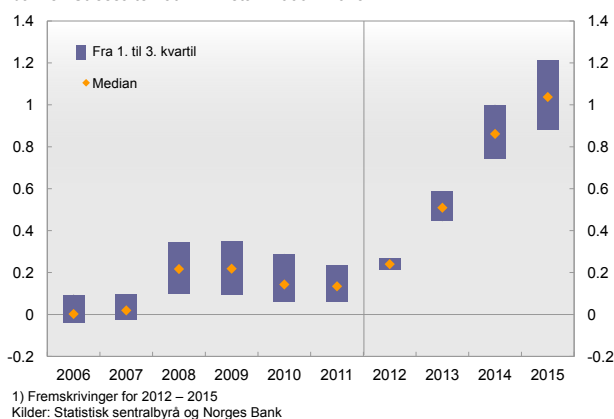
Lønnsomheten i foretakene svekkes av lavere etterspørsel, blant annet som følge av redusert konsum i norske husholdninger. Lav aktivitet ute svekker etterspørselen etter norske varer og tjenester, men en svakere krone demper de negative virkningene på norske eksportbedrifter. Lengre perioder med lav aktivitet og lav inntjening tærer imidlertid på reservene i foretakene. Bedrifter må kutte kostnader, og arbeidstakere blir sagt opp. I 2015 er arbeidsledigheten om lag en prosentenheter høyere enn i 2011. En langvarig lav oljepris innebærer også omstillinger for store deler av oljeindustrien. Det lave aktivitetsnivået i norsk økonomi bidrar til at foretak og husholdninger etterspør mindre kreditt enn i referansebanen, se figur 2.3.

En lengre periode med lav aktivitet ute, kombinert med allerede lave marginer og lave panteverdier, gjør skipsfartsnæringen særlig sårbar for en lengre periode med lav aktivitet. Lav oljepris gir økte tap i den delen av industrien som er avhengig av aktivitet i oljerelatert sektor. Prisfall på næringseiendom og flere konkurser blant leietakere fører til problemer for eiendomsselskapene. I dette alternativet ser vi for oss at tapene på utlån til disse næringene derfor blir høyere enn for andre utlån til ikke-finansielle foretak.

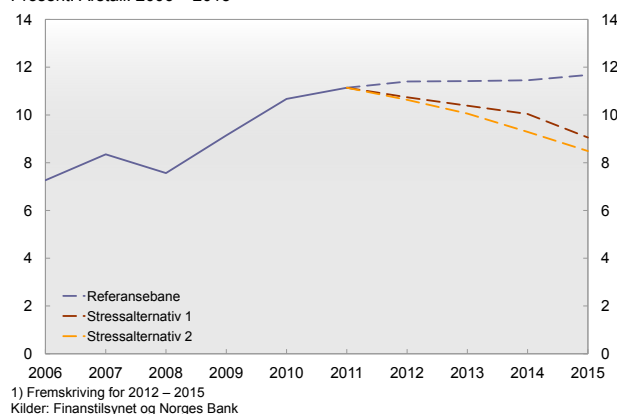
Figur 2.7 Bankenes resultat før skatt i prosent av gjennomsnittlig forvaltningskapital. Stressalternativ 2. Årstall. 2006 – 2015¹⁾

Figur 2.8 Spredningsdiagram for tap i prosent av brutto utlån for alle norske banker. Stressalternativ 2. Årstall. 2006 – 2015¹⁾

Figur 2.9 Bankenes kjernekapitaldekning i referansebane og stressalternativ. Prosent. Årstall. 2006 – 2015¹⁾

Utviklingen i tap og kapitaldekning

I stressalternativ 1 har sjokket en umiddelbar effekt på bankenes resultater, se figur 2.6. Bankene selger verdipapirer for å dekke opp for bortfallet av finansiering. I et volatilt marked med høy risikoaversjon kan dette innebære salg av eiendeler til betydelig reduserte priser. Andre driftsinntekter (som inkluderer kurstap på verdipapirer) reduseres dermed markert (se figur 2.6). I de påfølgende årene er det tap på utlån til foretak som i størst grad svekker bankenes resultater.

I stressalternativ 2 faller resultatene før skatt gjennom hele perioden, se figur 2.7. Tap på utlån til foretak er hovedårsaken til de svake resultatene. Det er særlig på utlån til skipsfart og næringseiendom at tapene øker. Utlån til skipsfart og næringseiendom utgjør en betydelig andel av de største norske bankenes portefølje.

Gjeldsbelastningen i husholdningene er høy, men lav rente gjør at rentebelastningen holder seg lav. Utlånstapene til husholdninger øker noe i begge stressalternativene, men fra lave nivåer.

En fremskriving av tap for alle norske banker viser at tapene i de seks stresstestbankene er høye sammenliknet med de andre bankene, se figur 2.8. Stresstestbankene har en høyere andel utlån til foretak, og blir derfor hardere rammet av utviklingen i stressalternativet. Det er spesielt eksponeringen mot skipsfart og næringseiendom som fører til de høye tapene.

Kjernekapitaldekningen faller i begge stressalternativene, primært som følge av økte utlånstap, se figur 2.9. I stressalternativ 2 er kredittveksten positiv de 3 første årene, slik at beregningsgrunnlaget øker. I alternativ 1 fører et større fall i kredittveksten til at veksten i beregningsgrunnlaget er mindre. Dette gir lavere kjernekapitaldekning i stressalternativ 2 enn i stressalternativ 1. Dagens krav til kjernekapitaldekning er på 4 prosent, men kravet er foreslått hevet til 6 prosent i Basel III-regelverket. I tillegg legger Finanstilsynet til grunn at alle norske banker har 9 prosent ren kjernekapitaldekning³ innen 30. juni 2012.

3 Forskjellen på kjernekapitaldekning og ren kjernekapitaldekning er at kjernekapitalen kan bestå av både ren kjernekapital og hybridkapital

I stressalternativene oppfyller bankene samlet sett både dagens minstekrav og det foreslåtte kravet i Basel III i hele perioden. Bankenes rene kjernekapitaldekning faller imidlertid under 9 prosent i stressalternativ 2.

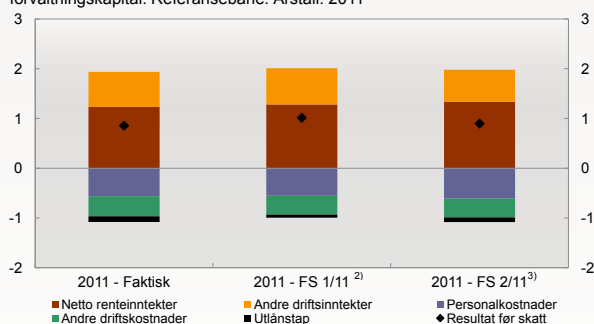
Ramme 1 Fremskrivninger av bankenes resultater – endringer siden *Finansiell stabilitet 1/2011*

Bankenes resultater for 2011 ble om lag som anslått i *Finansiell stabilitet 2/11* (FS 2/11), og noe lavere enn anslått i *Finansiell stabilitet 1/11* (FS 1/11), se figur 1. Netto renteinntekter som andel av GFK ble noe lavere enn ventet i FS 1/11 og FS 2/11, mens andre driftsinntekter ble høyere. Ved publisering av FS 2/11 var de økonomiske utsiktene noe svakere enn da FS 1/11 ble publisert. Anslagene på utlånstapene ble oppjustert fra FS

1/11 til FS 2/11, se figur 2. Sammenlignet med fremskrivningen i FS 1/11 ble de faktiske utlånstapene dobbelt så høye. Nordea Bank Norge og DNB Bank tok større tap enn ventet på utlån til skipsfart i fjerde kvartal 2011. De faktiske utlånstapene ble derfor også høyere enn vi anslo i FS 2/11. Fremover venter vi at utlånstapene holder seg om lag på nivået i 2011, se omtale i "Kapital og inntjening" side 10.

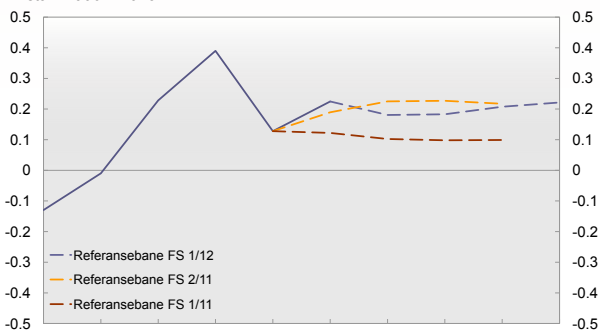
Bankenes kjernekapitaldekning i 2011 ble om lag 1 prosentenheter høyere enn vi hadde anslått, se figur 3. Det skyldes blant annet at DNB Bank ble tilført ekstra kapital fra DNB-konsernet i fjerde kvartal 2011 for å oppfylle Finanstilsynets målsetning om minst 9 prosent ren kjernekapitaldekning. I fremskrivingene av kjernekapitaldekning legger vi til grunn de gjennomførte utstedelsene i Sparebank 1 SMN og de annonserte utstedelsene i Sparebank 1 SR-bank, se omtale i "Kapital og inntjening" side 11. Dette innebærer at kjernekapitaldekningen øker noe i 2012. Utover dette legger vi til grunn at kjernekapitalen bare øker som følge av tilbakeholdt overskudd.

Figur 1 Bankenes¹⁾ resultat før skatt i prosent av gjennomsnittlig forvaltningskapital. Referansebane. Årstall. 2011

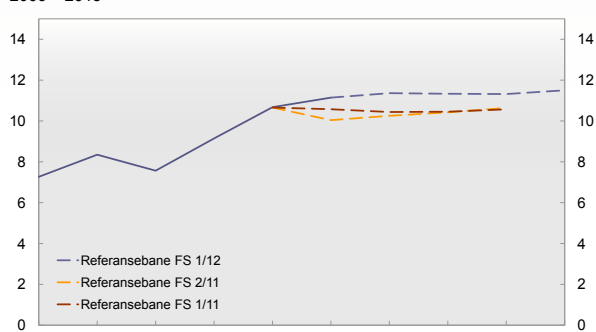
1) DNB, Sparebank 1 SMN, Sparebank 1 Nord-Norge, Sparebank 1 SR-bank, Nordea bank Norge og Sparebanken Vest
 2) Referansebane i *Finansiell stabilitet 1/2011*
 3) Referansebane i *Finansiell stabilitet 2/2011*
 Kilder: Statistisk sentralbyrå og Norges Bank

Figur 2 Bankenes¹⁾ tap som andel av brutto utlån i referansebane. Prosent. Årstall. 2006 – 2015

1) DNB, Sparebank 1 SMN, Sparebank 1 Nord-Norge, Sparebank 1 SR-bank, Nordea bank Norge og Sparebanken Vest
 Kilder: Finanstilsynet og Norges Bank

Figur 3 Bankenes¹⁾ kjernekapitaldekning i referansebane. Prosent. Årstall. 2006 – 2015

1) DNB, Sparebank 1 SMN, Sparebank 1 Nord-Norge, Sparebank 1 SR-bank, Nordea bank Norge og Sparebanken Vest
 Kilder: Finanstilsynet og Norges Bank

Ramme 2 Mye gjeldsnedbygging gjenstår i Europa?

Høye gjeldsnivåer i mange land er et viktig trekk ved den internasjonale finanskrisen. Mange husholdninger, foretak og stater har mer gjeld enn det som kan opprettholdes på lang sikt. Gjelden kan bare reduseres gjennom finanssparing, det vil si ved at etterspørselen etter varer og tjenester vokser mindre enn inntektene. Den økonomiske veksten fremover avhenger av at samlet etterspørsel ikke reduseres for mye på grunn av dette.

I denne rammen ser vi på brutto gjeld i ikke-finansielle sektorer. Hensikten er å illustrere omfanget av de utfordringer noen viktige land står overfor. Brutto gjeld i en sektor er et bedre mål på den gjelden som må betjenes og tilbakebetales, enn nettogjelden. Det skyldes at motpostene på aktivsiden ikke nødvendigvis kan brukes til å betale av på gjelden. Formues-

postene kan tilhøre andre aktører i sektoren, de kan være lite likvide, eller de kan være knyttet til bestemte formål.

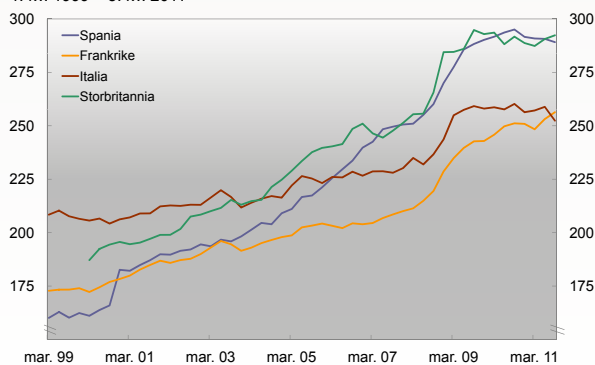
Vi ser på omfanget og arten av gjeldsproblemene i fire viktige europeiske land med høye gjeldsnivåer: Frankrike, Italia, Spania og Storbritannia. Figur 1 viser summen av brutto gjeld i husholdningene, ikke-finansielle foretak og offentlig sektor som andel av bruttonasjonalproduktet i de fire landene. Figuren tyder ikke på at gjeldsnedbyggingen på aggregert nivå er i gang ennå, selv om det kanskje er en tendens til utflating av gjeldsnivået i forhold til BNP i alle landene de siste 1–2 årene.

Det er imidlertid forskjeller mellom sektorene og landene. Figur 2 viser at husholdningene i Spania og Storbritannia har redusert gjelden med

henholdsvis 5 og 8 prosentenheter av BNP siden toppen i 2009: Men nivåene er fortsatt 20–30 prosentenheter over det de var før gjeldsoppbyggingen skjøt fart etter 2002. Gjeldsveksten i Frankrike og Italia har vært betydelig lavere, men i disse landene er gjelden fortsatt på vei oppover. Erfaringene fra tidligere gjeldskriser tyder på at gjeldsnivået vil bli redusert mye etter en krise.¹ De siste åtte årene før bankkrisene tidlig på 1990-tallet økte gjelden i husholdningene i Finland og Sverige som andel av BNP med henholdsvis 17 og 12 prosentenheter. Etterpå falt husholdningenes gjeld med 16 og 19 prosentenheter før bunnen ble nådd. Gjeldens andel av BNP falt med andre ord til omtrent samme nivå som før gjeldsøkningen akselererte.

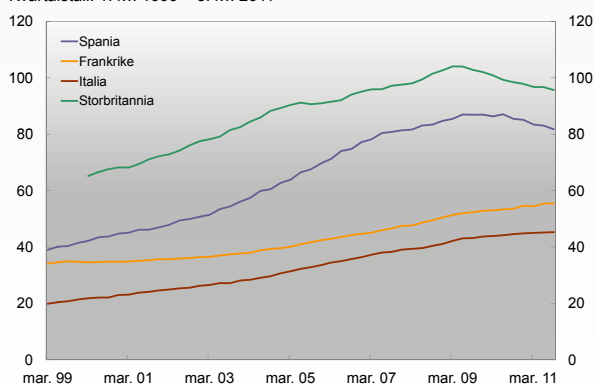
¹ Se "Debt and deleveraging: Uneven progress on the path to growth." McKinsey Global Institute, January 2012, og Table 1.3 i IMF's Global Financial Stability Report April 2012

Figur 1 Sum gjeld i husholdninger, ideelle organisasjoner, ikke-finansielle foretak og offentlig sektor. Prosent av BNP. Kvartalstall. 1. kv. 1999 – 3. kv. 2011

Kilder: ESB og Eurostat: Financial Accounts

Figur 2 Gjeld i husholdninger og ideelle organisasjoner. Prosent av BNP. Kvartalstall. 1. kv. 1999 – 3. kv. 2011

Kilder: ESB og Eurostat: Financial Accounts

Figur 3 viser at gjelden i ikke-finansielle foretak i Spania og Storbritannia er redusert med henholdsvis 8 og 18 prosentenheter av BNP siden toppen i 2008–09. Men i Spania er gjeldsnivået fortsatt rundt 50 prosentenheter høyere enn det var ved utgangen av 2002. Det gjenspeiler den kraftige veksten i byggenæringen, som i stor grad var gjeldsfinansiert. I franske, italienske og britiske foretak er gjeldsnivået 15–25 prosentenheter høyere enn ved utgangen av 2002.

Figur 4 viser at gjeldsveksten fra og med 2008 i hovedsak er kommet i offentlig sektor. Veksten fra utgangen

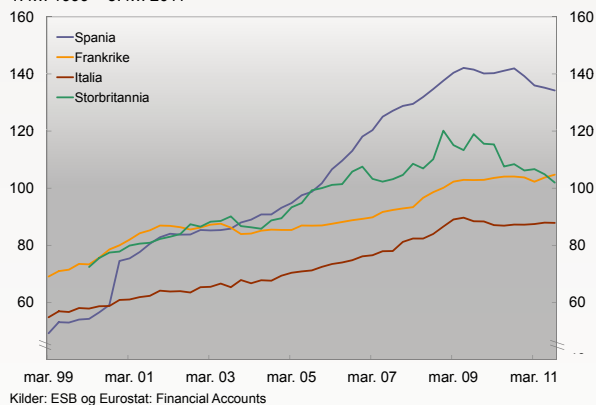
av 2007 varierer fra 10 prosentenheter av BNP i Italia til 45 prosentenheter i Storbritannia. Dette er et vanlig mønster etter finanskriser:² Gjeldsnedbyggingen starter i privat sektor, mens offentlig sektor fortsetter opplåningen, først for å støtte finansnæringen og deretter for å stimulere etterspørselen i økonomien. På den måten flyttes noe av gjelden fra privat til offentlig sektor. Når også offentlig gjeld i etterkant må bygges ned, reduseres bidraget til den samlede etterspørselen i økonomien.

Staten vil ha begrenset evne til å drive aktiv motkonjunkturpolitikk.

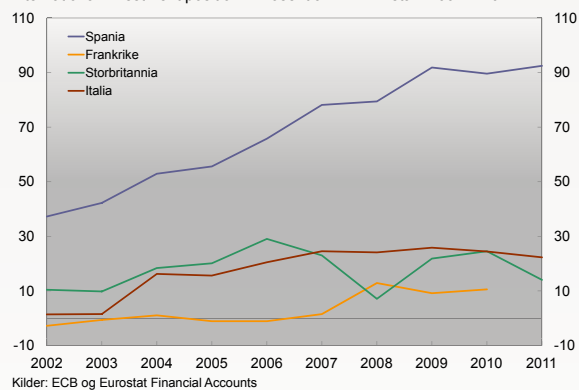
Det er store forskjeller i sammensetningen av gjelden i de fire landene. Mens Italia lenge har hatt høy offentlig gjeld og moderate gjeldsnivåer i privat sektor, har Spania forholdsvis lav offentlig gjeld og høy privat gjeld. Det er også stor forskjell på hvor gjelden er plassert, se figur 5. Mens det meste av gjelden i Frankrike, Italia og Storbritannia holdes av innenlandske investorer, har Spania mye mer hos utenlandske investorer.

² Se Reinhart and Rogoff, "This time is different." Princeton University Press, 2009

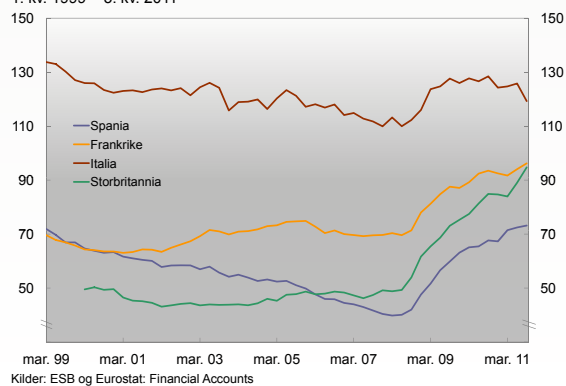
Figur 3 Gjeld i ikke-finansielle foretak. Prosent av BNP. Kvartalstall. 1. kv. 1999 – 3. kv. 2011

Figur 5 Netto utenlandsgjeld, beregnet som landenes (minus) "net international investment position". Prosent av BNP. Årstall. 2002 – 2011

Figur 4 Gjeld i offentlig sektor. Prosent av BNP. Kvartalstall. 1. kv. 1999 – 3. kv. 2011

Ramme 3 Sammenligning av nordiske banker basert på ulike soliditetsmål

Det eksisterer flere ulike mål på bankers soliditet. Det tradisjonelle soliditetsmålet for ikke-finansielle foretak er *egenkapitalandelen*. Egenkapitalandelen kan også benyttes til å vurdere bankers soliditet. Men for å ta hensyn til at ulike eiendeler har forskjellig risiko, er det blitt utviklet egne soliditetsmål for banker og andre finansinstitusjoner. Disse målene går under fellesbetegnelsen *kapitaldekning*. Etter Basel-reglene skal det defineres et *beregningsgrunnlag* for kapitaldekningen ved å gi bankens eiendeler og forpliktelser vekt som skal gjenspeile risikoen de representerer for bankens soliditet. Kredittisiko er viktigst, men det tas også hensyn til operasjonell risiko og markedsrisiko.

Det brukes et hierarki av kapitalbegreper. *Ren kjernekapital* består av innbetalt selskapskapital og tilbakeholdt overskudd med enkelte fradrag. *Kjernekapital* inneholder i tillegg noe lånekapital som enten kan konverteres til selskapskapital eller avskrives mot tap i den løpende driften. *Tilleggskapitalen* består av andre former for lånekapital som i det minste kan brukes til å dekke tap i en krisesituasjon. Summen av kjernekapital og tilleggskapital kalles *ansvarlig kapital*. Soliditetsmålene *ren kjernekapitaldekning*, *kjernekapitaldekning* og *kapitaldekning* beregnes ved å dividere henholdsvis ren kjernekapital, kjernekapital og ansvarlig kapital med beregningsgrunnlaget.

I gjeldende lovgivning er minstekravene 8 prosent kapitaldekning og 4 prosent kjernekapitaldekning. Mer enn halvparten av kjernekapitalen må være ren kjernekapital. Med det nye regelverket i Basel III, og ikke minst EBAs (European Banking Authority) initiativ overfor store europeiske banker, flyttes fokuset i meget stor grad over på ren kjernekapitaldekning. EBA-kravet om minst 9 prosent ren kjernekapitaldekning for de største bankkonsernene i EU gjelder fra 30. juni 2012 og inntil videre.

I Basel III foreslås det også å innføre et nytt soliditetsmål kalt "leverage ratio". *Leverage ratio* kan betraktes som en modifisert utgave av egenkapitalandelen og planlegges innført fra 2018. I tillegg til eiendeler på balansen, tar dette soliditetsmålet hensyn til poster utenfor balansen, blant annet derivatkontrakter.

Innføringen av Basel II fra og med 2007 ga bankene mulighet til å benytte interne modeller (IRB-modeller) for å beregne sine egne risikovekter istedenfor å benytte risikovektene i standardmetoden. Det skulle gi bankene incentiver til å forbedre sin risikostyring ved at banker som oppfylte tilsynsmyndighetenes krav til bruk av IRB-modeller kunne forvente seg et lavere kapitalbehov enn banker som valgte å benytte standardmetoden. Forutsetningen var likevel at Basel II ikke skulle føre til en betydelig nedgang i den ansvarlige kapitalen i bank-

systemet. I praksis har det vist seg at overgangen fra Basel I til Basel II har ført til en markert nedgang i det regulatoriske kapitalbehovet i store nordiske banker. De gjennomsnittlige risikovektene er blitt lavere, slik at forskjellene mellom de rapporterte kapitaldekningsmålene og egenkapitalandelen har økt. Forslaget i Basel III om å innføre et minstekrav til "leverage ratio" er et forsøk på å forhindre at banker med meget lave risikovekter kan operere med meget lav egenkapitalandel. Siden "leverage ratio"-kravet er uavhengig av risikovekter, vil det, gitt at minstekravet ikke settes veldig lavt, være en sikring mot modellrisiko i bankenes IRB-modeller.

Sammenligning av egenkapitalandel, ren kjernekapitaldekning og risikovekter¹

Målt ved egenkapitalandelen er DNB-konsernet det best kapitaliserte av de store finanskonsernene i Norden, se figur 1. Det indikerer at DNB på konsernbasis ligger godt an i forhold til det foreslåtte soliditetskravet "leverage ratio". Men målt ved ren kjernekapitaldekning er DNB likevel dårligst kapitalisert av finanskonsernene.

En viktig del av forklaringen på forskjellen i rangering etter ren kjernekapitaldekning og egenkapitalandel finnes i forskjellene mellom finans-

¹ Se også Syversten (2012): "Sammenligning av nordiske og norske banker basert på ulike soliditetsmål"; *Aktuell kommentar* 9/2012

konsernenes gjennomsnittlige risikovekter. Det er flere grunner til dette.

Finanskonsernene som sammenlignes har ulik fordeling av virksomheten på tradisjonell bankdrift, investeringsbankvirksomhet og livsforsikring samt ulik geografisk fordeling av virksomheten. Fordelingen av utlånene på bolig, foretak i ulike næringer og institusjoner varierer også. Disse faktorene og eventuelle forskjeller i kredittkvaliteten på utlån til like kundetyper er én forklaring på forskjellene i gjennomsnittlige risikovekter.

En annen forklaring er at noen banker ennå ikke benytter IRB-modeller på alle sine større utlånsporteføljer. IRB-modeller resulterer ofte i lavere risikovekter enn standardmetoden. Ved utgangen av 2011 var 30 prosent av DNBs foretaksutlån, 14 prosent av Danske Banks foretaksutlån og 13 prosent av Nordeas foretaksutlån fortsatt risikovektet etter standard-

metoden. Tilsvarende var 13 prosent av DNBs massemarkedseksponeringer, 9 prosent av SEBs massemarkedseksponeringer og 7 prosent av Nordea og Danske Banks massemarkedseksponeringer vektet etter standardmetoden.

Ideelt sett skal forskjeller i nivået på risikovektene reflektere forskjeller i faktisk risiko i utlånsporteføljene, slik at lavere risikovekt skal reflektere lavere kredittrisiko. De store finanskonsernene i Norden opererer med til dels svært ulike risikovekter på både bolig- og foretakslån, se figur 2. Klart lavest gjennomsnittlig risikovekt på boliglån har Handelsbanken og Swedbank. På foretakssiden har Handelsbanken og Danske Bank klart lavest risikovekter. Gjennomsnittlig risikovekt på boliglån er betydelig lavere i Sverige enn i Norge. Handelsbanken, Swedbank og Nordea har en gjennomsnittlig risikovekt på sine svenske boliglån på rundt 5 prosent, som er under halvparten av gjennomsnittlig

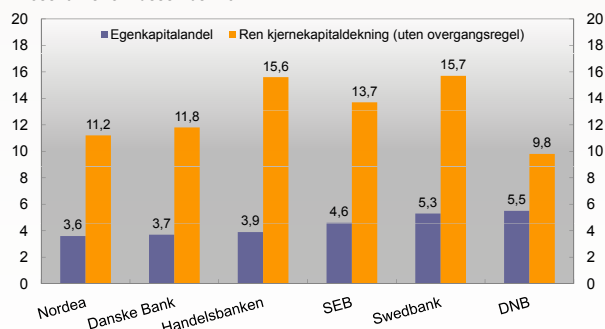
risikovekt for norske boliglån i norske IRB-banker.

Spørsmålet er om disse forskjellene gjenspeiler forskjeller i faktisk risiko. Dersom tilsynsmyndigheter i ulike land har forskjellig praksis ved godkjenning av IRB-modeller, kan det føre til at like portefølje grupper med om lag samme risiko har ulike risikovekter i ulike land. Finansdepartementene i Norden har satt ned en gruppe som blant annet skal vurdere om det eksisterer ulik praksis for IRB-modeller.² Det bør gjennomføres sammenligninger basert på testporteføljer, hvor det analyseres hvordan like kunder og engasjementer blir behandlet i ulike banker.

Risikovektene fra IRB-modeller avhenger i stor grad av de historiske dataene som brukes som grunnlag for beregningene. Det er imidlertid ikke gitt at historiske erfaringer er

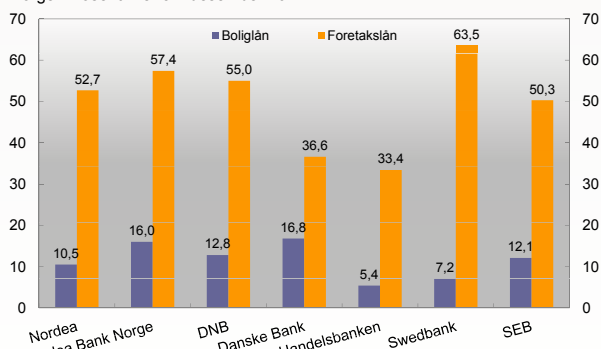
2 Se <http://www.regjeringen.no/nb/dep/fin/aktuelt/nyheter/2012/nordisk-arbeidsgruppe-om-crdiv.html?id=674409>

Figur 1 Egenkapitalandel¹⁾ og ren kjernekapitaldekning²⁾ uten overgangsregel for de seks største nordiske finanskonsernene. Prosent. Per 31. desember 2011

1) Egenkapitalandel = Egenkapital / Sum eiendeler
2) Kjernekapital med fratrukk av fondsobligasjoner / Beregningsgrunnlag
Kilde: Offentlig finansiell informasjon fra institusjonene

Figur 2 Gjennomsnittlige risikovekter på boliglån og foretakslån (IRB-modeller) for de seks største nordiske finanskonsernene og datterbanken Nordea Bank Norge. Prosent. Per 31. desember 2011

Kilde: Institusjonenes pilar 3-rapporter

representative for fremtidig risiko, særlig dersom det brukes korte tids-serier. For å ta hensyn til modellusikkerhet er det viktig at bankene opererer med en buffer i forhold til de lovpålagte minstekravene.

Effekt av overgangsgulvet fra Basel I til Basel II på nordiske bankers kapitaldekning³

Ved innfasingen av Basel II-regelverket ble det bestemt at kapitalnivået i banker som benytter IRB-modeller ikke skulle reduseres for mye og for raskt i forhold til hva det ville vært med Basel I-regelverket. Derfor ble det innført en overgangsregel, som ble utformet som et gulv i forhold til Basel I-kravet. Gulvet var på 95 prosent i 2007, 90 prosent i 2008 og 80 prosent i 2009, og det var meningen at gulvet skulle avvikles i 2010. Svakheterne i regelverket som ble avdekket under finanskrisen, førte til igangsetting av nytt regelverks-

arbeid. I påvente av innføringen av dette nye regelverket (Basel III) er overgangsgulvet på 80 prosent beholdt. I Norge og Sverige tolkes regelen slik at beregningsgrunnlaget ved Basel II-regelverket minst må utgjøre 80 prosent av hva beregningsgrunnlaget ville ha vært med Basel I-regelverket.⁴

For Handelsbanken og Swedbank er det betydelige forskjeller på ren kjernekapitaldekning med og uten overgangsregelen, se figur 3. Store utlån til bolig, hvor deres gjennomsnittlige risikovekter er mer enn 85 prosent lavere enn hva den var med Basel I, er en viktig del av forklaringen. EBA har gitt nasjonale myndigheter frihet til å avgjøre hvordan overgangsregelen skal brukes for landets egne banker i forhold til oppfyllelse av EBAs krav om 9 prosent ren kjernekapitaldekning. Finansinspektionen i Sverige har valgt å se bort fra over-

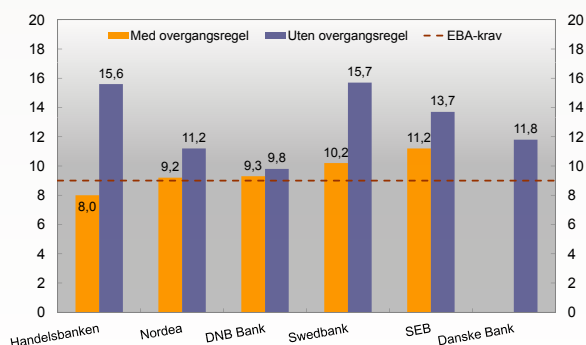
gangsregelen i forhold til dette kravet, mens Finanstilsynet har pålagt norske banker å ta hensyn til overgangsregelen. Dersom Finansinspektionen hadde benyttet overgangsregelen på samme måte som Finanstilsynet, ville ikke Handelsbanken ha oppfylt EBA-kravet ved utgangen av 2011, mens Nordea hadde vært på nivå med DNB Bank. Finansinspektionen har til gjengjeld varslet at minstekravet til ren kjernekapitaldekning for de fire største bankene i Sverige (Handelsbanken, Nordea, SEB og Swedbank) vil bli 10 prosent fra 1. januar 2013 og 12 prosent fra 1. januar 2015, regnet uten overgangsregel.⁵ Det er bare Nordea som ikke allerede oppfylder kravet som skal gjelde fra 2015 (figur 3).

3 Se også Borchgrevink (2012): "Basel I-gulvet – overgangsregel og sikkerhetsmekanisme i kapitaldekningsregelverket", *Aktuell kommentar* 8/2012

4 I Danmark tolkes overgangsregelen på en annen måte enn i Norge og Sverige

5 Se <http://www.fi.se/Regler/Kapitaltackning/Listan/FI-vill-se-hogre-kapitalkrav-for-svenska-storbanker/>

Figur 3 Ren kjernekapitaldekning¹⁾ for de seks største nordiske bankkonsernene. Prosent. Per 31. desember 2011

1) Kjernekapital med fratrukk av fondsobligasjoner / Beregningsgrunnlag
Kilde: Offentlig finansiell informasjon fra institusjonene

Ramme 4 Finansiering med obligasjoner med fortrinnsrett (OMF) – hvordan vil et boligprisfall påvirke norske banker og kredittforetak?

Norske bankkonsern har siden 2007 finansiert deler av sine utlån til bolig ved å utstede OMF.¹ Boliglån med belåningsgrad under 75 prosent kan benyttes som sikkerhet for utstedte OMF. I Norge utstedes OMF av kredittforetak som er eid av bankene. Kredittforetakene er underlagt kapitalkrav og tilsyn. Internasjonalt er denne finansieringsstrukturen kjent som covered bonds. Omfanget av OMF-finansiering har økt betydelig de siste årene og utgjorde ved utgangen av 2011 om lag 40 prosent av norske banker og kredittforetak sin samlede markedsfinansiering. Økningen i OMF-utstedelser har bidratt til å gjøre boligfinansieringen i Norge mer lik boligfinansieringen i land som Danmark og Tyskland, der covered bonds har en lang historie.

OMF bidrar positivt til finansiell stabilitet gjennom å gi bankene flere og mer stabile finansieringskilder. OMF gir også mindre banker tilgang til internasjonale kapitalmarkeder. Internasjonalt har covered bonds vist seg robust overfor forstyrrelser i det finansielle systemet. Historisk har det ikke vært tilfeller av mislighold knyttet til covered bonds, og under uroen i penge- og kredittmarkedene de siste årene svekket markedslivditeten for covered bonds seg mindre enn for usikrede kredittobligasjoner. Det

norske OMF-markedet er fremdeles lite og under utvikling, men de største norske kredittforetakene oppnår høyeste kredittvurdering på sine utstedelser. Sammenlignet med andre kredittobligasjoner handles OMF til lave risikopåslag i det internasjonale markedet.

Økningen i OMF-finansiering har skjedd over en periode med vekst i boligprisene i Norge. Dette har gitt bankene god tilgang på boliglån som kan benyttes som sikkerhet for OMF. Økt finansiering med OMF kan samtidig ha bidratt til å gjøre finansieringsbetingelsene for norske bankkonsern tettere knyttet til utviklingen i boligprisene.

Et fall i boligprisene vil isolert sett øke risikoen på bankkonsernernes balanser ved at belåningsgraden på boliglånene øker. En slik risikoøkning vil ikke føre til endringer i finansieringsstrukturen for bankkonsern uten OMF-finansiering, men kapitalkravet og finansieringskostnadene kan øke. For bankkonsern med OMF-kredittforetak vil tilgangen på boliglån som kan finansieres ved OMF, reduseres ved et boligprisfall. Sikkerhetsmassen med boliglån som allerede er overført, vil også falle i verdi.² Etter lovkravet skal sikkerhetsmassens verdi til enhver tid

overstige verdien av utstedte OMF (balansekravet). Det er bare den delen av boliglånene som har lavere belåningsgrad enn 75 prosent, som kan telle med ved beregning av balansekravet (tellende sikkerhetsmasse).

Figur 1 viser hvordan et boligprisfall kan redusere den tellende sikkerhetsmassen i et utvalg av norske boligkredittforetak.³ Siden et flertall av boliglånene har lav belåningsgrad, vil ikke endringen i boligprisene gi en proporsjonal endring i den tellende sikkerhetsmassen. Den blå linjen i figur 1 viser at et boligprisfall på 10 prosent vil redusere tellende sikkerhetsmasse med 3 prosent, mens et boligprisfall på 40 prosent vil redusere tellende sikkerhetsmasse med 23 prosent.

For å oppnå god kredittgradering kreves det at verdien av sikkerhetsmassen er vesentlig høyere enn utstedte OMF (overpantsettelse). Gjennomsnittlig overpantsettelse for vårt utvalg av kredittforetak er om lag 20 prosent. Overpantsettelse gir investor ekstra sikkerhet og gjør det lettere for kredittforetakene å overholde balansekravet ved et fall i boligprisene. Figur 2 viser at boligprisene kan falle 35 prosent før kredittforetakene står i fare for å bryte balansekravet. I kombinasjon med økt mislighold vil et boligprisfall på 30 prosent være til-

1 Utstedelse av OMF er regulert i finansieringsvirksomhetsloven med tilhørende forskrift. For en detaljert beskrivelse av obligasjoner med fortrinnsrett, se Bakke, Rakkestad og Dahl (2010): "Obligasjoner med fortrinnsrett – et marked i sterk vekst?" Penger og kreditt, 1/2010. Norges Bank

2 Sikkerhetsmassen kan bestå av boliglån innenfor 75 prosent av verdigrunnlaget, lån til næringsseiendom innenfor 60 prosent av verdigrunnlaget, lån til offentlige myndigheter innenfor EØS eller stater innenfor OECD (risikoklasse 1), eller i derivater med motparter i risikoklasse 1. Inntil 20 prosent av sikkerhetsmassen kan bestå av såkalt fyllingssikkerhet, som er spesielt likvide og sikre obligasjoner eller bankinnskudd

3 Utvalget dekker om lag 75 prosent av utestående OMF ved utgangen av 2011

strekkelig for at kredittforetakene kommer i konflikt med balansekravet.⁴

Redusert overpantsettelse kan føre til nedgradering av kredittforetaket. For å opprettholde overpantsettelsen ved boligprisfall vil kredittforetakene trolig forsøke å øke verdien av sikkerhetsmassen. Dette kan de gjøre ved å få tilført flere godkjente boliglån fra eierbanken(e), øke fyllingssikkerheten eller kjøpe tilbake utstedte obligasjoner. En slik styrking av sikkerhetsmassen må finansieres. Dette kan være vanskelig og kostbart i en situasjon med fallende boligpriser og svakere makroøkonomisk utvikling.

4 Det kan være rimelig å forvente at en nedgang i boligprisene vil sammenfalle med en makroøkonomisk utvikling som fører til økt mislighold. Den oransje kurven i figur 1 viser hvordan tellende sikkerhetsmasse vil reduseres dersom misligholdsraten er 3 prosent for lån med belåningsgrad opp til 60 prosent og 5 prosent for øvrige lån. Til sammenligning var misligholdsraten vel 6 prosent for lån til husholdninger under bankkrisen tidlig på 1990-tallet

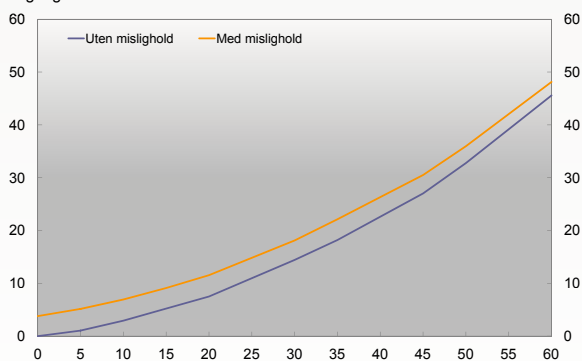
En alternativ løsning for kredittforetakene vil da være å få direkte støtte fra eierbankene. Bankenes direkte forpliktelser overfor kredittforetakene er ulik i de ulike modellene bankene har valgt for å opprette kredittforetak. Selv om bankene ikke har direkte forpliktelser knyttet til å opprettholde overpantsettelsen i kredittforetakene, er det rimelig å anta at de i den grad de evner, vil støtte kredittforetakene for å hindre en eventuell nedgradering i en situasjon med boligprisfall.

Den gjennomsnittlige risikoen på bankenes balanse øker når bankene overfører boliglån med lav belåningsgrad, eller alternative likvide eiendeler av høy kvalitet som kan inngå i fyllingssikkerheten, til kredittforetaket. Et fall i boligprisene vil også øke belåningsgraden på bankenes resterende boliglån, noe som innebærer høyere risiko-

vekter og kapitalkrav i banken. Disse effektene, kombinert med en svakere makroøkonomisk utvikling, kan øke risikoen for at bankene får en lavere kredittgradering. Dette kan i neste omgang påvirke kredittgraderingen til kredittforetakene. I sin metodologi for kredittvurdering av OMF vektlegger de tre store kredittvurderingsbyråene kredittgraderingen til eierbanken eller eierbankene når de kredittgraderer utstedte OMF.⁵ Kredittvurderingsbyråene oppgir eksplisitt hvor mye bedre kredittgradering utstedte OMF kan ha i forhold til eierbanken(e)s kredittgradering. En nedgradering av banken og kredittforetaket sin kredittverdighet kan øke kredittpåslagene banken og kredittforetaket må betale for å hente finansiering i markedet

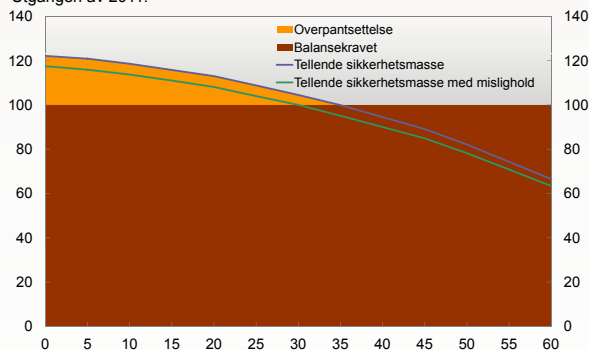
5 Alle de tre store kredittvurderingsbyråene publiserer en utfyllende beskrivelse av prosessen knyttet til å kredittgradere covered bonds

Figur 1 Fall i tellende sikkerhetsmasse (y-akse) ved boligprisfall (x-akse). Utgangen av 2011. Prosentenheter.

Kilder: DNB Boligkreditt, Sparebanken Vest Boligkreditt, SpareBank 1 Boligkreditt, Terra Boligkreditt, Norges Bank

Figur 2 Tellende sikkerhetsmasse og overpantsettelse (y-akse) ved fall i boligpriser (x-akse). Prosent av utstående volum OMF og prosentenheter. Utgangen av 2011.

Kilder: DNB Boligkreditt, Sparebanken Vest Boligkreditt, SpareBank 1 Boligkreditt, Terra Boligkreditt, Norges Bank

Ramme 5 Samspillet mellom boligpriser og kreditt

I Norge, som i mange andre land, er det en sterk samvariasjon i boligpriser og kreditt til husholdninger over tid. For å forstå utviklingen i bolig- og kredittmarkedet, er det viktig å forstå hvordan denne samvariasjonen mellom boligpriser og kreditt skapes.

For det første kan samvariasjonen komme fra faktorer som påvirker både boligpriser og kreditt. En slik faktor er for eksempel husholdningenes inntekt. Økt inntekt gir økt etterspørsel etter bolig, som i sin tur er med på å presse boligprisene opp. Samtidig gir økt inntekt husholdningene større gjeldsbetjeningsevne, noe som gjør at de vil kunne låne mer. Rentenivået er en annen viktig faktor. Et lavt rentenivå reduserer kostnaden ved å eie en bolig og gjør det mulig å betjene en større gjeld. I Norges Banks rentesetting tas det blant annet hensyn til at lav rente i lengre perioder kan øke risikoen for at gjeld og formuespriser drives opp og blir høyere enn det som er bærekraftig over konjunktursyklusen.

For det andre kan samvariasjonen skyldes direkte effekter fra boligpris til kreditt og/eller motsatt vei. En direkte effekt fra boligpriser til kreditt forklares med at husholdningene i stor grad låner til boligkjøp med pant i boligen. Når boligprisene stiger, vil husholdningene ha behov for å låne mer for å finansiere boligkjøp. For boligeiere representerer økte boligpriser en økning i boligformuen. Dette vil gi et ønske om økt konsum, som

kan realiseres ved å øke belåningen av boligen. En økning i verdien på boligen som panteobjekt øker samtidig bankenes villighet til å låne ut mer. Resultatet er at økte boligpriser gir økt kreditt.

Forklaringen på en direkte effekt fra kreditt til boligpris tar utgangspunkt i reguleringer av bankene, bankenes utlånspraksis og spesielle utfordringer i kredittmarkedet. En slik utfordring er mangelfull informasjon om kreditt-risiko ved å låne ut til bestemte låntakere. Endringer i disse forholdene kan påvirke bankenes mulighet og villighet til å låne ut, og tilgang på mer kreditt vil gjøre husholdningene i stand til å by opp prisen i boligmarkedet.

Direkte effekter mellom boligpris og kreditt kan gi opphav til en boligpris-kreditt-spiral der disse størrelsene drives opp av hverandre. I en slik situasjon vil bolig- og kredittmarkedet til en viss grad frikoples fra økonomien for øvrig. Slike spiraler vil bidra til at svingninger i boligpriser og kreditt kan bli kraftigere enn svingninger i andre makroøkonomiske størrelser. Det er derfor viktig å forstå i hvilken grad denne type direkte effekter er til stede eller ikke.

Nyere studier på norske data utført i Norges Bank og Statistisk sentralbyrå konkluderer noe ulikt med hensyn til hvordan boligpriser og kreditt påvirker hverandre, samt hvilke andre faktorer som er viktige for å forklare utviklingen

i boligpriser og kreditt. Studiene gir samtidig holdepunkt for noen generelle konklusjoner. Studiene legger vekt på å finne ut om effektene er langsiktige eller kortsiktige. Dette betyr for eksempel å undersøke om bankenes kredittpraksis har langsiktige og varige konsekvenser for boligprisene, eller om eventuelle effekter er av kortsiktig og derved forbigående karakter.

- Studiene konkluderer med at det er en direkte effekt fra økte boligpriser til husholdningenes kreditt. Man finner langsiktige, varige effekter. Effekten starter relativt raskt, og økte boligpriser øker kreditten allerede i samme eller påfølgende kvartal. En økning i boligprisene på én prosent øker kreditten med rundt 0,8–1 prosent.
- Konklusjonen med hensyn til en direkte effekt fra kreditt eller kredittpraksis til boligpris avhenger av analyseperiode. Dersom data fra 2005 og fremover tas med, finner en generelt at det er en slik effekt. Studiene varierer imidlertid med hensyn til om de finner at effekten er midlertidig eller vedvarende. Den umiddelbare effekten av en økning i kreditten på én prosent, dvs. effekten i samme kvartal, er estimert til å være om lag 0,5 – 0,9 prosent. Akram (2012) finner at effekten fra kreditt til boligpris er midlertidig. Anundsen og Jansen (2011) finner at effekten er vedvarende. På lang sikt vil en økning

i kreditten på én prosent øke boligprisene med nesten 0,8 prosent. Jacobsen og Naug (2004) finner ingen effekt på data fram til 2004. I senere undersøkelser, der data fra 2005 og fremover inkluderes, identifiseres en effekt av bankenes kredittpraksis. Det er en tydelig tilbuds-sideeffekt fra kredittmarkedet til boligmarkedet, der en endring i kredittpraksis påvirker veksten i boligprisene.

Den generelle konklusjonen er at disse nyere studiene finner en boligpris-kreditt-spiral med direkte effekter fra boligpris til kreditt og motsatt.

Politikktiltak som direkte tar sikte på å stagge veksten i kreditt, vil dermed også ha ganske umiddelbare effekter på veksten i boligpriser, og motsatt.

Kilder

Akram, Q. Farooq (2012): Macroeconomic effects of higher capital requirements – Norwegian evidence. Working paper, Norges Bank (under publisering).

Anundsen, André K. and Eilev Jansen (2011): Self-reinforcing effects between housing prices and credit. Evidence from Norway. Discussion Paper 651, Statistics Norway.

Jacobsen, Dag Henning og Bjørn E. Naug (2004): Hva driver boligprisene?. Penger og Kreditt 4/04, Norges Bank, s. 229-240. For en omtale av kredittpraksiseffekt på boligpriser, se Finansiell Stabilitet 1/09, Norges Bank, s. 40–41.

Jacobsen, Dag Henning og Bjørn E. Naug (2004): Hva påvirker gjeldsveksten i husholdningene?. Penger og Kreditt 2/04, Norges Bank, s. 91–98.

Vedlegg 1

Ordforklaringer

Ansvarlig kapital: En finansinstitusjons kjernekapital (Tier 1) pluss tilleggskapital (Tier 2) minus fradragposter. I tilleggskapitalen inngår blant annet ansvarlige lån, mens immaterielle eiendeler som goodwill og utsatt skattefordel inngår i fradragpostene.

Basel II: Kapitaldekningsregler som ble gjort gjeldende i EØS-området fra 2007. Basel II er en global standard som tar hensyn til ulike former for risiko, som kredittrisiko, markedsrisiko og operasjonell risiko. Basel II har tre pilarer: pilar I er beregning av minstekrav til ansvarlig kapital, pilar II gjelder bankenes vurdering av kapitalbehov - ICAAP, mens pilar III omfatter offentliggjøring av finansiell informasjon.

Basel III: Nye kapital- og likviditetsstandarder for banknæringen som Baselkomiteén la fram 16. desember 2010. Hovedtrekkene i Basel III er skjerpede minstekrav til kjernekapital, krav om kapitalbuffer, minstekrav til uvektet egenkapitalandel og kvantitative likviditetskrav (se også "Likviditetsbuffer (bank)" og "Stabil finansiering"). Kravene i Basel III skal innføres gradvis i perioden 2013-2019.

Belåningsgrad: Gjeld med pant i en eiendel i prosent av eiendelens virkelige verdi.

Beregningsgrunnlag (sum risikovektede eiendeler): Beregningsgrunnlaget utgjør nevneren i uttrykkene for beregning av finansinstitusjoners kjernekapital- og kapitaldekning. Hvilke risikovekter som kan benyttes ved beregningen fremgår av kapitaldekningsregelverket (Basel II).

Bytteordningen: Ordning der staten og bankene bytter statspapirer mot OMF for en avtalt periode. Norges Bank administrerer ordningen på oppdrag fra Finansdepartementet.

Disponibel inntekt (husholdninger): Alle inntekter fratrukket skatter, renteutgifter og andre utgifter (andre utgifter består blant annet av overføringer til utlandet og til andre innenlandske sektorer). Norges Bank korrigerer disponibel inntekt for anslått reinvestert aksjeutbytte i 2000-2005 og innløsning/nedsettelse av egenkapital i 2006-2015.

Forvaltningskapital: Bokført verdi av alle eiendelene i en finansinstitusjon.

Finansiell margin (husholdninger): Årlig inntekt etter skatt fratrukket renteutgifter og SIFO-utgifter.

Gjeldsbelastning (husholdninger): Lånegjeld i prosent av korrigert disponibel inntekt.

Innskuddsdekning: Innskudd fra en gitt kundegruppe i prosent av utlån til den samme kundegruppen.

IRB-modeller: Interne modeller ("internal ratings-based") som bankene kan benytte for å beregne kapitalbehov for kredittrisiko etter Baselregelverket.

Kapitaldekning: Beregnes som ansvarlig kapital dividert med beregningsgrunnlaget.

Kjernekapital (Tier 1): En finansinstitusjons egenkapital pluss hybridkapital minus fradragposter, se også forklaring av "Ansvarlig kapital".

Kjernekapitaldekning: Beregnes som kjernekapital dividert med beregningsgrunnlaget.

Kredittrisiko: Risiko for tap ved at en motpart ikke oppfyller sine forpliktelser i henhold til avtale.

Kunder: Sektorbegrep som benyttes om bankenes kunder og omfatter sektorene 110, 380-890 og 941-990. I tillegg til sektorene som inngår i personmarkedet og næringsmarkedet omfatter kunder blant annet statlig og kommunal sektor samt ikke-finansielle utenlandske sektorer.

"Leverage ratio": Måles som forholdet mellom kjernekapitalen og verdien av bankens forpliktelser på og utenfor balansen.

Likvide eiendeler (banker): Bankenes svært likvide eiendeler er definert som: Innskudd i sentralbanker + beholdning av stats- og statsgaranterte obligasjoner og sertifikater.

Likviditetsbuffer (bank): Baselkomiteén har foreslått å innføre minstekrav til likviditetsbuffer fra 2015 (Basel III). "Liquidity coverage ratio" (LCR) er definert som likvide eiendeler av høy kvalitet i prosent av netto kontantutstrømming over 30 dager i et bestemt scenario med betydelig

markedsuro. Kravet er at brøken skal være minimum 100 prosent.

Likviditetsrisiko (for finansinstitusjoner): Risikoen for at en finansinstitusjon ikke klarer å oppfylle sine forpliktelser når de forfaller, uten at det oppstår vesentlige ekstraomkostninger.

Markedsfinansiering: En finansinstitusjons markedsfinansiering er definert som: Lån i og innskudd fra kredittinstitusjoner (herunder Norges Bank) + sertifikatgjeld + obligasjonsgjeld + ansvarlig lånekapital (inkludert fondsobligasjoner). Netto markedsfinansiering er fratrukket markedsfordringer med samme løpetid.

NIBOR (Norwegian Inter Bank Offered Rate): NIBOR eller pengemarkedsrenten er renten på lån bankene imellom. Tilbud og etterspørsel i pengemarkedet bestemmer pengemarkedsrentene. NIBOR er en valutaswaprente.

Næringsmarkedet: Sektorene 710–790, som blant annet består av ikke-finansielle private foretak og personlige næringsdrivende.

Obligasjoner med fortrinnsrett (OMF): En obligasjon med fortrinnsrett til dekning av fordringer. Sikkerhetsmassen kan bestå av boliglån, næringsseiendomslån eller offentlige lån.

OMF-kredittforetak: Kredittforetak med rett til å utstede obligasjoner med fortrinnsrett (OMF).

Personmarkedet: Sektor 810, som består av lønnstakere, pensjonister, trygdede, studenter o.a.

Publikum: Sektorene 510–890. Begrepet publikum omfatter de institusjonelle sektorene kommuneforvaltningen, offentlige ikke-finansielle foretak, private ikke-finansielle foretak og husholdninger.

Referansebane: Referansebanen representerer den utviklingen Norges Bank vurderer å være den mest sannsynlige, gitt en rekke forutsetninger. Referansebanen blir utarbeidet med utgangspunkt i modeller, supplert med skjønnsmessige vurderinger.

Ren kjernekapitaldekning: Kjernekapital fratrukket hybridkapital som inngår i kjernekapitalen, dividert med beregningsgrunnlaget.

Rentebelastning (husholdninger): Renteutgifter etter skatt i prosent av korrigert disponibel inntekt pluss renteutgifter.

Rentemargin: Rentemarginen i bankene beregnes som differansen mellom gjennomsnittlig rentesats på utlån til og innskudd fra en gitt kundegruppe. Rentemarginen kan splittes opp i innskudds- og utlånsmargin.

Senior bankobligasjoner: Bankobligasjoner som gir eierne høyere prioritet til selskapets verdier enn eierne av ansvarlige lån og egenkapital.

Soliditet (bank): En banks evne til å tåle tap og samtidig overholde kapitaldekningskravene.

Stabil finansiering: Baselkomiteen har foreslått å innføre minstekrav til stabil finansiering fra 2018 (Basel III). ”Net stable funding ratio” (NSFR) er definert som stabil finansiering i prosent av lite likvide aktiva. Kravet er at brøken skal være større enn 100 prosent.

Stressalternativ: Alternativt scenario for norsk økonomi, der vi antar at det inntreffer en rekke uventede forstyrrelser til økonomien. Stressalternativet er ikke det mest sannsynlige alternativet til referansebanen, men utgjør en analyse av risikofaktorer som kan medføre problemer for bankene.

Systemrisiko: Risiko for at det finansielle systemet ikke leverer de tjenester som anses systemviktige. Det omfatter driften av betalingssystemet, kundenes tilgang til egne bankkonti og tilgangen på kreditt og kapital i økonomien.

Tapsgrad: Andelen problemlån bankene bokfører som utlånstap.

Utlånsmargin: Differansen mellom gjennomsnittlig rentesats på utlån og 3-måneders effektiv NIBOR-rente.

Vedlegg 2

Oversikt over rammer 2007 – 2012

1/2012

Fremskrivninger av bankenes resultater – endringer siden *Finansiell stabilitet* 1/2011

Mye gjeldsnedbygging gjenstår i Europa?

Sammenligning av nordiske banker basert på ulike soliditetsmål

Finansiering med obligasjoner med fortrinnsrett (OMF) – hvordan vil et boligprisfall påvirke norske banker og kredittforetak?

Samspeillet mellom boligpriser og kreditt

2/2011

Hva kan vi vurdere i en stresstest?

Fremskrivninger av bankenes resultater – endringer siden *Finansiell stabilitet* 1/2011

Lav rente og lav avkastning i verdipapirmarkedene er et problem for livsforsikringsselskapene og pensjonskassene

Banktiltak i EU

Testamenter for banker

Nasjonalt handlingsrom for kapitalkrav i EU-kommisjonens forslag til nytt bankregelverk i EU – CRD IV

1/2011

Fremskrivninger av bankenes resultater – endringer siden *Finansiell stabilitet* 1/2010

Likvide eiendeler i likviditetsbufferen

Strengere krav til systemviktige banker

2/2010

Fremskrivninger av bankenes resultater – endringer siden *Finansiell stabilitet* 1/2010

Ny regulering av bankers kapital og likviditet

Diskresjonære motsykliske tiltak

Kriseløsning – systemviktige banker

Virkninger av vedvarende lave renter

1/2010

Fremskrivninger av bankenes resultater – endringer siden *Finansiell stabilitet* 2/2009

Makrotilsyn og systemrisiko

Finanstilsynets nye retningslinjer for forsvarlig utlånspraksis – virkninger på husholdningenes gjeld

Konsekvenser for bankene av Solvens II

Nye regnskapsregler for verdsettelse av finansielle eiendeler

2/2009

Andre tiltak som drøftes for å bedre reguleringen av finansnæringen

Kapitalbehov under den norske bankkrisen tidlig på 1990-tallet

Vanskelig å sammenlikne bankers kapitaldekning

Ønske om økt bruk av sentrale motparter

Betalingssystemene har fungert godt

Skipsfart – en utsatt næring

1/2009

Bakgrunn for finanskrisen

Før og nå – en sammenlikning med bankkrisen

1988–1993

2/2008

Kapitalkrav til bankene

Hvor utsatt er det finansielle systemet? En analyse med gapindikatorer

Stresstesting av bankenes tap og resultater

1/2008

Stresstesting av bankenes tap og resultater

Norges Banks utlånsundersøkelse

Sentralbankers tiltak mot likviditetsproblemer i banker

2/2007

Problemer i markedet for boliglån i USA

Problemer i interbankmarkedene – sentralbankenes tiltak

Obligasjoner med fortrinnsrett

Stresstesting av bankenes tap og resultater

1/2007

Internasjonale erfaringer med omslag i boligmarkedet

Lav andel lån med fast rente

Lav sparing i husholdningene

Faktorer bak bankenes problemlån

Vedlegg 3

Tabell 1 Strukturen i finansnæringen i Norge per 31. desember 2011

	Antall	Utlån (mrd. kr.)	Forvaltnings- kapital (mrd. kr.)	Kjernekapital- dekning (%) ¹⁾	Kapital- dekning (%) ¹⁾
Banker (ekskl. filialer av utenlandske banker)	130	1 677	3 336	12,1	13,6
Filialer av utenlandske banker	12	334	614		
Kredittforetak (inkl. filialer av utenlandske foretak)	30	1 210	1 616	10,7	12,1
Finansieringsselskaper (inkl. filialer av utenlandske selskaper)	47	98	118	14,1	14,7
Statlige låneinstitutter	3	244	258		
Livsforsikringsselskaper (ekskl. filialer av utenlandske selskaper)	11	40	904	13,1	15,7
Skadeforsikringsselskaper (ekskl. filialer av utenlandske selskaper)	42	1	133	38,1	38,3
<i>Memo:</i>					
Markedsverdi av aksjer og egenkapitalbevis, Oslo Børs			1 557		
Utestående innenlandsk obligasjons- og sertifikatgjeld			1 639		
Utstedt av offentlig sektor og statlig eide selskaper			568		
Utstedt av banker			299		
Utstedt av andre finansinstitusjoner			506		
Utstedt av andre private foretak			100		
Utstedt av utlendinger			166		
BNP Norge			2 711		
BNP Fastlands-Norge			2 088		

1) Foreløpige tall

Kilder: Oslo Børs, Statistisk sentralbyrå, Finanstilsynet og Norges Bank

Tabell 2 Banker og OMF-kredittforetaks markedsandeler¹⁾ i Norge per 31. desember 2011. Prosent

	Brutto utlån til		Innskudd fra	
	Person-markedet	Nærings-markedet	Person-markedet	Nærings-markedet
DNB Bank ²⁾	31,8	34,7	32,4	37,6
Datterbanker av utenlandske banker i Norge ³⁾	13,0	17,5	8,9	16,6
Filialer av utenlandske banker i Norge ⁴⁾	10,7	16,6	8,8	13,8
SpareBank 1-alliansen ⁵⁾	19,2	15,1	18,9	14,3
Terra-Gruppen ⁶⁾	8,7	4,2	11,0	5,6
Øvrige sparebanker ⁷⁾	13,5	9,6	14,7	10,0
Øvrige forretningsbanker ⁸⁾	3,2	2,2	5,3	2,1
Sum	100,0	100,0	100,0	100,0
Totalmarked (i milliarder kroner)	1 763	1 111	773	632

1) Markedsandelene er beregnet ved å summere selskapsregnskapene til selskapene som inngår i de ulike gruppene

2) DNB Bank, Nordlandsbanken, DNB Boligkreditt og DNB Næringskreditt

3) Nordea Bank Norge, Santander Consumer Bank, SEB Privatbanken og Nordea Eiendomskreditt

4) Fokus Bank filial av Danske Bank, Handelsbanken, SEB, Swedbank, Handelsbanken Eiendomskreditt, Skandiabanken, BNP Paribas + 6 andre filialer

5) SpareBank 1 SR-Bank, SpareBank 1 SMN, SpareBank 1 Nord-Norge, Sparebanken Hedmark + de 11 andre sparebankene i SpareBank 1-alliansen, SpareBank 1 Boligkreditt, BN Bank, Bank 1 Oslo Akershus + 1 næringskredittforetak og 1 annet boligkredittforetak

6) Terra BoligKreditt, Terra Finans og Kredittbank og 77 sparebanker som er eiere i Terra-Gruppen AS + 1 annet boligkredittforetak

7) Sparebanken Vest, Sparebanken Møre, Sparebanken Sør, Sparebanken Pluss og Sparebanken Sogn og Fjordane + 14 andre sparebanker og 10 boligkredittforetak

8) Storebrand Bank, Storebrand Boligkreditt, Landkreditt Bank, Gjensidige Bank + 8 andre forretningsbanker og 2 andre boligkredittforetak

Kilde: Norges Bank

Tabell 3 Resultatutviklingen og kapitaldekningen i bankene i enkeltkvartaler¹⁾

	4. kvartal 2010		1. kvartal 2011		2. kvartal 2011		3. kvartal 2011		4. kvartal 2011	
	Mrd. kr.	% GFK	Mrd. kr.	% GFK	Mrd. kr.	% GFK	Mrd. kr.	% GFK	Mrd. kr.	% GFK
Netto renteinntekter	10,78	1,39	10,85	1,41	10,94	1,42	11,60	1,49	11,97	1,48
Andre driftsinntekter	6,84	0,88	3,78	0,49	6,83	0,89	4,45	0,57	6,21	0,77
Provisjonsinntekter	2,86	0,37	2,59	0,34	2,82	0,37	2,74	0,35	2,45	0,30
Verdipapirer, valuta og derivater	3,73	0,48	0,16	0,02	3,88	0,50	1,72	0,22	2,98	0,37
Andre driftskostnader	7,99	1,03	8,49	1,10	8,10	1,05	8,77	1,13	8,64	1,07
Personalkostnader	4,40	0,57	4,74	0,61	4,61	0,60	5,23	0,67	4,88	0,60
Driftsresultat før tap	9,63	1,24	6,14	0,80	9,66	1,26	7,27	0,93	9,54	1,18
Tap på utlån og garantier	0,71	0,09	0,88	0,11	0,76	0,10	1,07	0,14	1,78	0,22
Resultat før skatt	8,90	1,15	5,32	0,69	8,84	1,15	6,01	0,77	6,97	0,86
Resultat etter skatt	6,87	0,88	3,96	0,51	6,70	0,87	4,24	0,55	4,55	0,56
Kapitaldekning (%)	14,2		13,9		13,3		12,8		13,6	
Kjernekapitaldekning (%)	11,8		11,8		11,3		11,0		12,1	

1) Alle banker med unntak av utenlandske filialer i Norge. Resultatstørrelsene i prosent av gjennomsnittlig forvaltningskapital (GFK) er annualisert

Kilde: Norges Bank

Tabell 4 Resultatutviklingen og kapitaldekningen i bankene¹⁾

	2007		2008		2009		2010		2011	
	Mrd. kr.	% GFK	Mrd. kr.	% GFK	Mrd. kr.	% GFK	Mrd. kr.	% GFK	Mrd. kr.	% GFK
Rentenetto	36,72	1,52	43,16	1,55	41,01	1,32	42,61	1,36	45,36	1,45
Andre driftsinntekter	18,47	0,77	10,69	0,38	23,39	0,76	23,73	0,76	21,26	0,68
Provisjonsinntekter	10,24	0,42	9,34	0,34	9,46	0,31	10,60	0,34	10,59	0,34
Verdipapirer, valuta og derivater	3,58	0,14	-1,42	-0,05	12,70	0,40	9,07	0,29	8,75	0,28
Andre driftskostnader	28,17	1,17	29,57	1,06	30,70	0,99	31,08	0,99	34,01	1,09
Personalkostnader	15,61	0,65	16,72	0,60	17,71	0,57	17,15	0,55	19,47	0,62
Driftsresultat før tap	27,02	1,12	24,28	0,87	33,71	1,09	35,27	1,12	32,62	1,04
Tap på utlån og garantier	-0,01	0,00	5,41	0,19	7,29	0,24	3,30	0,11	4,49	0,14
Resultat før skatt	27,42	1,14	18,28	0,66	24,81	0,80	33,05	1,05	27,14	0,87
Resultat etter skatt	20,78	0,86	13,02	0,47	17,60	0,57	25,30	0,81	19,46	0,62
Kapitaldekning (%)	11,7		11,2		13,1		14,2		13,6	
Kjernekapitaldekning (%)	9,3		8,6		10,5		11,8		12,1	

1) Alle banker med unntak av utenlandske filialer i Norge

Kilde: Norges Bank

Tabell 5 Bankenes tap på utlån til ulike næringer og sektorer i prosent av utlån til de respektive næringene og sektorene¹⁾

Næring ²⁾ / sektor	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	Utlån i mrd. kr 2011
Jordbruk, skogbruk og fiske	6,08	1,48	-2,17	-0,55	-0,06	0,19	0,22	0,13	0,15	76,2
herav: Fiskeoppdrett, klekkerier	22,91	4,20	-12,77	-0,17	-0,11	0,56	0,84	0,23	0,14	13,4
Utvinning av råolje og naturgass	1,70	-1,41	-0,04	-0,05	0,00	0,00	0,13	0,02	0,06	7,7
Industri og bergverksdrift	1,72	0,44	0,67	-0,28	0,10	0,45	0,86	0,71	0,67	52,6
herav: Industri							0,89	0,88	0,43	44,2
herav: Bygging av skip og båter							0,84	-0,08	2,65	5,7
Kraft- og vannforsyning, bygge- og anleggsvirksomhet	1,72	0,49	0,26	-0,18	0,12	0,42	0,62	0,65	0,58	108,8
herav: Bygge- og anleggsvirksomhet	2,39	0,57	0,27	-0,14	0,18	0,66	0,87	1,48	1,47	31,4
Varehandel mv. overnattings og serveringsvirksomhet.	0,91	0,45	0,20	0,09	0,21	0,52	1,38	0,35	0,76	62,5
herav: Varehandel og reparasjon av motorvogner	0,68	0,32	0,15	0,10	0,21	0,49	1,58	0,33	0,78	52,1
herav: Overnattings og serveringsvirksomhet	1,00	0,88	0,23	0,03	0,29	0,42	0,43	0,46	0,66	10,3
Utenriks sjøfart og rørtransport	0,49	-0,09	0,06	0,06	-0,05	0,09	1,43	1,37	1,66	69,7
Transport ellers og kommunikasjon	0,70	0,48	0,01	0,05	0,06	0,06	1,43	1,43	1,16	38,9
Forretningsmessig tjenesteyting og eiendomsdrift	0,54	0,01	-0,13	-0,06	0,02	0,34	0,37	0,21	0,29	449,4
herav: Eiendomsdrift	0,20	0,08	0,02	-0,12	0,03	0,28	0,32	0,20	0,28	347,7
herav: Faglig, finansiell og forretningsmessig tjenesteyting							0,60	0,23	0,29	101,7
Tjenesteytende næringer ellers	1,57	0,33	0,29	0,14	0,10	0,22	0,38	0,56	0,21	29,0
Sum næringsmarkedet	1,50	0,33	-0,15	-0,08	0,03	0,28	0,61	0,44	0,51	894,7
Personmarkedet	0,05	0,04	0,02	-0,01	0,04	0,07	0,12	0,15	0,14	782,8
Andre ³⁾	0,17	0,26	-0,15	0,02	0,01	0,09	0,05	0,02	0,02	564,3
Totalt	0,55	0,15	-0,05	-0,03	0,03	0,17	0,29	0,23	0,25	2 241,8

1) Alle banker med unntak av utenlandske filialer i Norge

2) Ny næringsinndeling fra mai 2009 medfører at noen av næringene delvis har endret innhold

3) Finansinstitusjoner, stat og trygdeforvaltning, kommunesektoren og utlandet

Kilde: Norges Bank

Tabell 6 Kredittgradering fra Moody's,¹⁾ forvaltningskapital, kapitaldekning²⁾ og egenkapitalavkastning for nordiske finanskonserner, datterbanker i Norge og norske banker per fjerde kvartal 2011. Konserntall

	Finansiell styrke	Kortsiktig	Langsiktig	Forvaltningskapital (mrd. kr.)	Kjernekapitaldekning (%)	Kapitaldekning (%)	Egenkapitalavkastning		
							2009	2010	2011
Nordea Bank	C+	P-1	Aa2	5 553	10,1	11,1	11,3	11,5	10,6
Danske Bank	C	P-1	A2	3 572	16,0	17,9	1,7	3,6	1,4
Handelsbanken	C+	P-1	Aa2	2 136	9,5	10,7	12,6	12,9	13,5
DNB	C	P-1	Aa3	2 126	9,9	11,4	10,6	13,6	11,4
SEB	C-	P-1	A1	2 056	13,0	12,5	1,2	6,8	10,8
Swedbank	C-	P-1	A2	1 616	11,2	12,3	-12,5	8,1	12,2
Nordea Bank Norge	C	P-1	Aa2	589	9,5	10,6	10,1	15,6	11,6
SpareBank 1 SR-Bank	C-	P-1	A1	131	10,6	11,4	17,5	15,5	11,2
Sparebanken Vest	C-	P-1	A2	116	10,8	11,6	8,0	11,3	8,7
SpareBank 1 SMN	C-	P-1	A1	101	10,4	12,0	16,2	14,6	12,8
SpareBank 1 Nord-Norge	C	P-1	A1	71	11,6	12,5	18,2	15,3	8,5

1) Kredittgradering per 8. mai 2012. Moody's skalaer: Finansiell styrke: A+, A, A-, B+, B, B-, C+, C, C-,... Kortsiktig: P-1, P-2,... Langsiktig: Aaa, Aa1, Aa2, Aa3, A1, A2,...

2) Ulike nasjonale regler, blant annet for innkonsolidering av livsforsikringsselskaper, medfører at norske finanskonserners kapitaldekningstall ikke er direkte sammenlignbare med kapitaldekningstall for andre nordiske finanskonserner

Kilder: Bankenes nettsider og Moody's

Tabell 7 Balansestruktur i norske banker.¹⁾

Prosentvis fordeling

	2009	2010	2011
Kontanter og innskudd	9,9	8,5	14,2
Verdipapirer (omløpsmidler)	19,3	19,7	17,8
Brutto utlån til publikum	53,7	53,7	50,3
Andre utlån	10,0	10,7	10,5
Nedskrivninger på utlån	-0,4	-0,5	-0,4
Anleggsmidler og øvrige fordringer	7,5	7,8	7,7
Sum aktiva	100,0	100,0	100,0
Kundeinnskudd	43,1	46,6	45,7
Innskudd/lån fra innenlandsk kredittinstitusjon	3,1	3,0	2,6
Innskudd/lån fra utenlandsk kredittinstitusjon	15,2	12,2	17,1
Innskudd/lån fra Norges Bank	1,6	1,3	0,7
Andre innskudd/lån	6,3	6,1	3,8
Sertifikatgjeld	3,1	3,4	3,9
Obligasjonsgjeld	15,5	14,7	12,7
Annen gjeld	3,9	3,9	4,9
Ansvarlig lånekapital	2,3	2,2	1,7
Egenkapital	5,9	6,7	6,8
Sum gjeld og egenkapital	100,0	100,0	100,0
<i>Memo:</i>			
Forvaltningskapital (milliarder kroner)	3 132	3 073	3 336

1) Alle banker med unntak av utenlandske filialer i Norge

Kilde: Norges Bank

Tabell 8 Balansestruktur og resultat i kredittforetak med rett til å utstede obligasjoner med fortrinnsrett¹⁾

	2009	2010	2011
Balanse. Prosentvis fordeling			
Kontanter og innskudd	3,2	1,6	1,5
Verdipapirer (omløpsmidler)	2,4	3,2	4,3
Brutto utlån	93,6	94,7	93,6
Nedskrivninger på utlån	0,0	0,0	0,0
Anleggsmidler og øvrige fordringer	0,7	0,4	0,5
Sum aktiva	100,0	100,0	100,0
Resultat. Prosent av GFK			
Sertifikatgjeld	0,1	0,1	0,5
Obligasjongjeld	66,6	70,0	73,3
Lån	27,1	22,2	19,0
Annen gjeld	1,1	2,7	2,4
Ansvarlig lånekapital	0,6	0,5	0,4
Egenkapital	4,5	4,5	4,4
Samlet gjeld og egenkapital	100,0	100,0	100,0
Resultat. Prosent av GFK			
Netto renteinntekter	0,98	0,71	0,51
Driftskostnader	0,21	0,23	0,12
Tap på utlån og garantier	0,01	0,01	0,01
Resultat før skatt	0,45	0,60	0,56
<i>Memo:</i>			
Nedbetalingslån (milliarder kroner)	396	539	672
Forvaltningskapital (milliarder kroner)	594	804	993
herav boligkredittforetak	560	760	930
herav øvrige	34	44	63

1) Kredittforetak med rett til å utstede obligasjoner med fortrinnsrett (OMF) i henhold til regelverk som trådte i kraft 1. juni 2007

I desember 2009 er utvalget 22 selskaper, herav 17 boligkredittforetak, i desember 2010 er utvalget 24 selskaper, herav 19 boligkredittforetak og i desember 2011 er utvalget 24 selskaper, herav 20 boligkredittforetak

Kilde: Norges Bank

Tabell 9 Stresstest av bankenes¹⁾ tap og resultater

Makroøkonomisk scenario Prosentvis endring fra foregående år dersom ikke annet fremgår	Referansebane ²⁾				Stressalternativ 1				Stressalternativ 2			
	2012	2013	2014	2015	2012	2013	2014	2015	2012	2013	2014	2015
BNP for Fastlands- Norge	3 ¼	3	3	3	3	-2	-¼	2 ¼	2 ½	1 ¼	1	1 ¼
KPI	1	1 ¾	2	2 ¼	1 ¼	1 ¼	¾	1	1 ¼	1 ½	1 ½	2 ½
Årslønn	3 ¾	4	4	4 ¼	4	3 ½	1 ½	0	4	3 ½	2 ¾	2
Registrerte arbeidsledige (prosent av arbeidsstyrken)	2 ½	2 ½	2 ¾	2 ¾	2 ½	2 ¾	4 ¼	4 ¾	2 ½	2 ¾	3	3 ½
Valutakurs (Nivå. Importveid kursindeks, 44 handelspartnere)	87 ¼	87 ¼	87 ¼	87 ½	87 ¼	87 ¼	87 ¼	87 ½	88 ¾	90 ¼	91	89 ¼
Oljepris, USD per fat (nivå)	121	115	103	103	117	65	65	65	102	87	78	75
Bankenes gjennomsnittlige utlånsrenter (nivå)	4 ¾	4 ½	4 ¾	5 ½	5	5 ¼	3 ½	2 ½	5 ¼	5	4 ¾	4 ¾
Boligpriser	8	7 ¼	4 ¾	3 ¾	6 ½	-7 ½	-11 ¾	-6	1	-2 ¾	-2 ¾	-2 ¼
Kreditt til husholdninger ³⁾	8	8 ¾	8 ½	8	8	4 ¼	2	½	6 ¾	5 ½	3 ¾	2
Kreditt til ikke-finansielle foretak ³⁾	7	8 ¼	7 ¾	7 ½	6 ¼	-6 ½	-11,0	-7 ½	5 ½	1 ¼	-2 ¼	-4 ¼
Bankenes tap og resultater												
Problemlån husholdninger ⁴⁾ (prosent av utlån til sektoren)	0,9	0,8	0,7	0,7	0,9	1,0	1,2	1,5	1,0	1,0	1,1	1,2
Problemlån ikke-finansielle foretak ⁴⁾ (prosent av utlån til sektoren)	2,5	2,7	3,0	3,1	2,5	4,3	8,6	10,0	2,7	3,6	5,0	6,1
Problemlån totalt ⁴⁾ (prosent av samlede utlån)	1,4	1,4	1,4	1,5	1,4	2,0	3,2	3,6	1,5	1,8	2,3	2,6
Utlånstap (prosent av samlede utlån)	0,2	0,2	0,2	0,3	0,4	1,4	2,7	3,2	0,7	1,5	2,5	3,1
Resultat før skatt (prosent av gj.snittlig forvaltningskapital)	0,7	0,8	0,8	0,8	0,6	0,1	-0,3	-0,7	0,5	0,2	-0,2	-0,4
Netto renteinntekter (prosent av gj.snittlig forvaltningskapital)	1,4	1,4	1,5	1,6	1,4	1,6	1,5	1,2	1,4	1,6	1,5	1,5
Kjernekapitaldekning	11,4	11,4	11,5	11,7	10,7	10,4	10,0	9,1	10,6	10,1	9,3	8,5

1) De seks største norske bankene

2) Referansebane for BNP for Fastlands-Norge, KPI, årslønn, valutakurs og oljepris er hentet fra Pengepolitisk rapport 1/2012

3) Endring i beholdning målt ved utgangen av året

4) Misligholdte lån og andre særlig tapsutsatte lån. Alle banker unntatt utenlandske filialer i Norge

Kilder: Statistisk sentralbyrå, Det tekniske beregningsutvalget for inntektsoppgjørene, Thomson Reuters, Norges Eiendomsmeidlerforbund, ECON Pöry, Finn.no, Eiendomsmeidlerforetakenes Forening, Finanstilsynet og Norges Bank

Tabell 10 Nøkkeltall

	Gjennomsnitt	Gjennomsnitt	Fremskrivinger			
	1987 – 1993	1994 – 2010	2011	2012	2013	2014 – 2015
Husholdninger						
Gjeldsbelastning ¹⁾	141	149	195	197	203	215
Rentebelastning ²⁾	9,7	6,0	6,1	5,3	5,4	6,8
Lånerente ³⁾ etter skatt	9,1	4,7	3,1	3,0	2,7	3,4
Realrente etter skatt ⁴⁾	4,3	2,6	2,1	1,6	1,1	1,2
Netto fordringsrate ⁵⁾	8	42	21			
Boligprisvekst ⁶⁾	-2,0	9,1	9,0	7,9	7,3	4,3
Foretak						
Gjeldsbetjeningsevne ⁷⁾	13,2	18,8				
Rentebelastning ⁸⁾		23,6				
Totalkapitalavkastning ⁹⁾	2,1	5,4				
Egenkapitalandel ¹⁰⁾	23,5	38,0				
Banker¹¹⁾						
Resultat ¹²⁾	-0,4	1,1	0,9			
Rentemargin ¹³⁾	5,2	2,9	2,5			
Misligholdte lån ¹⁴⁾		1,8	1,7			
Tap på utlån ¹⁵⁾	2,3	0,2	0,3			
Utlånsvekst ¹⁶⁾	4,7	9,0	1,7			
Egenkapitalavkastning ¹⁷⁾		14,6	10,0			
Egenkapitalandel ¹⁸⁾		7,1	6,8			
Kjernekapitaldekning ¹⁹⁾	6,3	9,6	12,1			

1) Lånegjeld i prosent av disponibel inntekt korrigert for anslått reinvestert aksjeutbytte 2000 - 2005 og innløsning/nedsettelse av egenkapital 2006 - 2015

2) Renteutgifter etter skatt i prosent av disponibel inntekt korrigert for anslått reinvestert aksjeutbytte 2000 - 2005 og innløsning/nedsettelse av egenkapital 2006 - 2015 pluss renteutgifter

3) Bankers utlånsrente til husholdninger. Banker og kredittforetak fra og med 2002

4) Lånerente etter skatt justert for inflasjon målt ved KPI

5) Husholdningenes totale fordringer fratrukket total gjeld som andel av disponibel inntekt korrigert for anslått reinvestert aksjeutbytte 2000 - 2005 og innløsning/nedsettelse av egenkapital 2006 - 2011

6) Basert på boligpriser fra Norges Eiendomsmeglerforbund, Eiendomsmeglerforetakenes forening, ECON Pöyry og Finn.no

7) Foretakenes resultat før skatt og av- og nedskrivninger i prosent av rentebærende gjeld. Aksjeselskap eksklusive bank/forsikring, offentlig forvaltning og utvinning av naturressurser. Inkluderer bare foretak som har rentebærende gjeld

8) Foretakenes rentekostnader i prosent av resultat før skatt og av- og nedskrivninger og rentekostnader. Aksjeselskap eksklusive bank/forsikring, offentlig forvaltning og utvinning av naturressurser. Inkluderer bare foretak som har rentebærende gjeld. Tall tilgjengelig fra 1999, slik at gjennomsnittet gjelder for perioden 1999 - 2010

9) Foretakenes resultat før skatt i prosent av total kapital. Aksjeselskap eksklusive bank/forsikring, offentlig forvaltning og utvinning av naturressurser

10) Foretakenes bokførte egenkapital i prosent av total kapital. Aksjeselskap eksklusive bank/forsikring, offentlig forvaltning og utvinning av naturressurser

11) Statistikkgrunnlaget er årsregnskap for det enkelte år og beholdninger ved årsslutt

12) Resultat før skatt i prosent av gjennomsnittlig forvaltningskapital. For perioden 1987-1989 er utenlandske filialer i Norge og norske bankers filialer i utlandet inkludert. Dette gjelder ikke de andre periodene

13) Prosentenheter. Gjennomsnittlig utlånsrente minus gjennomsnittlig innskuddsrente for alle banker i Norge, basert på beholdninger ved årsslutt

14) Misligholdte lån i prosent av brutto utlån til publikum

15) Tap på utlån i prosent av brutto utlån til publikum for alle norske banker eksklusive utenlandske filialer i Norge og norske bankers filialer i utlandet

16) Årlig prosentvis vekst i utlån til nærings- og personmarkedet fra alle banker i Norge

17) Resultat etter skatt i prosent av gjennomsnittlig egenkapital for alle norske banker eksklusive utenlandske filialer i Norge og norske bankers filialer i utlandet. Grunnet manglende data på egenkapital fram til 1. kvartal 1990 kan ikke gjennomsnittet for perioden 1987-1993 beregnes

18) Bokført egenkapital i prosent av forvaltningskapital for alle banker eksklusive utenlandske filialer i Norge

19) Kjernekapital i prosent av beregningsgrunnlaget for alle norske banker eksklusive utenlandske filialer i Norge. Gjennomsnittet for perioden 1987-1993 er for årene 1991-1993 på grunn av manglende data

Kilder: Statistisk sentralbyrå, Norges Eiendomsmeglerforbund, Eiendomsmeglerforetakenes forening, ECON Pöyry, Finn.no, Finanstilsynet og Norges Bank

Finansiell stabilitet nr. 1 – mai

2012